

EEN CANON VAN VLAANDEREN

Motieven en bezwaren

Jo Tollebeek

Marc Boone

Karel van Nieuwenhuyse

KVAB STANDPUNTEN

78

Koninklijke Vlaamse Academie van België
voor Wetenschappen en Kunsten - 2022

EEN CANON VAN VLAANDEREN

MOTIEVEN EN BEZWAREN

KVAB Press

KVAB STANDPUNTEN

78

Concept cover: Francis Strauven

Ontwerp cover: Charlotte Dua

Afbeelding: Wim Delvoye, *Installation of four shovels*, 1990 (Sotheby's Milan, Contemporary Art Auction, 24 November 2021)

De tekening van het Paleis der Academiën is een reproductie van het originele perspectief van Charles vander Straeten in 1823. Jozef Cantré ontwierp het logo van de KVAB in 1947.

De KVAB Standpunten worden gepubliceerd door de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Hertogsstraat 1, 1000 Brussel.
Tel. 00 32 2 550 23 23 – info@kvab.be – www.kvab.be

EEN CANON VAN VLAANDEREN

MOTIEVEN EN BEZWAREN

Jo Tollebeek
Marc Boone
Karel van Nieuwenhuyse

Gedeeltelijke reproductie is toegelaten mits uitdrukkelijke bronvermelding.
Partial reproduction is permitted provided the source is mentioned.
Aanbevolen citeerwijze: Jo Tollebeek, Marc Boone en Karel van Nieuwenhuysse,
Een canon van Vlaanderen. Motieven en bezwaren, KVAB Standpunt 78, 2022.

© Copyright 2022 KVAB
D/2022/0455/03
ISBN 978 90 656 921 15

Drukkerij Universa

'Rijpe naties zijn het stadium van het koortsachtig egocentrisme al gepasseerd, jonge zullen dit pas in de toekomst doen. De symptomen zijn bekend: opeens blazen ze zich op en beginnen op haast religieuze wijze in hun unieke missie te geloven, eventueel onder de bezielende leiding van een demagoog en toekomstig dictator, die met zijn vleierijen het sluimerende verlangen naar grootheid in hen weet te wekken.'

György Konrád, *De Melancholie van de Wedergeboorte*, 1990

Inhoud

Voorwoord	8
Inleiding	9
Een politiek initiatief	11
Een vreemdsoortige coalitie?	16
Vlaanderen en Nederland	24
De eerste reacties	30
Een identitair project	37
De nationalisering van het verleden	46
Het onderwijs: de Canon en het referentiekader	53
Flankerend beleid	59
Besluit	65
Aanbevelingen	68
Bronnen en literatuur	71
Over de auteurs	82

Voorwoord

De reeks *Standpunten* van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten draagt bij tot een wetenschappelijk onderbouwd debat over actuele maatschappelijke en artistieke thema's. De auteurs, leden en werkgroepen van de Academie, schrijven in eigen naam, onafhankelijk en met volledige intellectuele vrijheid. De goedkeuring voor publicatie door één of meerdere Klassen van de Academie waarborgt de kwaliteit van de tekst. Dit *Standpunt* werd goedgekeurd voor publicatie door de Klasse van de Menswetenschappen op 18 juni 2022.

De auteurs danken de leden van de Klasse van de Menswetenschappen voor hun bijdrage tot het gesprek over de door de Vlaamse regering opgezette 'Canon van Vlaanderen', op een moment dat ook in de Klasse van de Kunsten over de problematiek van het cultureel geheugen werd gereflecteerd. Waardevolle suggesties voor deze tekst werden gegeven door onder meer Willy Clarysse, Kristoffel Demoen, Koen Geens, Bart Keunen, Koen Matthys, Ludo Simons, Hilde Symoens, Anne-Marie Vandenberghe, Herman van der Wee en Els Witte. Jan Albert en Sofie Zeeuwts volgden de productie op.

Dank gaat ook uit naar de vele historici waarmee overleg werd gepleegd en van gedachten werd gewisseld over de Canon. Zij vertegenwoordigen alle Vlaamse universiteiten met een departement en een opleiding Geschiedenis: Koen Aerts, Marnix Beyen, Anne-Laure van Bruaene, Gita Deneckere, Luc Duerloo, Maarten van Ginderachter, Jelle Haemers, Martin Kohlrausch, Bert de Munck, Wouter Ryckbosch, Henk de Smaele, Werner Thomas, Jeffrey Tyssens, Karel Velle, Tom Verschaffel, Antoon Vrints, Bruno de Wever, Kaat Wils en Anne Winter.

Inleiding

In het jubileumnummer dat *De Standaard* onlangs aan haar zeventigjarige boekenbijlage wijdde (9 april 2022), noteerde een redacteur: 'Achter de naam *De Standaard der Letteren* zat in 1952 een duidelijke boodschap van "de directie": wij willen u "behulpzaam" zijn bij het onderscheiden van "het waardevolle van het waardeloze en schadelijke".' De redacteur schreef dit vanuit het besef dat de naam van het blad en daarmee ook de eerdere ambities intussen 'zwaarwichtig en betuttelend' klonken en 'uit de tijd' leken. De krant wilde niet langer een wekelijkse bijdrage aan een canon leveren. Een *canon*, het woord komt uit het Grieks, waar het verwees naar een maatstaf, een model, een regel, een leidraad. In de religieuze sfeer staat de canon voor een opsomming van alles wat als heilig wordt beschouwd. Bij uitbreiding verwijst de term naar een collectie van alles wat belangrijk wordt gevonden: een verzameling van het waardevolle en het heilbrengende, zonder het waardeloze en het verderfelijke.

De Vlaamse regering besloot in 2019 een 'Canon van Vlaanderen' op te stellen: een lijst van wat uit de geschiedenis van Vlaanderen het onthouden waard lijkt, en van wat uit de historische rijkdom op cultureel vlak in Vlaanderen door iedereen zou moeten worden gekend. Het was de meest opvallende beslissing van het nieuwe regeerakkoord. De commissie die de opdracht kreeg haar uit te voeren, is nog niet klaar met haar werk. Wat hier volgt, is dan ook geen beoordeling van de concrete inhoud van de Vlaamse Canon. Waar het in dit *Standpunt* om draait, is het concept zelf van een nationale canon zoals die door de Vlaamse regering wordt verlangd. Het gaat niet om een discussie over de adequaatheid van een gepresenteerde lijst, maar om een gewetensonderzoek van wat het betekent een dergelijke lijst op te stellen.

Daarbij wordt vertrokken van een schets van de wording van de Canon van Vlaanderen: wat is zijn politieke genese en hoe kreeg het idee verder gestalte in en buiten een aantal officiële teksten? Vervolgens wordt uitvoeriger ingegaan op de motieven van de initiatiefnemers en pleitbezorgers: in de Vlaams-nationalistische hoek, bij stemmen uit de andersglobalistische beweging (*bien étonnés de se trouver ensemble*) en bij veelal conservatief ingestelde cultuurcritici. Deze analyse wordt gevolgd door een historiek van de Canon van Nederland, die door de Vlaamse regering tot model is verheven, door een voorstelling van de eerste reacties in Vlaanderen op het regeringsplan en door een uitgebreide argumentatie van de bezwaren die tegen een dergelijke canonieke geschiedschrijving van historische zijde kunnen worden ingebracht.

Een aantal zaken wordt daarbij van nabij bekeken: de discussie over de selectie en de samenstelling van de lijst die de Canon moet vormen, de identitaire inzet van

de operatie en het gevaar van politieke manipulatie van iets wat niet in de sfeer van de politiek thuishoort, de nationalisering van de geschiedenis die zich daarbij voltrekt, het anachronistische, teleologische en vereenvoudigende karakter van een dergelijke historische canon. Bijzondere aandacht wordt besteed aan de rol die de Canon op het terrein van de inburgering en het onderwijs wordt toegekend: dat is immers het dubbele veld waarop de regering haar instrument werkzaam wil zien. Ten slotte wordt ingegaan op de wijze waarop het canonproject door middel van een aantal flankerende initiatieven in de markt wordt gezet.

Een canon heeft uit de aard der zaak zelve een sacraliserende werking: wat de initiatiefnemers en pleitbezorgers als belangrijk beschouwen, krijgt een heilig, haast onaantastbaar karakter. Daarbij sturen meerdere agenda's – soms van elkaar verschillend soms convergerend, soms open maar even vaak verborgen – de canonisering aan. Het is goed dit proces op wetenschappelijke wijze te beschrijven en beoordelen, met oog ook voor detail.

Een politiek initiatief

Het opstellen van een canon van Vlaanderen – van de geschiedenis van dit gebied en van de historische ontwikkeling van de cultuur ervan – is een politiek feit. Het initiatief tot de Canon lag immers niet bij beoefenaars van de wetenschap of bij de onderwijswereld, maar bij politici, die de geschiedenis en de politiek bij elkaar brachten, vanuit de politiek. Het waren meer bepaald een aantal Vlaams-nationalistische politici, uit de N-VA, die in 2018-2019 het voortouw namen. Zij zetten de Canon van Vlaanderen op als een project dat moet bijdragen tot de rechtvaardiging van hun politieke streven, tot de verdere verruiming van het draagvlak voor hun ambities en uiteindelijk tot de verwezenlijking ervan. Laconiek gezegd: hoe meer (eigen) verleden Vlaanderen zou krijgen, hoe meer (eigen) toekomst het zou hebben. Dat betekent dat de Canon niet is geconcipeerd als een waardenvrije oefening. Dat is een wezenlijke vaststelling.

Een Vlaams-nationalistische insteek

Het idee een canon van Vlaanderen te creëren werd voor het eerst geformuleerd in een aantal interne partijnota's van de N-VA. Deze nota's waren geschreven ter voorbereiding van de redactie van het partijprogramma voor de verkiezingen die in mei 2019 zouden plaatsvinden. De inzet van deze verkiezingen was groot: er zou worden gestemd voor de (federale) Kamer, voor het Vlaams, het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Parlement en voor het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap, en ten slotte ook voor het Europees Parlement.

Na de verkiezingen kreeg het idee een verdere dynamiek. Het werd in eerste instantie verwoord op symbolische manifestaties, onder meer door Theo Francken, oud-staatssecretaris en sinds 2018 opnieuw volksvertegenwoordiger voor de N-VA. Met de toespraak die hij op de Guldensporenviering van 11 juli 2019 in zijn thuishaven Lubbeek uitsprak en die daarna door de publicatie op de flamingantische opiniewebsite *Doorbraak* ruimere verspreiding kende, wilde hij zijn toehoorders aanzetten tot weerbaarheid. De Vlaamse jeugd moest geleerd worden opnieuw te dromen, en daarbij zou een (samenstel van) Vlaamse canon(s) van groot nut kunnen zijn: 'Dat begint bij een nieuwe canon van de geschiedenis, waarbij de scholen op een onbevengene manier de verwezenlijkingen van onze cultuur en geschiedenis kunnen overbrengen op de jeugd (...). Parallel daaraan mag er best wat meer aandacht komen voor Vlaamse kunstenaars op school, van Jan van Eyck over Emile Claus tot Michael Borremans, via een canon van de Vlaamse kunst.'

Maar dat was niet voldoende. Francken voegde er nog een ondernemerscanon aan toe: '(...) hoe kunnen we de jeugd beter prikkelen tot nieuwsgierigheid en

ondernemen, dan door hen de voorbeelden aan te reiken van de Vlaamse top-uitvinders die de loop van de geschiedenis en het leven van de mensheid zelf hebben veranderd? Wie van onze tieners kent nog het verhaal van de Gentenaar Leo Bakeland [sic], die in 1907 de allereerste vorm van kunststof zou uitvinden, samen met een resem andere baanbrekende wetenschappelijke bevindingen, waarmee hij het industriële productieproces voor altijd zou veranderen? Wie kent nog de enorme bijdrage van Turnhoutenaar Paul Janssen aan de farmaceutische wetenschap, die tijdens zijn lange leven talloze geneesmiddelen ontworpen heeft en daarmee tientallen miljoenen mensen het leven gered?’

Een officiële statuuut kreeg de Canon toen hij werd opgenomen in de ‘startnota’ waarmee N-VA-voorzitter Bart de Wever in de zomer van 2019 de formatie van een nieuwe Vlaamse regering inzette. In deze nota, opgefleurd door een opvallende *heimatlyriek* over ‘weiden als wiegende zeeën’, luidde het: ‘Om het identiteitsbesef van de jongere generaties te bevorderen, stellen we in navolging van Nederland een Vlaamse canon op, een lijst van ankerpunten uit onze Vlaamse cultuur en geschiedenis, die Vlaanderen als Europese natie typeren en die onze leerlingen op school en nieuwkomers in onze inburgeringscursus moeten kennen.’ Daarbij werd meteen ook een aantal ondersteunende initiatieven voorgesteld.

De formateursnota bracht het canonproject in het regeerakkoord dat de Vlaams-nationalisten van N-VA, de liberalen van Open VLD en de christendemocraten van CD&V in september 2019 voor de periode 2019-2024 op Vlaams niveau sloten, met Jan Jambon, eerder federaal minister voor de N-VA, als nieuwe minister-president. Het akkoord, sterk getoonzet door de N-VA (die een jaar later buiten de nieuwe federale regering zou vallen), kondigde een krachtig en innovatief Vlaanderen aan: ‘Vlaanderen zal verbazen. Vlaanderen zal stralen. Vlaanderen zal inspireren.’ Dat vergde, zo heette het, creativiteit, veerkracht en durf – en daarbij was het opstellen van een canon een belangrijk instrument: ‘Het is essentieel dat we de Vlaamse identiteit complexloos kunnen beleven, onder meer via gedeelde symbolen. Tegen die achtergrond vragen we aan een groep onafhankelijke experts om op wetenschappelijke basis een Canon van Vlaanderen op te stellen. Het gaat om een lijst van ankerpunten uit onze Vlaamse cultuur, geschiedenis en wetenschappen, die zowel in het onderwijs als in het kader van inburgeringstrajecten ter ondersteuning gebruikt worden.’

Dat dit geen loze woorden waren, maar een zwaar onderhandeld voornemen dat geen van de regeringspartners naast zich zou kunnen neerleggen, bleek alleen al uit het feit dat het canonproject verder nog tot drie maal toe in het regeerakkoord werd gepresenteerd, in amper wisselende bewoordingen, en dat het plan ook hier, net als in de ‘startnota’ van formateur De Wever, werd vergezeld door de aankondiging van flankerende maatregelen. Zoveel was duidelijk: de Canon van Vlaanderen was de exponent van een assertieve identiteitspolitiek.

‘Vlaamse meesters’

Het canonplan werd bevestigd in de beleidsnota’s van de bevoegde ministers. Dat was in de eerste plaats Ben Weyts, in de regering Jambon onder meer minister van Onderwijs en eveneens lid van de N-VA. De beleidsnota Onderwijs die Weyts in november 2019 bij het Vlaams Parlement indiende, volgde de logica en de retoriek van het regeerakkoord. De Canon werd in niet minder dan vier passages vermeld. In verschillende varianten luidde het: ‘In navolging van Nederland stel ik een Canon van Vlaanderen op. Deze werkt met vensters: personen, gebeurtenissen en cultureel erfgoed laten samen het verhaal van de historische en culturele ontwikkeling van Vlaanderen als Europese natie zien.’

Weyts kreeg steun toegezegd van zijn partijgenoot Jambon, die niet alleen minister-president was, maar in de nieuwe regering onder meer ook de portefeuille Cultuur beheerde. In de beleidsnota die Jambon op dat terrein in november 2019 bij het Vlaams Parlement indiende (op hetzelfde moment als Weyts zijn beleidsnota Onderwijs presenteerde), werd ‘een sterke en zelfzekere natie’ aangekondigd, niet het minst door haar cultureel kapitaal: ‘Cultuur zit in het DNA van de Vlaming. We hebben van vorige generaties een rijke cultuur geërfd die ons vandaag inspireert en een venster op de wereld biedt.’ De Vlaamse Canon werd in dit perspectief een wissel op de toekomst. Dat hield dus een verantwoordelijkheid voor de minister van Cultuur in, ook al lag het initiatief bij zijn partijgenoot op Onderwijs.

In de beleidsnota van Jambon werd ook verwezen naar het programma ‘Vlaamse meesters’, dat al in 2018 was opgestart: ‘De Vlaamse Meesters – uit heden en verleden en in alle creatieve richtingen – moeten het uithangbord worden van de grootsheid die Vlaanderen in zich heeft.’ Inderdaad, het nieuwe initiatief van de Vlaamse Canon behoorde tot hetzelfde register als het reeds lopende programma van de ‘Vlaamse meesters’. In beide gevallen ging het erom het culturele patrimonium in te zetten voor een sterker Vlaanderen, dat meer naar waarde zou worden geschat. Maar de concrete finaliteit verschilde. Daar waar de Canon het doelpubliek vertrouwd moest maken met wat Vlaanderen eigen was – met wat het een eigen karakter had gegeven en daarom moest worden gekend en onthouden – had de ‘Vlaamse meesters’ een economische finaliteit: het programma moest Vlaanderen in de markt zetten als een toeristische bestemming.

Wie golden dan als de ‘Vlaamse meesters’? Wat waren de ‘meesterlijke’ hoogtepunten van de Vlaamse cultuurgeschiedenis? Het waren, zo leerden de dirigenten van het programma, Anthony van Dyck en Nicolaas Rockox: de ene was de artistieke gids die de ‘echte cultuurliefhebber’ naar de Vlaamse kunststeden kon lokken, de andere gold als de man die voor de historische en hedendaagse ‘architecturale pareltjes’ van Vlaanderen stond. Maar het waren ook Bacchus en Venus: de ene was de verpersoonlijking van de meesterlijke cultuur ‘in je bord en in je glas’ waarop Vlaanderen zich kon beroemen, de andere kon naar een

programma van 'lifestyle, romantiek, diamant of *girl power*' leiden. Vier ideale voorgangers, van wie Rubens de leermeester, vriend of schepper was geweest: samen vormden zij de topaffiche van de minister van Cultuur.

Een canoncommissie

De Canon moest natuurlijk ruimer zijn. In de nota's, de toespraken en het regeerakkoord was telkens sprake van 'een lijst' – een opsomming – 'van ankerpunten'. Deze ankerpunten vormden een reeks van personen, gebeurtenissen en misschien ook voorwerpen die op een bijzondere wijze aan de geschiedenis, de cultuur, de wetenschappen en het erfgoed van Vlaanderen waren gehecht en die ze representeerden. Als canonieke personen, gebeurtenissen en objecten hadden zij Vlaanderen – door zijn geschiedenis heen, in zijn artistieke en wetenschappelijke ontwikkelingen, in al zijn erfgoedvormen – gemaakt tot wat het was. De Guldensporenslag, Van Eyck, Baekeland (om enkele van de voorbeelden van Francken te hernemen) waren daarom het herdenken waard, of in elk geval: iedereen die in Vlaanderen woonde of er zich wilde vestigen, diende ze te kennen. Daarmee werden ook de terreinen aangeduid waarop de Canon primair moest worden ingezet: het onderwijs en de inburgering, op scholen en in trajecten voor nieuwkomers.

Hoe hiermee aan de slag gaan? Het was minister Weyts die het initiatief nam. In zijn beleidsnota had hij al de contouren van het canonproject geschetst. Dat was in november 2019. Een klein jaar later verspreidde Weyts een persmededeling waarin hij aankondigde dat de Vlaamse regering was gestart met de uitwerking van het project en welke uitgangspunten daarbij waren gekozen (18 september 2020). De concrete invulling van de Canon werd in handen gelegd van een commissie, waarvan het onafhankelijke en pluralistische karakter werd benadrukt. Voorzitter van deze commissie werd Emmanuel Gerard, historicus en emeritus hoogleraar in Leuven, gepokt en gemazeld in de katholieke zuil en behalve met het maatschappelijke middenveld ook goed bekend met de politieke wereld.

Eind oktober 2020 was de canoncommissie compleet. Naast de voorzitter telde zij acht leden: nog een historicus, twee beoefenaars van de literatuurwetenschap, eveneens twee beoefenaars van de kunstwetenschap, een archeoloog, een onderzoeksjournalist en een filosoof. Hoe de selectie van de leden was gebeurd, werd niet bekend; het voedde de geruchten. Maar de commissie ging van start, vertrekkend van de lijstjes die elk van de leden opmaakte en die vervolgens moesten worden verrijkt. *L'embarras du choix*, zo heette het.

Het doel van dit werk werd geformuleerd in de opdrachtbrief die minister Weyts de canoncommissie al in september 2020 meegaf (en die zou worden gepubliceerd op de website van het project): 'Een canon van Vlaanderen, breed toegankelijk, kan functioneren als een bijdrage aan het collectief geheugen en aan de dialoog

tussen alle inwoners.’ De minister vervolgde, enigszins vaag: ‘Op die manier kan het project ook een bron van inspiratie, creativiteit en burgerschap zijn.’ Om dat te bereiken werd de canon in deze opdrachtbrief breed geconcipieerd, breder dan in eerdere teksten. Uiteraard stond de (algemene) geschiedenis centraal. Maar de lijst die de commissie zou samenstellen, zou (mogelijk) ook elementen bevatten uit ‘kunst, cultuur en wetenschappen, taal, literatuur en neerlandistiek, materieel en immaterieel erfgoed’. Het resultaat werd verwacht tegen het voorjaar van 2023.

Veel aandacht moest tevens worden besteed aan de publiekswerking. Dat de Canon zou worden ingezet in het onderwijs en bij de inburgering, stond vast. Maar zou hij ook niet op andere terreinen van nut kunnen zijn? In de media en in culturele instellingen, in de erfgoed- en de museumsector, of in een internationale context? De minister verwachtte van de commissie op dit vlak advies. In elk geval mocht het resultaat geen droge lijst zijn. Er moest een aantrekkelijke en dynamische website komen, het visuele aspect was belangrijk, de teksten moesten leesbaar zijn, de communicatie was essentieel. Daarom werd er niet alleen een ambtelijk secretaris aan de commissie toegevoegd, maar eveneens iemand die zou instaan voor de publiekshistorische ondersteuning. Daarvoor werd het in 2009 opgerichte Geheugen Collectief ingeschakeld. Het portfolio van dit historisch projectbureau bevatte onder meer een educatief pakket over de koloniale erfenis in België voor Museum BELvue in Brussel en een interactieve wandeling over de V-bommen in Antwerpen. Zou een canonkwartet dan geen idee zijn?

Met de oprichting van de canoncommissie was een droom gerealiseerd die de Franstalige liberale senator Alain Destexhe al bijna vijftien jaar eerder had gekoesterd, niet voor Vlaanderen, maar voor België. Ervan overtuigd dat de kennis van de vaderlandse geschiedenis bij zowel de schoolgaande jeugd als het brede publiek ondermaats was, diende Destexhe een wetsvoorstel in om een commissie van historici te vragen om vijftig sleutelmomenten uit de Belgische geschiedenis op te lijsten. Maar het voorstel werd niet aanvaard en er kwam dus geen commissie. De senator sloeg dan maar zelf de hand aan de ploeg en publiceerde in 2009 *50 dates-clés de l'histoire de Belgique*. Het boek bevatte alles ‘wat iedere Belg van zijn eigen geschiedenis zou moeten weten’ – een canon dus, van de grotten van Spy tot de *déconfiture* van Fortis.

De oprichting van de canoncommissie maakte tevens duidelijk dat de minister geen ‘amateuristisch’ werk wilde. In 2010 was immers al een canon van Vlaanderen samengesteld: de Nederlandse schrijver Gerben Gradde Hellinga had in dat jaar een *Geschiedenis van Vlaanderen. De canon van het Vlaams verleden* gepubliceerd, een naslagwerk waarin ‘alle belangrijkste personen, zaken en gebeurtenissen uit de geschiedenis van Vlaanderen’ waren samengebracht. Maar deze canon, geschreven door een auteur die onder meer een handboek over persoonlijkheidsstoornissen, een studie over de zeehelden van de Gouden Eeuw en een aantal jeugdboeken over de geschiedenis van Amerika op zijn naam had staan, bleek niet te voldoen. Het werk moest groter worden aangepakt.

Een vreemdsoortige coalitie?

De Canon van Vlaanderen is ontstaan uit een politiek initiatief, gestuurd door politici van Vlaams-nationalistische signatuur. Zij zijn de initiatiefnemers. Maar zij zijn niet de enige pleitbezorgers en verdedigers van het canonproject. Die bevinden zich ook op heel andere posities in het ideologische spectrum. Dat geldt in het bijzonder voor de voorstanders uit de andersglobalistische beweging. Daarnaast manifesteert ook een aantal veelal conservatief ingestelde cultuurcritici zich als aanhangers van het canonproject. Samen vormen deze groepen een wat onverwachte coalitie. De vraag rijst hoe zij zich tot elkaar verhouden. Dat roept een meer cruciale vraag op: wat zijn de motieven van deze verschillende groepen om de Canon te bepleiten?

Een nieuw-Vlaams offensief-defensief

In eerste instantie uiteraard de initiatiefnemers van de N-VA: wat verhoppen zij van de Canon? Twee motieven laten zich hierbij onderscheiden. De Canon is voor deze Vlaams-nationalisten vooreerst een instrument – een hefboom – om de Vlaamse identiteit (of wat als dusdanig wordt begrepen) te versterken. Het essay *Over identiteit* dat Bart de Wever in mei 2019 vlak vóór de verkiezingen publiceerde, maakt duidelijk waar het om ging. De partijleider had er een dubbele boodschap. Identiteit, zo doceerde hij, was niet iets dat was ingebeeld, zoals zovele intellectuelen (van de politieke linkerszijde) beweerden. Maar evenmin was identiteit een onveranderlijk, 'natuurlijk' gegeven, zoals de politieke concurrenten van Vlaams Belang suggereerden. Voor de aankomende stembusslag was het belangrijk beide te benadrukken.

Bij de presentatie van het boek (6 mei 2019) verschoof de aandacht echter van *identiteit* naar *identificatie*. De Wever stelde vast dat er vanuit objectief standpunt nog maar weinig van België restte. Het verkeer, het openbaar vervoer, het onderwijs, de media, de elites, de politieke partijen: alles was Vlaams geworden. Analyseer uw facebookvrienden, het telefoonverkeer, het huwelijksverkeer, zo voegde de auteur eraan toe, en telkens zal u – banaalweg – de taalgrens tegenkomen. Maar op één punt had België 'zijn pluimen niet verloren': de subjectieve gehechtheid. Nog steeds bestond er bij zeer velen een sterke wil om zich, ondanks de ontegensprekelijke Vlaamse ruimte, met het Belgische huis te blijven identificeren. Dat diende te veranderen. In het regeerakkoord zou het heten dat de harten moesten worden veroverd.

Precies daar situeerde zich de rol van een Vlaamse canon, al zei De Wever dat niet met zoveel woorden: hij was een instrument om geduldig, stap voor stap, de gehechtheid aan België uit te hollen en de identificatie met Vlaanderen te

verruimen, een middel dus in de zachte politiek. Generatie op generatie zou de jeugd met de Canon worden opgevoed, waardoor er steeds minder van de oude banden zou resten. De Canon werd in dit perspectief een wezenlijk deel van het Vlaams-nationalistische offensief tegen de 'vermolmde' Belgische Staat, een stille revolutie in de hoofden en inderdaad ook in de harten van Vlaanderen.

Maar er bestaat nog een tweede motief voor de Vlaams-nationalisten om de Canon te bepleiten, en dat draagt een eerder defensief karakter. Het is het verlangen de eigen cultuur (opnieuw: of wat als dusdanig wordt begrepen) zuiver en herkenbaar te houden, haar te vrijwaren van het kosmopolitisme van de cultuurrelativisten en van de al dan niet vermeende getto-mentaliteit van veel migrantengroepen, die er hun eigen cultuur op blijven nahouden. De Canon wordt dan ingeschakeld in een zorgelijk *discours*, dat kan omslaan in een felle tirade. De culturele elite en haar vermeende arrogantie, het 'activistisch' onderwijs, mei '68, de etnische diversiteit, het multiculturalisme, het utopisme, het politiek correcte gedrag: in de Guldensporenmegafoon van Francken werd alles op één hoop gegooid. Maar ook *Over identiteit* droeg een zelfde antagonisme uit: 'Cultuurrelativisme en ongecontroleerde massamigratie hebben (...) geleid tot culturele verwarring en apartheid.'

De jonge Friedrich Nietzsche heeft deze verwarring in zijn in 1874 gepubliceerde *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben*, de tweede verhandeling van zijn *Unzeitgemässe Betrachtungen*, aan 'een carnaval' toegeschreven: er is een chaos van naast elkaar bestaande en onverbonden culturen ontstaan die de mens zwak maakt en in vertwijfeling achterlaat. In dat perspectief verschijnt de Canon als een remedie: hij herinnert opnieuw aan de eigen cultuur, in haar oorspronkelijke gedaante, onderscheiden van wat door de open poorten van het relativisme en de migratie is binnengestroomd, en laat zo aan kracht herwinnen. Het is een gedachtegang die donkere bladzijden uit de Belgische politiek oproept: in het 'zeventigpuntenplan' van het Vlaams Blok, uit 1992, werd geëist 'de mundialistische en multiraciale opvoeding in de scholen af te schaffen'. Maar zo ver in de tijd moet niet worden teruggekeerd: in september 2020 richtte de Amerikaanse president Donald Trump een commissie op voor 'patriottisch onderwijs', die 'decennia van linkse indoctrinatie op onze scholen' eindelijk zou tenietdoen.

Het nieuw-Vlaamse offensief-defensief met zijn perspectief op de Canon van Vlaanderen als stille generator in een anti-Belgische strijd en als verdediging tegen wat de positie van de eigen Vlaamse cultuur verzwakt, kent overigens ook zelf een aantal voorlopers. Op het einde van de jaren 1980, toen de Vlaamse regering de volledige bevoegdheid over onderwijs kreeg, deed een aantal Vlaamse parlementsleden van Vlaams-nationalistische en christendemocratische huize (onder wie Karel Dillen, Herman Suykerbuyk, Rik Vandekerckhove, Jaak Gabriëls en Johan Sauwens) voorstellen in deze richting. Een college Geschiedenis van de Nederlanden, een verplicht lessenpakket Vlaamse beweging in het secundair

onderwijs of een leerstoel Geschiedenis van de Vlaamse beweging aan de Vlaamse universiteiten zou de jongeren een 'maatschappijvisie' geven 'die het volkseigene onderstreept'. Geen van deze voorstellen haalde het, net zomin als het streven in 1996 van Vlaams parlementslid voor de Volksunie en historicus Chris Vandenbroeke om het beleven van de Vlaamse identiteit op te nemen in de eindtermen van het geschiedenisonderwijs.

Andersglobalistische steun

In augustus 2019, nog vóór het regeerakkoord dus, publiceerde de Gentse mediëvist Jan Dumolyn in *Knack* een opiniestuk waarin hij zijn steun voor het N-VA-plan voor een Vlaamse canon uitsprak. Dat wekte verwondering. Dumolyn was immers niet alleen historicus – dat was de N-VA-voorzitter tenslotte ook – maar stond ook bekend om zijn engagement aan de politieke linkerkzijde, in onder meer het Instituut voor Maatschappijkritische Actie, Vorming en Onderzoek, voorheen het Instituut voor Marxistische Vorming van de Kommunistische Partij, en de PVDA. Het leek een monsterverbond. Voor Dumolyn was het echter duidelijk: door de versnelde globalisering waren 'onze "tradities" en "gebruiken" (...) zwaar onder druk' komen te staan, vanuit een marktlogica werd 'een eenheidscultuur aan de wereld opgelegd'. Daardoor was er bij velen een gevoel van ontheemding ontstaan, en omgekeerd een verlangen naar een verloren gegane 'authenticiteit'. Dat vroeg om een reactie.

Dit anti- of beter: andersglobalistische *discours* vertoont opvallende gelijkenissen met de Vlaams-nationalistische afwijzing van kosmopolitisme, relativisme en 'massamigratie' als bedreigingen van de eigen cultuur. In de motivering van het canonproject kan deze steun inderdaad worden begrepen als een variant op het tweede motief van de Vlaams-nationalisten om de Canon te bepleiten. De bedreiging komt hier niet van linkse intellectuelen en migranten, maar van een meedogenloze kapitalistische globalisering. Zij maakt ons economisch afhankelijk van enkele grote bedrijven en vernietigt het traditionele sociale weefsel. De diagnose verschilt dus van die van Vlaams-nationalisten als Francken, maar het resultaat is gelijk: ook de globalisering van bovenaf ontnemt ons onze eigenheid.

Dit verlies wordt ook in culturele termen begrepen. De bestaande, door *multinationals* gedreven globalisering schept, aldus de andersglobalisten, immers ook een eenheidscultuur. In 'een wereld gedomineerd door Coca-Cola' is er voor verschillen geen plaats meer. Specifieke lokale culturen worden er geüniformeerd. Oorspronkelijkheid wordt er teniet gedaan door uitgekende *marketing* en brutale overheersing. Op deze manier gaat de eigen cultuur verloren in een proces van een al door Marx onderkende commodificatie en van anonieme aliënatie en verschraling.

Dumolyn kende dit *discours* goed. Hij was al twee decennia actief in de andersglobalistische beweging in Vlaanderen. In 2002 had hij met David Dessers

en Peter Tom Jones ; *Ya Basta! Globalisering van onderop* gepubliceerd, waarin hij felle kritiek had geuit tegen een globalisering die samenviel met een wereldwijde verspreiding van een eenvormige neoliberale winstmaatschappij, in plaats van een 'echte' globalisering, waarbij het besef deel te zijn van een groter geheel tot solidariteit kon leiden. Twee jaar later had hij met Jones in het tijdschrift *Oikos. Politiek, Milieu, Cultuur* opnieuw de rekening van de neoliberale globalisering gemaakt: een groeiende economische kloof, een democratisch deficit, een ecologisch deficit, een verslechterende positie van de vrouw, de noodzaak om oorlogen te voeren. En dan was er nog het culturele deficit: '(...) het neoliberalisme vernietigt lokale culturen en legt een geüniformiseerde McDonalds-levenswijze op (...).'

In dit perspectief, dat wel eens als 'melancholisch links' wordt aangeduid, was een canon welkom: hij inventariseerde de belangrijkste componenten van de lokale cultuur, gaf er de eigenheid van aan en kon haar opnieuw versterken. In juni 2021 liet Dumolyn in een interview optekenen wat hij van de Canon van Vlaanderen verhoopde: 'Ik denk dat *verbondenheid* en *authenticiteit* wel belangrijk zijn, zeker in een context van globalisering.' Intussen was hij lid van de canoncommissie geworden.

Cultuurkritiek

Een omvangrijker groep voorstanders van de Vlaamse Canon bestaat uit cultuurcritici voor wie de canon bovenal een wapen is tegen wat zij ervaren als een beschavingstekort. Voor hen gaat het dus niet om een politiek project, zoals bij de Vlaams-nationalisten en de andersglobalisten, maar om een beschavingsproject. In een wereld van onstuitbare modernisering, van alomtegenwoordige technologie en van ingrijpende sociale media stellen deze onheilsprofeten vooral verlies vast. Bij de jongeren constateren zij een achteruitgang van de kennis van de geschiedenis – een verwijt dat even oud is als de geschiedenis zelf en maar zelden met betrouwbare cijfers wordt onderbouwd. Maar ook de kennis van kunst en literatuur zien zij wegsmelten. In het cultuurpessimistische perspectief van deze critici zal een canon deze neergang niet kunnen stoppen. Maar de schoolgaande jeugd zal tenminste 'al eens hebben gehoord' van de belangrijkste episodes van de vaderlandse geschiedenis, van Rubens of Gezelle. De Canon zal daarom kunnen fungeren als een schrijn voor de culturele tradities, een herinnering aan de erflaters van weleer. Hij is in essentie een conservatief project.

De beweegredenen om voor een canon te pleiten verschillen bij deze cultuurcritici dus van de motieven van de initiatiefnemers. Maar beide groepen kennen ook een grote affiniteit en een gemeenschappelijke geschiedenis. Marc Reynebeau heeft er onlangs in *De Standaard* op gewezen dat het nationalisme op zich een 'dunne' ideologie is (23 maart 2022). In de loop van de geschiedenis heeft het verschillende pakken aangetrokken. Het Belgisch nationalisme van de negentiende

eeuw bijvoorbeeld toonde zich een liberale ideologie. Het Vlaams-nationalisme van vandaag heeft een heel andere gedaante aangenomen: het heeft gekozen voor een conservatief waardenstelsel, onder meer op moreel vlak en in zijn afkeer van revoluties. Daardoor voelen de Vlaams-nationalisten zich thuis bij de cultuurcritici.

Omgekeerd bieden de Vlaams-nationalistische politici de behoudsgezinde cultuurcritici ook veel waarmee zij zich kunnen verenigen. Dat geldt in het bijzonder op onderwijsvlak, waar de N-VA het krachtige excellentie-*discours* voert dat velen van de cultuurcritici zelf ontwikkelen. Dat is ook het geval in de teksten waarin de Canon wordt voorgesteld. In de 'startnota' van De Wever bijvoorbeeld luidt het: 'Het streven naar excellentie – het maximale halen uit de talenten van elke leerling – moet primeren boven een verkeerd begrepen gelijkheidsstreven dat leidt tot nivellering en niveauverlaging.' Opvallend daarbij is ook de vermenging van de canondiscussie met de (al zo vaak als heilloos bestempelde) discussie over de betekenis van kennis en vaardigheden in het onderwijs. Door de Canon te presenteren als een middel om de gerichtheid op kennisverwerving in het onderwijs te versterken (na de rampzalig geachte vaardigheidshausse onder invloed van allerlei 'onderwijsvernieuwers') verzekeren de Vlaams-nationalistische initiatiefnemers zich van de steun van de cultuurcritici voor hun project. In deze coalitie vinden velen van de cultuurcritici ook politiek onderdak bij de N-VA.

De cultuurkritische omhelzing van de Canon laat zich gemakkelijk begrijpen als een voorbeeld van wat Pierre Bourdieu heeft omschreven als het project van een sociale elite waarvoor kennis een middel is om zich van anderen te onderscheiden, een cultureel kapitaal, dat zowel een statussymbool als een machtsinstrument is. Dat laat zich ook verbinden met de paternalistische houding die de hogere burgerij van de negentiende eeuw zo kenmerkte: het 'volk', waarvoor een onmiskenbaar misprijzen bestond, diende te worden opgevoed, uiteraard volgens de eigen – burgerlijke – normen en standaarden. De voorzitter van de canoncommissie liet zich in een interview ontvallen: 'Voor de meeste Vlamingen is het verleden één groot zwart gat. In het beste geval onthoudt de man in de straat uit de geschiedenis wat hem het beste uitkomt of wat hij graag hoort.' Het zijn belerende woorden, die de Canon ook een moralistische en disciplinerende dimensie geven (*Knack*, 17 november 2020).

Maar ook hier gaat het (beschavings)offensief gepaard met een defensieve houding. De cultuurcritici mogen ten aanzien van de jongeren en 'de man' – en ongetwijfeld ook de vrouw – 'in de straat' een zekere hooghartigheid vertonen om hun gebrek aan kennis van geschiedenis, kunst en literatuur en om de onverschilligheid die zij daarbij aan de dag lijken te leggen, hun opstelling ver-raadt ook onzekerheid. Hoe immers omgaan met de 'cultuurloze' generaties, die de oude regels niet langer aanhangen? Hoe hun fascinatie door alternatieve vormen van geschiedenis begrijpen? Hoe vermijden dat de wildgroei van hun artistieke en literaire experimenten het bestaande overwoekert? De Canon wordt

in dit perspectief een poging opnieuw orde te scheppen, het gezag te herstellen, strengheid te brengen waar gemakzucht dreigt. Ondanks de romantische houding van vele cultuurcritici, met hun focus op verval en vergankelijkheid, met hun liefde voor Venetië en met de rijkdom aan associaties die in hun eruditie besloten ligt – ondanks deze romantische houding, is de Canon een classicistisch project.

Deze *retour à l'ordre* houdt een heimwee in naar de oude *humaniora* en het ooit zo machtige ideaal van de *Bildung*. Hoezeer de promotie van de Canon van dit heimwee is doordrongen blijkt uit verschillende opstellen van Luc Devoldere. Deze classicus, oud-leraar en lange tijd afgevaardigd bestuurder van Ons Erfdeel, goed bekend met het kabinet Weyts en een criticus van de *belgitude* van 'nogal wat Vlaamse intellectuelen en kunstenaars', heeft zich de voorbije jaren opgeworpen als de woordvoerder van de conservatieve cultuurcritici. Al in 2002 had Piet Gerbrandy vastgesteld dat Devoldere zich in zijn essaybundel *Wachtend op de Barbaren* zorgen bleek te maken (*De Groene Amsterdammer*, 15 mei 2002). Oorspronkelijk waren deze zorgen niet: zij betroffen het postmodernisme, de digitalisering, de geatomiseerde wereld, de middelmaat, het onzindelijk formuleren van meningen. Maar in dat kader betreurde Devoldere ook dat canons zo'n slechte pers hadden gekregen. In twee essaybundels, *Tegen de kruideniers* (2014) en *Was alles al gezegd, nog niet door hen* (2021), nam hij er de verdediging van op, in het algemeen en meer specifiek waar het de canononderneming van de Vlaamse regering betrof.

In een tijd waarin geen enkel richtsnoer nog werd aanvaard, kon een canon, zo schreef Devoldere in de meest recente essaybundel, 'duidelijkheid en houvast' geven. Anders gezegd, een canon – ook de canon van de geschiedenis en de cultuur van Vlaanderen – moest autoriteit bieden. Bij de presentatie van de bundel (11 juni 2021) sprak Devoldere over de 'grote schrijvers, grote boeken, grote figuren' die hij aan de vergetelheid wilde ontrukken. De in een canon gegoten geschiedenis was voor hem 'monumentale geschiedenis', om het al genoemde *Vom Nutzen und Nachteil* opnieuw aan te halen. Daarmee doelde Nietzsche op een omgang met de geschiedenis waarbij het verleden werd opgevat als een bergketen van lichtende voorbeelden en inspiratiebronnen.

In dit perspectief hield canonisering ook een proces van retraditionalisering in: een eerherstel van de traditie (de 'overlevering') in een tijd van modernisering. Maar een dode traditie van louter historische relictten mocht dat ook voor de conservatieve cultuurcritici en ondanks hun heimwee niet zijn. Ware *Bildung* veronderstelde integendeel dat de traditie altijd opnieuw werd aangepast aan de nieuwe tijd. Door een onophoudelijke confrontatie met kritiek moest zij voor verstarring worden behoed en levendig worden gehouden. Het was minister-president Jambon zelf die deze gedachte verwoordde toen hij het over de nieuwe Canon van Vlaanderen had. Hij gebruikte daarbij het bekende aforisme van Gustav Mahler: de traditie is 'niet het aanbidden van de asse, maar het doorgeven van

het vuur'. Devoldere haalde het in *Was alles al gezegd, nog niet door hen* in het Duits aan: 'Tradition ist nicht die Anbetung der Asche, sondern die Weitergabe des Feuers.' Het illustreerde hoezeer cultuurcritici en Vlaams-nationalisten elkaar rond de Canon konden vinden.

Een literaire canon

De cultuurkritische motivatie van de Canon van Vlaanderen is vooral een zaak van beoefenaars van de literatuur- en de kunstwetenschap, eerder dan van historici. De eersten hebben op dit vlak ook al een eigen canon gerealiseerd, overigens zonder het kleed van het cultuurpessimisme al te opzichtig te dragen. Dat gebeurde in 2015, op initiatief van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren (KANTL), gevestigd te Gent, en met de steun van Literatuur Vlaanderen (voorheen het Vlaams Fonds voor de Letteren). De KANTL verbond dit canonproject uitdrukkelijk met het letterenbeleid van de Vlaamse regering, die op dat moment nog werd geleid door Geert Bourgeois, eerder de eerste voorzitter van de N-VA. Het project kaderde in 'een ruimere visie rond leesbevordering en erfgoedbeleid'.

De canon die uit dit project is ontstaan, is een canon van vijftig werken van de Nederlandstalige literatuur die in Vlaanderen als bijzonder waardevol worden beschouwd. Dat betekent dat Franstalige auteurs uit Vlaanderen zoals Emile Verhaeren en Maurice Maeterlinck buiten het blikveld vallen, net zoals de hele achttiende eeuw, waarin een groot deel van de in 'Vlaanderen' geschreven letterkunde niet Nederlandstalig was. Omgekeerd beperkt de canon zich niet tot 'Vlaamse' literatuur; hij omvat ook werk uit het Noorden, op voorwaarde dat dit in het Zuiden een uitzonderlijke betekenis heeft gekregen. De ontwerpers van de lijst – ook verzameld in een canoncommissie – hoopten hiermee de belangstelling voor deze literatuur opnieuw sterker te maken ('sprankelend tot leven te wekken'). Ook zij willen het vuur doorgeven, niet de bewakers zijn van een museum met dode objecten en lege namen. Daarom moet het doelpubliek ook ruim zijn: 'De canon is een leidraad voor leerkrachten, leesclubs, bibliothecarissen, uitgevers, cultuurministers, televisiemakers en andere lezers.' Het enthousiasme is intussen nog niet verdwenen: voor het najaar van 2022 werd een heus 'Canonfestival' aangekondigd.

Hoe ziet deze literaire canon er dan uit? Welke auteurs en werken worden er onderscheiden? De lijst begint bij de *Minneliederen* van Hendrik van Veldeke en eindigt bij *De ontdekking van de hemel* van Harry Mulisch. Onderweg worden onder meer *Elckerlijc*, de *Lucifer* van Vondel, *De Leeuw van Vlaanderen* van Conscience, Gorters *Verzen* en Couperus' *De stille kracht* gepasseerd. Maar het parcours loopt bijvoorbeeld ook langs Maerlants *Der naturen bloeme*, de *Beatrijs*, Constantijn Huygens' *Korenbloemen*, Achterbergs *Eiland der ziel*, *De Oostakkerse gedichten* van Hugo Claus en Jan Wolkers' *Turks fruit*. Dat zijn voor de commissie van de

KANTL de essentiële stapstenen – de ankerpunten – door het (Nederlandstalige) literaire veld van Vlaanderen. Wie deze werken kent en heeft gelezen, wie daardoor inzicht in het literaire verleden heeft verworven, heeft zich een traditie eigen gemaakt.

Eigenheid, dat lijkt ook de cruciale term te zijn die de verschillende partijen van de canoncoalitie met elkaar verbindt. Het streven naar een primaire identificatie met een eigen natie(staat), de hang naar een oorspronkelijke en zuivere cultuur te midden van de verwarring die relativisme en migratie lijken teweeg te brengen, het verlangen naar authenticiteit in een globaliserende wereld, de drang om de eigen literaire en artistieke tradities uit de vergeetput van de moderniteit te redden: telkens opnieuw wordt de Canon van Vlaanderen gemotiveerd vanuit de verbeelding van een eigen, onvervreemdbaar geacht karakter.

Vlaanderen en Nederland

De canon is natuurlijk een oud historisch genre. Al sinds de klassieke oudheid hebben geschiedschrijvers min of meer uitgebreide lijsten gemaakt van wat zij uit het verleden het onthouden en vaak ook het navolgen waard vonden. Daarbij ging het veelal om eenvoudige opsommingen van gebeurtenissen, met korte toelichtingen, maar soms werden deze toelichtingen zo uitgebreid dat er nieuwe historische genres uit konden groeien. De keizersbiografieën die Suetonius in de tweede eeuw na Christus schreef, zijn daarvan een voorbeeld. In een nationale context kreeg het genre een grote verspreiding in allerlei populaire, aan de Romantiek schatplichtige vormen: series van historieschilderijen, wagenreeksen in historische optochten of verzamelingen van historische prentjes toonden een breed publiek de hoogtepunten van de vaderlandse geschiedenis.

De voorbeelden uit deze nationale Romantiek, met haar hang naar grote momenten en grote figuren, zijn talrijk. In Versailles creëerde Louis-Philippe tussen 1834 en 1845 een uitgebreide *galerie des Batailles*, waarin de militaire successen van Frankrijk elkaar opvolgden. In het halfmond van de Belgische Senaat schilderde onder meer Louis Gallait een reeks portretten van heroïsche figuren uit het vaderlandse verleden. In Amsterdam liet Jacob de Vos Jacobszoon tussen 1850 en 1863 een historische galerij van ruim tweehonderdvijftig taferelen vervaardigen waarin jonge schilders de grote episodes van de Nederlandse geschiedenis tot leven wekten, van de Friese gezanten die een plaats tussen de Romeinse senatoren opeisten, tot Waterloo en de meest recente geschiedenis. Een dergelijke canonisering zou – in een verschraalde vorm – nog lang blijven bestaan in de wandplaten voor schools gebruik.

Het Nederlandse model

Maar liever dan naar deze oude traditie verwezen de initiatiefnemers en pleitbezorgers van de Canon van Vlaanderen naar Nederland. Daar was immers al eerder een canon van de nationale geschiedenis samengesteld. In het hele complex van teksten waarin een Vlaamse canon werd aangekondigd – van de Guldensporentoespraak van Francken tot de beleidsnota's van Weyts en Jambon – werd deze Nederlandse canon als model gehanteerd. Weyts schreef in zijn opdrachtbrief aan de canoncommissie: 'Gezien het succes van die onderneming lijkt het aangewezen om ons daaraan te spiegelen.' Nederland, zoveel was duidelijk, was het gidsland, zelfs voor de Franstalige Destexhe, die bij zijn pleidooi voor een Belgische canon in 2007 ook al naar de noorderburen had verwezen.

Opvallend hierbij was de eenkennigheid. Ook in Denemarken was immers in 2016 – na ontelbare debatten en voorstellen – een canon samengesteld. Daarin draaide

het niet om historische gebeurtenissen of personen uit de vaderlandse geschiedenis, maar om de 'kernwaarden' van de Deense samenleving. Daartoe werden onder meer vrijheid, ruimdenkendheid, gelijkheid, vertrouwen, de Deense taal, welvaart en *hygge* – de Deense gezelligheid – gerekend. Maar in Vlaanderen wekte deze lijst geen inspiratie. Het was steeds opnieuw de Nederlandse canon die als voorbeeld gold, als een mentale erfenis van Groot-Nederland. De voortdurende verwijzing naar dit model speelde overigens ook een rol in de toonzetting rond de Canon. Met name bij de Vlaams-nationalistische initiatiefnemers leefde de verwachting dat het voorstel een Canon van Vlaanderen op te stellen controversieel zou zijn. Er zat iets van een provocatie in. Door de constante verwijzing naar Nederland werd daar een vermoorde onschuld aan gekoppeld: elders is dit toch ook al en met succes gebeurd?

De Nederlandse Canon dateert uit 2006 en werd opgesteld door een commissie onder leiding van Frits van Oostrom, gerenommeerd medioneerlandicus, hoogleraar en president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Haar ontstaansgeschiedenis is complex, maar essentieel is dat zij, anders dan de Vlaamse Canon, geen politieke schepping is. Het waren veeleer een aantal historici en de Nederlandse Onderwijsraad die kort na de eeuwwisseling hadden aangedrongen op een initiatief dat de in hun ogen zorgelijke toestand van de historische kennis in Nederland zou kunnen keren. Al in 2001 werkte een commissie onder leiding van de Amsterdamse hoogleraar Piet de Rooy een kader van tien tijdvakken uit dat de schoolgaande jeugd zou helpen zich in de (nationale) geschiedenis te oriënteren.

Al snel echter maakte deze bezorgdheid plaats voor een breder onbehagen aangaande de Nederlandse samenleving. De moord op Pim Fortuyn in 2002, twee jaar later gevolgd door die op Theo van Gogh, hield een schok in. De politieke spanningen groeiden. Tegelijkertijd spraken opiniemakers als Paul Scheffer over een 'multicultureel drama': de integratie van grote aantallen migranten was mislukt omdat de nieuwkomers geen duidelijk beeld hadden van hun 'land van aankomst'. De socioloog Jan Willem Duyvendak heeft er onlangs nog op gewezen dat de verantwoordelijkheid daarvoor bij een *freischwebende* elite werd gelegd, die door haar naïeve kosmopolitisme het belang van een sterke nationale identiteit zou hebben miskend (*De Groene Amsterdammer*, 8 december 2021). In dat perspectief werd een Canon van Nederland beschouwd als een instrument dat kon verzoenen en richting geven, dat de hele bevolking zou kunnen samenbrengen rond een gemeenschappelijk verhaal over Nederland en zijn geschiedenis. De minister aarzelde, uit angst de grondwettelijke vrijheid van onderwijs door een canon te beperken, maar volgde uiteindelijk.

In deze context van zorg, twijfel en verwarring ging de 'Commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon' onder leiding van Van Oostrom aan de slag. Het resultaat was een lijst waarin vijftig 'vensters' zicht moesten bieden op de geschiedenis en de cultuur van Nederland. Daartoe behoorden onder meer Willibrord (de

Engelse monnik die de 'heidense' Friezen omstreeks 700 tot het christendom wist te bekeren), de Beemster (het in de zeventiende eeuw drooggelegde Noord-Hollandse meer dat symbool stond voor de inrichting van het land), het Kinderwetje van Van Houten uit 1874 ('de fabriek uit, de school in') en Annie M.G. Schmidt ('lekker stout in een keurig land'). Maar het drama van Srebrenica (de genocide van 1995, waarvoor ook Nederland verantwoordelijkheid droeg) werd eveneens tot de Canon gerekend.

Succes en kritiek

De Nederlandse Canon werd een succes. Allereerst vond hij zijn weg op het terrein waar hij in hoofdzaak voor was bedoeld, het onderwijs. Hij fungeerde er als een rem op de eerder ingezette afbouw van het geschiedenisonderwijs. Met name in het primair onderwijs (het lager onderwijs) bleek hij aan een nood te beantwoorden. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs (de eerste jaren van het middelbaar onderwijs) gebruikten leraren de Canon als een rechtvaardiging om meer aandacht aan de geschiedenis in het curriculum te kunnen besteden. In de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (de hogere jaren van het middelbaar onderwijs) werd hij kritischer ontvangen en werd hij ook weinig gebruikt.

Nog meer navolging kreeg de Canon in de erfgoedwereld, waar sprake was van een haast wonderbaarlijke vermenigvuldiging. De canongedachte waaierde er in alle richtingen uit. Steden, regio's en provincies gingen een eigen canon ontwikkelen, van Den Haag en Amsterdam tot Den Bosch en Delft, van de Hoeksche Waard tot – natuurlijk – Limburg. Daarnaast werden religieuze en levensbeschouwelijke canons opgesteld, zoals een canon van de protestantse spiritualiteit in Nederland, een humanistische canon en een 'rode canon'. Verder zagen ook thematische canons het licht: de *bètacanon* ('wat iedereen moet weten van de natuurwetenschappen'), een canon van de medische geschiedenis, een canon van het onderwijs in Nederland, culturele canons, maar evenzeer een canon van de Nederlandse brug, een canon van de glastuinbouw en een canon van de Koninklijke Marine. In 2021 verscheen *De canon van het Nederlandse voetbal*, dat 'alle andere voetbalboeken overbodig' zou 'maken', tot er in datzelfde jaar een *Canon van Oranje* verscheen, niet gewijd aan de koninklijke familie, maar aan de 'memorable interlands' van het Nederlandse elftal. De Canon was een volksfeest geworden. Het genre liet zich, zo bleek, ook commercialiseren: al in 2012 werd Nederlandse reizigers een canon van New York aangeboden.

Maar intussen werd van historische zijde felle en aanhoudende kritiek op het canonproject geleverd. Het was, om een uitdrukking van Ed Jonker te gebruiken, 'op eieren lopen': er was begrip voor het verlangen naar 'geborgenheid binnen een gemeenschap', maar een canon werd daartoe niet de aangewezen weg geacht. De door de 'commissie Van Oostrom' ontwikkelde versie voldeed bovendien op allerlei specifieke punten niet aan de verwachtingen, zo bleek: zij

liet zich moeilijk combineren met de tien tijdvakken van de 'commissie De Rooy', haar selectiecriteria waren onduidelijk (waarom bleef de rol van vrouwen in de Nederlandse geschiedenis zo onderbelicht, en die van katholieken?), het overwicht van de politieke geschiedenis was te groot, er was te weinig oog voor processen op lange termijn, er was sprake van een 'hollandocentrisch' geschiedbeeld en meer in het algemeen leed de Canon onder een onhistorisch in het verleden projecteren van het hedendaagse Nederland. Hoe betekenisvol was het bijvoorbeeld dit Nederland terug te voeren tot de 'Hunebedden' van vijfduizend jaar geleden?

De Nederlandse historici hadden nog meer kritiek. De Canon, zo stelden zij vast, weerspiegelde onvoldoende de multiculturele samenleving waarin hij moest functioneren. Hij hanteerde te exclusief een nationaal perspectief op de geschiedenis: zou een wereldhistorische aanpak in het begin van de eenentwintigste eeuw geen beter alternatief zijn om de (vermeende) maatschappelijke versplintering en de 'vervaging van het historisch besef' tegen te gaan? Verder werd ook het verbloemende taalgebruik in de toelichtingen bij de vensters gehekeld. Waarom werd bijvoorbeeld een regelrechte koloniale oorlog ook hier nog met de term 'politioenele acties' aangeduid? De donkere kanten van de vaderlandse geschiedenis, zo leek het, werden nog steeds verzwegen. Chris van der Heijden publiceerde daarom in 2013 een *Zwarte canon*, waarin de schaduwzijden van de Nederlandse geschiedenis werden belicht.

Herijking

De kritiek leidde in 2019 tot het besluit de Canon te herijken – moest hij hoe dan ook, na bijna vijftien jaar, niet een *update* krijgen? Voorzitter van de door de minister benoemde 'Commissie Herijking Canon van Nederland' werd de Amerikaanse historicus James Kennedy, hoogleraar aan de Utrechtse universiteit. Een Amsterdamse collega omschreef de opdracht van de 'commissie Kennedy' als 'wat figuurzagen' aan de Canon van 2006.

Kennedy's ambities waren inderdaad beperkt. Hij besepte, zo zei hij in een VRT-interview (4 maart 2020), dat de samenleving zo geïndividualiseerd was geraakt dat een terugkeer naar een negentiende-eeuws model van nationale burgerschap en samenhang onmogelijk was: 'Dat ligt buiten ons bereik.' Wél kon een herziene canon de kennis van de Nederlandse geschiedenis vergroten en haar verbeelding verruimen. Dat betekende echter niet dat de overwegingen bij het herijken louter wetenschappelijk van aard waren, integendeel: op de website van de commissie luidde het dat zij 'meer balans' trachtte te brengen 'op het gebied van meerstemmigheid, gender, diversiteit, internationaal perspectief en regionale spreiding'. Zij wilde open en eigentijds zijn – niet-canoniek.

Wat dit concreet betekende, bleek uit het in 2020 gepresenteerde resultaat. De 'commissie Kennedy' had alle teksten van de Canon herzien. Maar veel opval-

lender was de introductie van tien nieuwe vensters, ter vervanging van tien oorspronkelijk door de 'commissie Van Oostrom' geselecteerde en opgelijste onderwerpen. Hun keuze werd gerechtvaardigd door het verlangen de oude Canon met zijn beperkte blikveld te verruimen. De toevoeging van Maria van Bourgondië bijvoorbeeld verbaasde velen – een bewind van zes maanden, 'zonder bewijsbare invloed'? (*De Groene Amsterdammer*, 8 juli 2020) – maar moest de genderbalans in de Canon meer in evenwicht brengen. De selectie van Anton de Kom voor het vernieuwde vensterpalet diende een analoog doel: de Surinaamse schrijver, activist en verzetsheld – een zwarte man – stond voor een canon waarin afstand werd genomen van de koloniale blik van weleer.

Deze herijking leidde dadelijk tot discussie. Hoe is het mogelijk, zo vroegen de critici zich af, dat de Canon zo ingrijpend kon worden gewijzigd? Met tien nieuwe vensters was immers meteen één vijfde van de canon van de 'commissie Van Oostrom' geschrapt. Wat betekende het dan nog een 'canon' te hebben als de inhoud daarvan zo opvallend en snel kon veranderen? Als de discussie zo gemakkelijk kon worden heropend? Was hier geen sprake van een politieke recuperatie van een in oorsprong wetenschappelijk initiatief?

De commissie deed deze kritiek af als argwaan, maar kon niet verhinderen dat haar werk werd geïnterpreteerd als een activistische poging het verleden te veranderen. Gendergelijkheid en dekolonisatie mochten nobele maatschappelijke doelstellingen zijn, zo luidde het, de geschiedenis liet zich niet zomaar herschrijven. 'Geschiedenis is niet een democratie waar alle stemmen even luid gehoord moeten worden', zo klonk het al bij de start van het herijkingsproces in *de Volkskrant* (24 oktober 2019, zie ook 11 en 13 november 2019). Deze conservatieve reflex tegen een 'meerstemmige' actualisering van de Canon werd daarna aangescherpt door politici van rechts als Geert Wilders en Thierry Baudet. Zij verweten de 'commissie Kennedy' te zijn gezwicht voor het multiculturalisme en het nationale verleden aan een politiek correcte *make-over* te hebben onderworpen (Kennedy was een sympathisant van de *Black Lives Matter*-beweging, zo openbaarde Wilders in de zomer van 2020 in de Tweede Kamer). De herijkte Canon bleek voor velen een progressief project dat de Canon van 2006 – en het eigen geschiedbeeld – eerder bedreigde dan vernieuwde. Schrijver Gerrit Komrij had het al eerder voorspeld: 'Roep luid dat hij aan herziening toe is en de gelederen van de oude canon sluiten zich.'

En de historici? Zij bleven kritisch over de Canon, bijvoorbeeld als onderwijs-instrument, ook nu die was herzien (onder meer Maria Grever in *NRC Handelsblad*, 6 januari 2022). Maar opvallender was de afstand die zij intussen van een dergelijk project namen. Het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap, de beroepsvereniging van historici in Nederland, bekroonde in 2020 een essay waarin de Canon als een obsessie uit een ver verleden werd weggezet: 'Lang geleden is dit concept alweer overboord gegooid (...)' Onder de koepel van de

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (in het KNAW Humanities Cluster) bestudeerde een in 2019 opgerichte onderzoeksgroep, NL-Lab, hoe de Nederlandse identiteit in het verleden op allerlei verschillende manieren was geconstrueerd – in rapporten, enquêtes en kaarten, in publieksdiplomatie en zelfs in specifieke geuren. De gedachte dat de Nederlandse identiteit was verankerd in een reeks gecanoniseerde gebeurtenissen en personen was deze historici vreemd.

In Vlaanderen werd over dit alles gezwegen. De initiatiefnemers en pleitbezorgers van de Vlaamse Canon presenteerden een selectieve lezing van het Nederlandse verhaal, als was de Canon in het gidsland op een natuurlijke en vreedzame manier tot stand gekomen. Over de tegenstand van de historici spraken zij niet, over het pandemonium bij de ongetwijfeld ook in eigen kring aanvechtbare herijking evenmin. De Nederlandse Canon – in zijn versie van 2006 – was voor hen een inspiratiebron, maar moest ook een rustpunt bieden in de confrontatie met de vele critici van het initiatief in eigen land.

De eerste reacties

Het voornemen van een aantal N-VA-politici en vervolgens de beslissing in het Vlaamse regeerakkoord van september 2019 om een Canon van Vlaanderen op te stellen, in navolging van wat in Nederland was gebeurd, riep dadelijk reacties op. De voorstellen voor de invulling van de Canon lieten niet lang op zich wachten. Dat leidde tot een focus op de selectie van de nieuwbakken 'erelijst'. Historici en geschieddidactici bleken echter onmiddellijk een kritische afstand ten aanzien van het project aan te nemen.

Een korf voorstellen

In eerste instantie riep het canonplan een vrolijke, ongestructureerde belangstelling op. De voorstellen voor de concrete invulling ervan buitelden over elkaar heen en de lijstjes werden snel gedeeld, zeker nadat minister-president Jambon bekendmaakte dat het plan een regeringszaak was geworden. De suggestie van N-VA-kopstuk en minister Zuhair Demir, in haar partij niet de meest uitgesproken woordvoerder van dergelijke plannen, om bij het opstellen van de Vlaamse Canon zeker ook de balletjes in tomatensaus niet te vergeten, droeg niet bij tot het *sérieux* van de zaak. Maar de suggestie maakte meteen duidelijk dat het niet gemakkelijk zou zijn de Canon te blijven onderscheiden van een voor de hand liggende *nostalgiebox* vol *boerenpsalmen* en ingekleurde postkaarten. Ongetwijfeld zal de onlangs in *De Standaard* geopperde gedachte ook de – historisch gegroeide – Vlaamse prostitutiecultuur een plaats in de Canon te geven, minder vanzelfsprekend hebben geklonken (30 april 2022).

De oorsprong van de voorstellen was divers, gaande van breed opgezette publieksenquêtes tot de hoogstpersoonlijke gedachten van één schrijver. Het was de VRT die in de zomer van 2019 een ruime bevraging over de gewenste inhoud van de Vlaamse Canon opzette. Het resultaat was een potpourri, waarin allerlei zaken zonder veel onderscheid werden bijeengebracht. In de berichten aan de redactie ging het onder meer om de collaboratie en de Oostfronters, om Jan van Eyck, Rubens, Kiekeboe en F.C. De Kampioenen, om multiculturaliteit en gelijke rechten voor vrouwen en holebi's, om de Guldensporenslag én de Slag bij Westrozebeke, om friet met stoofvlees en konijn met pruimen, om Jacob van Maerlant en Niels Destadsbader, om de Vlaamse dialecten. In een enquête die *HLN - Het Laatste Nieuws* bij zijn lezers op hetzelfde moment afnam, werden daar onder meer Armand Preud'homme, de paardenvisserij en 'grote katholieke heiligen' aan toegevoegd (13 augustus 2019).

Natuurlijk hielden deze volksraadplegingen vooral een populariteitstest in. Maar zij riepen ook dadelijk allerlei vragen op die toch confronterend waren. Wat is

bijvoorbeeld de relatie tussen de Canon en de vorming van een zelfbeeld of processen van zelfstereotypering (van het genre 'Wij zijn Bourgondiërs')? Kunnen uitingen van 'lage' cultuur – Kiekeboe, F.C. De Kampioenen en andere in de VRT-bevraging opgelijste 'culturele schatten' – evenzeer tot de Canon behoren als traditionele expressies van de 'hogere' cultuur? Wat is dan hun verhouding met de standaard en de norm die de essentie van een canon uitmaken? Versterken zij niet juist het door zoveel aanhangers van een canon verafschuwde relativisme? Hoe de schaduwzijden en de dieptepunten van de eigen geschiedenis – de collaboratie bijvoorbeeld – een plaats geven in een *tableau* dat trots moet maken? Zo zijn er nog wel meer vragen: wat bijvoorbeeld is de verhouding tussen een Vlaamse en een Belgische Canon (hoort 'culinair België' ook in de eerste thuis, zoals de VRT-redactie suggereerde) en moeten ook normen en waarden in een canon worden opgenomen – bestaat er zoiets als een Vlaamse catechismus?

Verder rees de vraag hoe de werking van de Canon eigenlijk moest worden begrepen. Gentse waterzooi en de vervlaamsing van de Gentse universiteit: hoe kan een dergelijke lijst bijdragen tot de kwaliteit van het (geschiedenis)onderwijs of tot een versterkte integratie van de nieuwkomers? De eigen canon die schrijver Geert van Istendael kort na de enquêtes van de VRT en *HLN - Het Laatste Nieuws* in *MO* Mondiaal Nieuws* publiceerde (7 oktober 2019), illustreerde de complexiteit van het canonproject nog verder. Van Istendael maakte van zijn hart geen moordkuil: hij had 'een hekel aan canons', en dus ook aan de regeringscanon. Waarom dat zo was, demonstreerde hij aan de hand van schijnbaar absurde elementen in het dossier. Wat bijvoorbeeld te denken van al die canonieke 'Vlaamse' schilders en polyfonisten? Zij waren allen afkomstig van gebieden die buiten het 'kunstmatige gewest' Vlaanderen lagen.

Na de lijstjes kwam de satire: Geert Stadeus en Stijn van der Stockt publiceerden in 2020 *De Vlaamse canon. Een poging tot*. De beide journalisten en scenaristen wisten, zo zeiden zij, dat de Canon 'een identitair mijnenveld' was 'waar geen enkele serieuze mens zich aan wou wagen'. Daarom deden zij het maar, 'ter ieders lering ende vermaeck', als ware 'model-Vlamingen'. Wat volgde, waren niet minder dan honderdvijftig lemmata waarin de geschiedenis en vooral de cultuur van Vlaanderen in ABC-vorm werden gepresenteerd. Zo ging het van Aardappel tot Zwin, met tussenin een lange reeks herkenbare (en soms ook verrassende) lemmata – in willekeurige volgorde: de Frontbeweging, de Garage ('extra berging'), Jan Baptist Verlooy, Jacques Brel, het Containerpark, de Kleine Zelfstandige, Toots Thielemans, 'de Schuld van de Sossen', Mercator, James Ensor, de Dansaert-Vlaming, Eternit ('Asbest, thuis best'). Zelfs op *Doorbraak* klonk applaus voor zoveel vernuft in wat Karl Drabbe een 'niet-canon' noemde.

De korf voorstellen voor de Vlaamse Canon werd nog uitgebreid in de alternatieve canon die de redactie van het tijdschrift *Knack* samenstelde (7 januari 2020). Aan een dertigtal historici was gevraagd een bijdrage te leveren aan het in

kaart brengen van het verleden dat op school niet aan bod kwam. Of al deze vergeten geschiedenissen nu een plaats in de officiële Canon zouden krijgen, werd betwijfeld. De gevraagde historici bleken doorgaans weinig vertrouwen in het project van de Vlaamse regering te hebben. De Leuvense historica Leen van Molle bijvoorbeeld merkte op dat Vlaanderen 'bovenal een kruispunt van invloeden uit vier windrichtingen' is: 'Waarom en hoe moet je daarvoor een canon construeren?' Intussen illustreerden haar collega's wat doorgaans aan de canonieke geschiedschrijving was ontsnapt: bijvoorbeeld dat steden als Gent en Antwerpen in de zestiende eeuw protestantse stadsrepublieken waren geweest, dat veel Vlamingen in de negentiende eeuw als economische migranten hadden geleefd en dat de Vlaamse beweging in het midden van de twintigste eeuw had getracht ook Congo te vernederlandsen. Het was geschiedenis met een *twist*.

Het vraagstuk van de selectie

Bij al deze reacties – van de VRT-enquête tot het dossier van *Knack* – leek de belangrijkste vraag: welke gebeurtenissen, personen of gebruiken moeten een plaats in de Canon van Vlaanderen krijgen? Het vraagstuk van de selectie leek dus te primeren. Wat (en hoe) wordt gekozen, is inderdaad een interessante kwestie. Zij zegt veel over de gezindheid waarmee naar de geschiedenis en cultuur wordt gekeken en wat daarvan de gevolgen zijn. In de woorden van de Gentse historicus Koen Aerts: 'De selectie ontmaskert wie selecteert én vertekent en negeert de complexiteit van het verleden.' Hoezeer het probleem van de selectie bij de canonisering op de voorgrond treedt, blijkt het duidelijkst wanneer de oorspronkelijke keuze wordt gewijzigd. Toen de 'commissie Kennedy' bij de herijking van de Nederlandse Canon Willem Drees verving door Marga Klompé, de eerste vrouwelijke minister van Nederland, om op die manier de genderbalans meer in evenwicht te brengen, leidde dat tot een stevige rel. Drees stond voor de naoorlogse verzorgingsstaat: hij kon onmogelijk worden gemist.

Bij de selectie gaat het dus om (vermeende) relevantie en hiërarchie, en dat kan tot onenigheid en conflicten leiden. Dat mocht ook de KANTL ervaren toen zij in 2020 – haast op hetzelfde moment dus als de 'commissie Kennedy' in Nederland – overging tot een evaluatie van haar canon van de Nederlandstalige literatuur in Vlaanderen. Deze evaluatie was een principekwestie, onder het motto 'De canon evolueert. / De canon leeft. / Wat een geluk.' Zij leidde tot enkele ingrijpende veranderingen ten aanzien van de canon van 2015: er waren drie volstreekte nieuwkomers, zes auteurs bleven maar verschenen met een andere titel in de lijst, en één auteur – Louis Paul Boon – kreeg een tweede titel.

Maar er waren ook verliezers: Jef Geeraerts moest plaats ruimen, hij werd – excuseer het ambtelijke jargon – 'gedeselecteerd'. Dat leidde in de pers tot een korte, maar felle discussie, die draaide om de selectiecriteria bij een literaire canon als deze (onder meer *De Standaard*, 27 juni 2020). Voor de een had Geeraerts omwille van

zijn seksistische en racistische 'koloniale koortsdromen' nooit in de Canon mogen worden opgenomen, voor de ander was en bleef de *Gangreen*-reeks een literair 'meesterwerk' dat tot reflectie aanzet, nog een derde was van oordeel dat romans als *Black Venus* (1968) niet bepaald geschikt waren voor een onderwijskanon, maar dat ook 'de zwarte bladzijden uit onze literatuurgeschiedenis' nu eenmaal een plaats in de Canon moeten krijgen. De hoofdredacteur van *De Standaard* constateerde verwonderd dat de KANTL-commissie de literatuur opnieuw naast de lat van het moreel wenselijke had gelegd: 'De enggeestigheid lonkt.'

Ondanks dergelijke incidenten en discussies hebben ook de voorstanders van de Canon van Vlaanderen voortdurend benadrukt dat geen enkele selectie definitief is en een periodieke herziening onvermijdelijk en noodzakelijk is. In de politieke beleidsteksten heet het steeds dat de Canon een 'dynamische canon' zal zijn. Pleitbezorgers als Devoldere en de canoncommissie zelf beklemtonen dan weer dat de Canon niet in steen gebeiteld of in beton gegoten zal zijn, dat hij geen ijzeren canon zal zijn, dat hij niet zal leiden tot mummificatie. Daarmee willen zij de critici alvast van antwoord dienen: de Canon zal de discussie over de geschiedenis en de cultuur van Vlaanderen niet smoren. Dat een flexibele en voortdurend aan maatschappelijke veranderingen onderhevige canon een *contradictio in terminis* is, wordt niet als een probleem ervaren, ook niet door hen die van de Canon vooral houvast verwachten. Jonker heeft de ironie ervan opgemerkt: 'De canon is veranderlijk, dynamisch, niet heilig en eigenlijk is er niet zozeer een canon, als wel een canondebat.'

Dat laatste moet ook letterlijk worden begrepen. Met name Devoldere heeft op talloze plaatsen herhaald dat het wezen van de canon het gesprek over de canon is. Op de website van *De Lage Landen*, waar hij meteen ook zijn eigen canonlijstje wereldkundig maakte (van kardinaal Mercier en 'de tragische vergissing' die de collaboratie was, tot de standaardtaal en *Humo*), luidde het: 'De canon is het gesprek over de canon, de discussie en zelfs de ruzie.' In *Was alles al gezegd, nog niet door hen* en bij de presentatie van dit boek klonk het hetzelfde. Tinneke Beeckman, zelf lid van de canoncommissie, had in haar voorstelling van een eerdere essaybundel van Devoldere, *Tegen de kruideniers*, ook al naar deze opvatting verwezen.

De canon als 'het nooit eindigende gesprek over de canon': kwaadwillende geesten zouden hierin jezuïetenretoriek kunnen herkennen. Of een (intellectueel) fetisjisme, waarin niet de essentie, maar een teken daarvan centraal komt te staan: niet de canon zelf is aantrekkelijk, maar de voortdurende discussie over wat tot deze canon kan behoren en over de wijze waarop de selectie telkens opnieuw moet worden aangepast. Deze verschuiving kan ook worden begrepen in termen van Nietzsches *Vom Nutzen und Nachteil*. Om dit werk een laatste keer te citeren: de door Devoldere geliefde 'monumentale geschiedenis' (van 'grote schrijvers, grote boeken, grote figuren') wordt in het onophoudelijke debat over de canon

uitgehouden. Nietzsche sprak over 'een mate van slapeloosheid, van herkauwen, van historisch besef, waardoor het levende geschaad wordt'.

De initiatiefnemers en voorstanders van de Vlaamse Canon hebben bij hun pleidooi voor een dynamische canon ook steeds naar Nederland verwezen: daar bestond niet alleen een model, maar leefde ook het besef dat elke tijd een eigen geschiedenis moet hebben. Dat is een opvallende demarctie. Juist de herijking van de Nederlandse Canon heeft immers laten zien hoe moeilijk dit proces kan verlopen. Beschuldigingen van activisme, van een politiek correct herschrijven van de geschiedenis en van een reactionaire zucht het eigen geschiedbeeld te behouden vlogen over en weer. De herijking en de politieke recuperatie ervan toonden vooral dat de Canon niet verenigde, maar verdeelde. Remieg Aerts heeft in zijn recent verschenen bundel *Denkend aan Nederland* de diagnose gesteld: geschiedenis is hier verveld van wetenschap tot 'willenschap'. Terwijl de een de (nationale) geschiedenis als een instrument van verbinding ziet, verbreekt de ander de (schijnbare) consensus door een eigen plaats in de geschiedenis op te eisen. 'Geschiedenis,' zo constateert Aerts droog, 'gaat dus over gebruik.' Zij is 'een zaak van duwen en trekken, van claimgedrag en lobbywerk'.

De weigering van de historici

Selectie is dus belangrijk, ook in het geval van de Canon van Vlaanderen. Discussie over wat en wie in deze canon moet worden opgenomen – er zijn intussen genoeg suggesties gedaan – is onvermijdelijk. Altijd zal er op dat vlak controversie zijn. Door het volle pond te laten vallen op het altijd onvoltooide karakter van de Canon en zo zelf ruimte voor debat te scheppen hebben de initiatiefnemers en hun medestanders dit probleem trachten te ondervangen. Maar hoe wezenlijk is het vraagstuk van de selectie werkelijk? Of het nu de gotiek, de Latemse School of Luc Tuymans is die de Canon haalt, wat doet het ertoe? *Van Nu en Straks*, Felix Timmermans of Cobra, wat doet het ertoe? Of het verrassende venster 42 gerechtvaardigd is, terwijl het even onverwachte venster 19 twijfel oproept, hoe belangrijk is dat? Het probleem van de selectie is ook in hoge mate een schijnprobleem. Historici en geschieddidactici hebben andere, fundamentele bezwaren tegen het Vlaamse canonproject.

In de departementen Geschiedenis van de Vlaamse universiteiten is het enthousiasme voor het regeringsplan inderdaad klein. De overgrote meerderheid van de historici en geschieddidactici uit de academische wereld hebben het voor-nemen een Canon van Vlaanderen samen te stellen zeer lauw en soms zelfs uitgesproken negatief ontvangen. Het is een project waar zij zich niet kunnen achter scharen. Dat bleek al uit de geschiedenis met een *twist* die zij in *Knack* presenteerden: de idee van een Vlaamse Canon is hen vreemd.

De historici hebben hun bezwaren onder meer geformuleerd in een *podcast* van de VRT (*Podvis*, 2 maart 2020) en in een in *De Standaard* gepubliceerd

opiniestuk, dat door zestien onderzoekers van alle Vlaamse universiteiten met een departement en een opleiding Geschiedenis werd ondertekend (7 oktober 2020). Een canon – en dus ook de Vlaamse Canon – gaat in, zo oordeelden zij, tegen alles wat geschiedenis is. Het genre is blijven hangen in een negentiende-eeuwse omgang met het verleden. Bovendien verduistert de Canon het onvoorspelbare proces waaruit het hedendaagse Vlaanderen is ontstaan, alsof het resultaat van de geschiedenis niet een ander had kunnen zijn. Dat houdt ook verband met een politieke macht die zich opdringt.

De geschieddidactici presenteerden hun bezwaren tegen het regeringsplan op hun beurt al in 2019, onder meer in *Karakter*, het tijdschrift van Academische Stichting Leuven. De Canon, zo benadrukten zij, spoort niet met de bestaande eindtermen, waarin een aantal criteria voor het geschiedenisonderwijs in Vlaanderen zijn vastgelegd. Het is een instrument dat 'simplificerend, vernauwend en homogeniserend werkt en een helder en genuanceerd begrip van het verleden in de weg staat'. De introductie van de Canon op de scholen zou de lat uiteindelijk (te) laag leggen. In het vaktijdschrift *Hermes* werd deze forse kritiek bevestigd door het voltallige bestuur van de Vereniging voor Leraren Geschiedenis en Cultuurwetenschappen.

Deze tegenwind zette het in Brussel gevestigde Vlaams-Nederlandse Huis deBuren ertoe aan in februari 2020 een debat rond de Canon te organiseren waarop zowel Nederlandse als Vlaamse sprekers zouden worden uitgenodigd. De titel maakte de insteek duidelijk: 'Is een Vlaamse canon een goed idee? ... en wat Vlaanderen kan leren van de invoering in Nederland.' Lessen uit Nederland dus: het was een ongelukkige *framing*, die voorbijging aan het vanzelfsprekende verschil tussen Vlaanderen en Nederland op dit vlak. Terwijl een canon in Nederland in elk geval fungeerde in de context van een grote consensus aangaande het nationale kader, werd hij in Vlaanderen, waar een dergelijke consensus juist niet bestond, al snel begrepen als een partijpolitiek instrument. Een Nederlandse deelneemster aan het debat, zelf ook lid van de 'commissie Kennedy', zou later in een interview erkennen dat zij had onderschat hoe moeilijk een nationale canon daardoor in Vlaanderen lag. De Vlaamse historici begrepen dit maar al te goed: zij lieten verstek gaan bij deBuren, op één vertegenwoordiger na, die de kritiek herhaalde.

De Vlaamse historici en geschieddidactici wilden dus niet met het canonproject worden geassocieerd, en dat zou zo blijven. Dat leidde ertoe dat er slechts één historicus, naast de voorzitter, tot de canoncommissie toetrad: Dumolyn, wiens andersglobalistische motieven om deze stap te zetten eerder werden besproken. Verder weigerde de ene na de andere historicus het lidmaatschap. Evenmin telde de commissie – anders dan in Nederland – een geschieddidacticus of een onderwijsexpert onder haar leden, een enigszins paradoxaal feit gezien de Canon vooral in het geschiedenisonderwijs moet worden ingezet. Het resultaat was ontvullend: de commissie viel *in historicis* wel zeer mager uit. Het drong de

voorstanders in het defensief. Zij schrokken van de snelheid, de virulentie en de eensgezindheid waarmee de Canon door de historici werd afgewezen. Het spookbeeld van een 'collaboratiecommissie' dook op (*Knack*, 17 november 2020). In elk geval rees grote twijfel over het gezag van de commissie.

Maar de reactie liet evenmin op zich wachten. De directeur van de Buren zei niet te begrijpen waarom de historici geen antwoord op een vraag van hogerhand wilden geven. Vanuit Vlaams-nationalistische hoek klonk het verwijt van corporatisme: de historici hadden niet het alleenrecht op de geschiedenis (en consensus hoorde hoe dan ook niet thuis in de academische wereld). Dumolyn, afkerig van elke *pensée unique*, zette zijn collega's weg als angst- en beunhazen. Een cultuurcriticus als Devoldere ging nog een stap verder. Op de website van *De Lage Landen* verweet hij de historici die niet aan 'het gesprek (...), de discussie en zelfs de ruzie' over de Canon wilden deelnemen, 'nalatigheid'. In het interview dat journaliste Hind Fraihi, zelf lid van de canoncommissie, bij de verschijning van *Was alles al gezegd, nog niet door hen* van hem afnam, heette de afwijzing door de historici 'schuldig verzuim'. Zo volgde de ene beschuldiging op de andere belediging.

Ook Devoldere begreep de historici overigens niet. Er zijn toch altijd en overal canoniseringsprocessen? Waarom dat dan niet expliciteren en over de keuzes en de gehanteerde criteria daarbij de discussie aangaan? De wezenlijke bezwaren van de historici en de geschieddidactici ontgingen de geirriteerde criticus. Niet de selectie is het wezenlijke probleem bij de Canon, maar zijn politisering van de geschiedbeschouwing, de historische tunnelvisie die door zijn nationalisering van het verleden ontstaat, en de verarming van het geschiedenisonderwijs die hij inhoudt.

Een identitair project

Het eerste bezwaar dat tegen de Canon van Vlaanderen moet worden geformuleerd, is zijn politieke instrumentalisering van de geschiedenis. De Canon is ontworpen als een middel om een politieke agenda te verwezenlijken: hij is een hefboom in een identitair project. Daardoor is hij een *casus* van de gevaarlijke relatie tussen geschiedschrijving en politiek. Het gebruik en misbruik van de geschiedenis door de politiek is uiteraard een wijdverspreid verschijnsel. Het heeft in het verleden heel uiteenlopende vormen aangenomen (in die zin 'ruikt' de Canon 'echt naar mottenballen', zoals Bruno de Wever in *Terzake* zei, 13 augustus 2019) en kent ook vandaag nog vele gedaanten. Historici zijn uiteraard zeer gevoelig voor het politiek dienstbaar maken van hun vak. Zij weten dat een dergelijke politieke inmenging vaak verre van onschuldig is. Nog onlangs werd in *De Groene Amsterdammer* de aandacht gevestigd op enkele studies die inzicht kunnen bieden in de politieke manipulatie van het verleden op de Balkan en in Rusland (17 februari 2022).

Een laagdrempelig instrument

De voorzitter van de canoncommissie heeft in verschillende interviews ontkend dat de Canon een politiek geladen project is. In het Nederlandse dagblad *Trouw* luidde het dat de Canon niet kon worden begrepen in een identitair perspectief (6 januari 2021): 'Het idee om een canon te ontwikkelen als instrument om de Vlaamse identiteit te versterken druist in tegen alle wetenschappelijke principes, dat is *not done*.' In het ledenblad van het Davidsfonds, *Het Accent*, klonk het toch opnieuw (januari 2021): '(...) in onze huidige, versplinterde samenleving is het zinvol een gedeelde kennis te kunnen aanreiken van de geschiedenis van de plek waar we wonen.' Maar voor Gerard had dit laatste niets met geschiedenispolitiek te maken. Critici die de Canon als een politieke onderneming beschouwden, verweet hij een intentieproces te voeren. Aan zijn academische collega's schreef hij koudwatervrees toe.

Op de website van de commissie is evenmin sprake van een 'Vlaams-nationalistisch, identitair *frame*' (zoals Gerard het formuleerde in *Knack*, 17 november 2020). De Canon heet er eenvoudigweg 'voor iedereen' te zijn: 'voor jong en oud, nieuwkomers en stamgasten, huismussen en globetrotters, voor mensen in en buiten Vlaanderen'. Het doel is even eenvoudig: 'informatie delen, inspiratie bieden en uitnodigen tot kritische reflectie en debat'. De Canon moet 'een positief project' zijn, zo luidde het dan weer in een interview op *Doorbraak*, dat helpt de belangstelling voor 'onze geschiedenis' te ontwikkelen (26 september 2020). Geen gevaarlijk politiek wapen dus, maar 'een laagdrempelig instrument' – om het zwarte gat van de historische onwetendheid dat Gerard met de cultuurcritici meende te zien, te helpen opvullen.

Het concrete opzet van dit instrument wordt gekopieerd van het Nederlandse model, zoals dat al in het regeerakkoord is vastgelegd. Er wordt gewerkt met 'blikvangers', die fungeren als een opening – een 'venster' – naar een ruimere thematiek. Het epische *Van den vos Reynaerde* bijvoorbeeld kan een venster bieden op de hele Middennederlandse literatuur en cultuur. Dat maakt van de Canon meer dan een lijst, een inventaris of – erger nog – 'een hitparade', aldus Gerard: de Canon zal bredere politieke, sociale, economische, culturele en artistieke themata en processen in beeld brengen. Een venster, zo heette het bij Dumolyn, kan bovendien ook verschillende 'tijdlijnen' bevatten. Het commissielid kondigde 'een netwerkaanpak, iets cloudachtigs' aan, maar tegelijk ook 'een zeker chronologisch kader': 'Daar hebben scholieren ongetwijfeld nood aan.'

Dat alles klonk en klinkt onschuldig, precies zoals dat in Nederland in 2006 het geval was. Commissievoorzitter Van Oostrom trachtte uit politiek vaarwater te blijven door het canonproject los te koppelen van het zoeken naar, laat staan het opleggen van een Nederlandse identiteit: 'De canon,' zo schreef hij, 'kan wellicht het collectief geheugen van een land weerspiegelen, maar nooit de identiteit ervan.' Hij voegde er nog aan toe: 'Er lijkt trouwens alle aanleiding om het hele concept "nationale identiteit" op de helling te zetten.' Dat was een door voorzichtigheid ingegeven streven, maar het was gedoemd te mislukken. Van Oostrom raakte verwickeld in een conceptueel kluwen: hoe immers 'identiteit' en 'collectieve herinneringen' van elkaar te onderscheiden? Bovendien bleek zijn houding van naïviteit te getuigen: politici (en media) bleven de Canon als een element in een strijd om identiteit zien.

Een verhaal van wij

Gerard gaat echter bij de duivel te biecht: hij beroept zich bij zijn voorstelling van een apolitieke canon precies op de opdrachtbrief die hij van minister Weyts heeft gekregen. In deze brief, uit september 2020, nam Weyts inderdaad een bocht. In eerdere documenten had hij de Vlaamse Canon steeds verbonden met de versterking van een Vlaamse identiteit. Komende van een politicus voor wie – net als voor velen van zijn partijgenoten – (nationale) identiteit 'iets waardevols, niet iets bedreigends' is (aldus de eigen website, 6 augustus 2012), was dat natuurlijk niet verwonderlijk. In zijn beleidsnota Onderwijs, in november 2019, werd de Canon gepresenteerd als een antwoord op 'vragen over wie we zijn en waar we vandaan komen'. In de persmededeling waarin werd aangekondigd dat de Vlaamse regering met de uitwerking van het canonproject was gestart, werd dit woordelijk herhaald.

Maar in de defensief gestelde opdrachtbrief, amper vier dagen na de persmededeling, werd elke associatie van de Canon met een versterking van de Vlaamse identiteit zorgvuldig vermeden. Weyts verwees in de brief onmiddellijk naar Van Oostrom en onderschreef diens ontkoppeling van canon en identiteit. Enkele weken

later herhaalde hij dit in de vergadering van de Commissie voor Onderwijs van het Vlaams Parlement waarin het canonproject aan bod kwam (8 oktober 2020): het succes van de Nederlandse Canon – over de kritiek werd opnieuw gezwegen – hing mede samen met de afstand die er ten aanzien van identiteitsvorming was genomen. Vanwaar deze bocht? Het lijkt er sterk op dat die strategisch was. Na de kritiek op het regeringsplan leek de Canon ‘een valse start’ te hebben genomen, zoals een N-VA-politicus opmerkte. Het was dus zaak meer steun voor het project te werven. Dat kon door de focus te verschuiven van een streven naar identiteit naar het bieden van een antwoord op een tekort aan geschiedenis en cultuur, met de Canon als ‘een open aanbod aan alle inwoners’. De Canon werd er aanvaardbaarder door.

Maar natuurlijk is de Vlaamse Canon in de eerste plaats een poging ‘een verhaal van wij’ te vertellen (de uitdrukking is ontleend aan Remieg Aerts); dat zal ook Weyts niet ontkennen. Een stoet van Vlaams-nationalistische (oud-)parlementsleden heeft zich dan ook minder terughoudend opgesteld dan de minister. Daartoe behoren in het bijzonder Marius Meremans en Paul Cordy. De eerste, Vlaams volksvertegenwoordiger voor de N-VA, sprak en schreef over het canonproject in onder meer *Rekto: Verso* (5 oktober 2019), *Knack* (23 oktober 2019) en *De Tijd* (27 december 2019). De tweede, lid van het N-VA-partijbestuur, districtsburgemeester in Antwerpen en vele jaren regisseur van het Vlaams Nationaal Zangfeest, publiceerde hierover een lange opiniebijdrage op de website van deBuren (25 februari 2020), waarin hij zich presenteerde als de *auctor intellectualis* van het canonidee. Zij kregen onder meer steun van Koen Daniëls, de onderwijsspecialist van de N-VA.

Meremans, Cordy en Daniëls hebben zonder veel schroom aangegeven dat het canonproject op een politieke agenda steunt. Dat wil niet zeggen dat de Canon daarmee verbonden wordt met het belang van één specifieke politieke partij. Integendeel, de Canon dient in de voorstelling van deze politici het algemeen belang: hij wordt ontwikkeld voor alle Vlamingen, voor Vlaanderen *tout court*. De Canon wordt met andere woorden naar voren geschoven als een politiek, maar ook neutraal gegeven. De ideologie maskeert zichzelf, maar kan niet verhinderen dat het project polariseert (zoals ook Herman van Goethem, historicus en rector van de Universiteit Antwerpen, opmerkte).

De politieke agenda in kwestie is simpel: de Vlamingen meer Vlaming maken. Dat blijkt ook een zaak van kennis. Indien de Vlamingen niet (meer) weten wie ze zijn en waar ze vandaan komen, zullen zij hun identiteit (nog meer) verliezen. Precies daarom vroegen Francken in zijn Guldensparentoespraak en Cordy na het moeilijke debat bij deBuren dat Vlaanderen in het geschiedenisonderwijs meer aan bod zou komen dan dat tot dusverre het geval was. Bovendien moest ervoor worden gezorgd dat er eenduidigheid in de kennis van het verleden zou worden gebracht: jong en oud, Vlamingen en zij die geen onderwijs op een Vlaamse school

hadden genoten, moesten dezelfde inzichten over de geschiedenis van Vlaanderen hebben. De Canon gold hierbij als panacee. Het geloof in zijn mogelijkheden verklaart het ongeduld van onder meer Daniëls, die bij een interventie tijdens de eerder genoemde vergadering van de Commissie voor Onderwijs van het Vlaams Parlement verklaarde van geen mitsen en maren over de Canon meer te willen weten.

Vlaamse onbevangenheid

Een cruciaal begrip in dit historisch-politieke project is trots: de Vlaamse Canon moet de Vlamingen fierheid (om een Vlaams woord te gebruiken) over de eigen verwezenlijkingen in de voorbije eeuwen geven. Het is een gedachte die voortdurend terugkeert in de 'constitutionele teksten' van de Canon: in de toespraak van Francken, in de 'startnota' van De Wever, in de officiële documenten van de Vlaamse regering. 'Vlamingen zijn altijd tot veel in staat geweest', zo luidde het in de 'startnota' – en de stoet van Vlaams-nationalistische politici die volgde, echoden de woorden van de voorzitter. Overigens werd ook vanuit andere hoeken van de canoncoalitie tot trots aangespoord. Dumolyn, die zei niets met de Vlaamse identiteit te hebben, was van oordeel 'dat je wel trots mag zijn op een verleden, op een Rubens of een Van Eyck'.

Voor niemand mag dit leiden tot een leeg triomfalisme. Dat betekent dat ook de schaduwzijden van de geschiedenis hun plaats in de Vlaamse Canon moeten krijgen. Breendonk werd onder meer genoemd, en de Dossinkazerne. Toch is de focus in het canon-*discours* haast exclusief gericht op de grootheid in en van de Vlaamse geschiedenis. De Canon moet de Vlamingen zelfbewust(er) maken. De geschiedenis is, het werd al eerder opgemerkt, een wissel op de – politieke – toekomst. Het *discours* over de grootheid van Vlaanderen gaat daarbij haast naadloos over in een *discours* over eigenheid: het is de *eigen*, gecanoniseerde geschiedenis die zelfbewust maakt. In deze geschiedenis, zo is de conclusie, vinden de Vlamingen zichzelf – en omgekeerd: zonder haar, zonder Canon, zouden de Vlamingen van zichzelf vervreemden. Er zit een cirkelredenering in: de in de Canon opgelijste figuren, gebeurtenissen en kunstwerken vormen samen de Vlaamse identiteit, maar het is een bepaald, vooropgesteld idee van die identiteit (of van wat zij zou moeten zijn) die de selectie van deze figuren, gebeurtenissen en kunstwerken leidt.

Trots en zelfbewustzijn als de hoekstenen van het politieke project dat de Canon is: voor zijn Vlaams-nationalistische propagandisten lijkt het geen twijfel dat de Canon het identiteitsbesef zal vormen en bevorderen, en daar is in hun ogen niets verkeerd mee. Op een haast obsessieve manier wordt integendeel herhaald dat de Vlamingen in hun canon 'complexloos' met hun geschiedenis moeten omgaan en dus ook hun identiteit 'complexloos' moeten beleven. In het Vlaamse regeerakkoord bijvoorbeeld heet het: 'We gaan complexloos om met de Vlaamse

identiteit, met wie we zijn en waar we vandaan komen.' Of nog: 'Vlaanderen kijkt complexloos vooruit.' In de beleidsnota Cultuur van minister-president Jambon wordt het woordelijk herhaald. In de 11 juli-toespraak van Francken klonk het eerder dat de nieuwe Canon scholen zal toelaten 'op een onbevagen manier' de verwezenlijkingen van de Vlaamse geschiedenis en cultuur op de jeugd over te brengen.

De Canon wordt in dit licht een instrument uit de gereedschapskist van de psychiater. Francken zei in zijn toespraak: 'Er is niets mis met dat Vlaanderen dat zich bewust is van zijn eigenheid en dat ook zelfbewust wil uitdragen, zonder gebukt te gaan onder aangeprete complexen en politiek-correcte dwangneurosen.' Weyts nam zich in zijn beleidsnota Onderwijs voor een gemeenschap te creëren die niet langer 'met haar verleden worstelt'. Cordy schreef in zijn opiniebijdrage dat de Vlamingen zeker bereid waren zich 'rekenschap te geven van wat niet goed was', maar ook dat ze zich niet tot hun fouten zouden laten herleiden. De Canon moet dus een bevrijdende therapie zijn, die zal helpen de eigen identiteit gemeenschappelijk te beleven en uiteindelijk een politieke gestalte te geven.

Commentatoren van het canonproject hebben dan ook opgemerkt dat er weinig zelfvertrouwen uit het plan spreekt. Dat is juist: de Canon geldt als een remedie tegen de 'identiteitsschaamte' en de zelfhaat die vooral de Vlaams-nationalistische politici bij de culturele elite en haar gewillige toehoorders menen te onderkennen. Francken bijvoorbeeld wil door de Canon af van 'een gemeenschap die van zelschaamte en oeverloze historische excuses een nationale sport heeft gemaakt'. Het doet opnieuw denken aan Trump, die met de oprichting van zijn commissie voor 'patriottisch onderwijs' wilde bereiken dat Amerikaanse scholieren zich niet langer 'beschaamd over hun geschiedenis of identiteit' zouden voelen. Of aan Nicolas Sarkozy: die werd tijdens zijn campagne voor het Franse presidentschap in 2007 niet moe te herhalen dat identiteit geen ziekte is – *L'identité n'est pas une pathologie*.

Als de Canon een politiek project is dat de Vlamingen zelfbewuster moet maken door een omgang zonder gêne met hun geschiedenis, die met trots vervult, dan komen ook de tegenstanders al snel in beeld. Dat zijn de stoorzenders van het project, die zeggen dat er geen Vlaamse identiteit bestaat of dat deze identiteit in elk geval met andere identiteiten moet concurreren. Het zijn de 'kosmopolieten', de *freischwebende* elite waarover Duyvendak in Nederland sprak, of – in hun meest actuele gedaante – de *digital nomads*. Devoldere verweet hen in *Tegen de kruideniers* leegheid: zij belichamen zelf geen enkele identiteit, maar spelen liever het modieuze spel van hybriditeit en *métissage*. Zij zijn, zo heette het, nergens 'geworteld'.

Daarmee worden de tegenstanders weggezet als hautaine nihilisten, die laatdunkend over de Vlaamse identiteit spreken zonder zelf ergens wortels te

hebben. Dit is de hedendaagse en Vlaamse variant van het *discours* dat de Franse ultranationalist Maurice Barrès ten tijde van de Dreyfus-affaire tegen 'intellectuelen' als Emile Zola voerde. In de roman *Les déracinés*, gepubliceerd in 1897, wilde Barrès de nationale identiteit 'hergronden' in de Franse voorouderlijke en landelijke tradities. De Britse journalist David Goodhart heeft het idee enkele jaren geleden gepopulariseerd door een (controversiële) maatschappelijke tweedeling te maken tussen *somewheres* en *anywheres*, tussen hen die zich hechten aan een eigen plek en hen die van overal en nergens zijn – en dus ook niet loyaal aan de eigen natie zijn. Meremans noteerde in zijn kritiek op de eerste reacties op 'de vermaledijde canon' in *Rekto: Verso*: 'Elk volk, elke natie heeft zijn "humus", zijn "grondlaag" (...).' En nog: 'Een eik krijgt pas nieuwe bladeren zolang hij over sterke wortels beschikt.'

Een cultuuroorlog en een gehypothekeerd inburgeringsproces

Zo beschouwd vormt het canonproject een onderdeel van een ruimer defensief tegen een maatschappij en een cultuur waarop de greep is kwijtgeraakt. Vlaams-nationalisten en cultuurcritici vinden elkaar in hun angst en afkeer voor een samenleving waarin de voorouderlijke tradities verdwijnen, nieuwe sociale groepen rechten opeisen, cultuur haar bedding niet langer in vaste vormen vindt en diversiteit – ook in levensstijlen – troef is. Reynebeau heeft het in zijn eerder aangehaalde essay over de toekomst van het nationalisme, meer bepaald het volksnationalisme, met een eenvoudig voorbeeld duidelijk gemaakt: 'Netflix is in Vlaanderen straks meer bepalend voor de Vlaamse identiteit dan de VRT.'

Dezelfde commentator heeft daarom al eerder, eveneens in *De Standaard*, gesproken over een door de Vlaamse regering ingezette cultuuroorlog (2 oktober 2019). Het is een oorlog die vergelijkbaar is met de *culture war* die Amerikaanse (neo)conservatieven sinds de vroege jaren 1990 uitvechten: een *struggle to define America*, zoals de ondertitel van de befaamde, in 1991 gepubliceerde studie van de socioloog James Davison Hunter luidt. De inzet van de Vlaamse cultuurstrijd is niets minder dan 'de ziel van Vlaanderen'. De linkse, progressieve elite (maar bijvoorbeeld ook de top van het katholiek onderwijs, die met haar dialoogscholen zelfs de 'islamcultuur' omhelst) vormt in dit antagonisme uiteraard de tegenpartij. De Canon is dan een belangrijk wapen in deze cultuuroorlog: hij vormt de synthese van de Vlaamse *Leitkultur* in haar 'authentieke' historische gedaante.

De term 'Leitkultur' is de Vlaamse politiek en maatschappijbeschouwing niet vreemd. Dat er juist ook in een divers wordende samenleving sprake moet zijn van een 'richtinggevende cultuur', is een gedachte die de voorbije vijftien jaar populair is geworden in met name rechtse en uiterst-rechtse kringen. Daar wordt gereageerd tegen een als ongecontroleerd ervaren immigratie en tegen de 'islamisering' die dit proces met zich zou meebrengen. 'Om maatschappelijke polarisatie te vermijden,' zo schreef bijvoorbeeld de voorzitter van Jong N-VA

in augustus 2016 op de eigen website, 'is er nood aan een bredere Vlaamse leidcultuur.' Bart de Wever gebruikte de term eveneens in *Over identiteit*: er moet een *Leitkultur* zijn 'die gebaseerd is op een identiteit die in haar uiting Vlaams is, maar in haar ambitie Europees'. Er moeten dus normen, waarden en begrippen worden gedefinieerd die door iedereen moeten worden gedeeld.

Hierbij staat niet het onderwijs voorop, maar de inburgering, het tweede terrein van de Canon. De *Leitkultur* is immers vooral een opdracht voor de nieuwkomers. Zij moeten in dit binaire denken over meerderheid en minderheid niet alleen 'iets' over hun 'land van aankomst' weten, maar de 'richtinggevende cultuur' van hun nieuwe natie ook overnemen. Daniëls mocht dan nog in de VRT-podcast verklaren dat de Vlamingen in de Canon niet te streng voor zichzelf moeten zijn (schaduwzijden zeker, maar het moet niet allemaal 'kommer en kwel' zijn), voor de nieuwkomers werd de lat in het regeerakkoord zonder pardon hoger gelegd: zij moeten zich de principes van de Verlichting 'in hun Vlaamse uiting' eigen maken. De *Leitkultur* en haar canon dienen de samenleving te homogeniseren.

De grote woorden worden daarbij niet geschuwd. Meremans liet in *Knack* optekenen dat nieuwkomers moeten beseffen dat 'de Vlaamse samenleving geen wit blad papier is dat iedereen mag invullen naar eigen smaak'. Alleen wanneer zij zich inschrijven in de bestaande publieke cultuur en bereid zijn de historisch gegroeide identiteit tot de hunne te maken, kunnen zij de kansen grijpen die Vlaanderen hen biedt. Met enig gevoel voor overdrijving luidde het dat de Canon ervoor zorgt dat er geen burgeroorlog komt. Van 'een dialoog tussen alle Vlamingen, oude en nieuwe' die Weyts in zijn persmededeling over de Canon zou voorspiegelen, was hier in elk geval nog geen sprake. De Canon is inderdaad niet opgezet als een zaak van wederkerigheid, zoals Marnix Beyen het al in 2006 bij de afronding van het werk van de 'commissie Van Oostrom' formuleerde. Hij is veeleer de smeerolie van een inburgeringsproces dat een eenrichtingsbeweging inhoudt.

Nochtans zijn dialoog en wederkerigheid noodzakelijk in een samenleving waarin steeds meer sprake is van 'kruispuntidentiteiten'. Choreograaf Sidi Larbi Cherkaoui, zoon van een Marokkaanse vader uit Tanger en een Vlaamse moeder ('Ik ben meneer de Arabier van het Oosten, kind van Monique van der Schueren'), benadrukte onlangs in een interview hoe complex het Vlaanderen waarin hij werkte, is: het is 'een soort accordeon' dat 'is blijven bewegen' (VRT, 12 juni 2022). Dat maakt het tot een plek waar identiteiten zich constant moeten heruitvinden, waar zij 'samenvloeien en samen één zijn', een plek ook waar culturen met elkaar kunnen worden gedeeld, zonder anderen buiten te houden. De titel van de nieuwe voorstelling van de kunstenaar, ook letterlijk van polyfonie doortrokken, drukte dit kernachtig uit: *Vlaemsch (chez moi)*.

Deze complexiteit noopt tot een andere geschiedenis dan degene die in de canononderneming wordt betracht: een geschiedenis waarin verschillende leef-

werelden worden bijeengebracht en op elkaar betrokken. Van een dergelijke geschiedschrijving bestaan intussen ook goede modellen. In Frankrijk bijvoorbeeld, waar nieuwkomers weinig boodschap aan Clovis en Richelieu hadden, trachtte historicus Serge Gruzinski, een specialist in de geschiedenis van de kolonisatie van Amerika en Azië, enkele jaren geleden een geschiedenis te ontwikkelen waarin beide werelden elkaar tegemoet kwamen, juist door in de nationale geschiedenis de banden met de 'buitenwereld' te benadrukken. Nantes stond voor de handel, die leidde tot producten van overzee, die de slavernij in beeld brachten en daarmee ook de wereld waar de migranten vandaan kwamen.

Over de Deense Canon is gezegd dat hij, in weerwil van de uitgesproken ambitie om een open, inclusief en multicultureel begrip van de Deense samenleving te bevorderen, eigenlijk niets meer vormt dan een instrument van een monoculturele nationale identiteitspolitiek: hij dient eerder om de ontwikkeling van een multiculturele samenleving te bestrijden dan om haar te begrijpen. Ook over de Nederlandse Canon is opgemerkt dat hij, anders dan de makers ervan suggereren, de sociale cohesie niet bevordert, juist omdat grote groepen migranten de gecanoniseerde geschiedenis niet als de hunne herkennen. Voor de Vlaamse Canon geldt *mutatis mutandis* hetzelfde. Ondanks de uitgesproken ambitie om een verbindende rol in de samenleving te spelen en migranten de mogelijkheid te bieden zich met Vlaanderen te identificeren hypothekeert de Canon de inburgering: hij is een instrument dat in de eerste plaats onderscheidt en verdeelt. Hij is een machine, zo schreef Van Istendael, die uitsluiting produceert: 'Zaligheid binnen, verdoemenis buiten.'

Een morele herstichting

Ondanks de bocht van Weyts en de vrome woorden van de voorzitter van de canoncommissie draagt de Canon een politieke, identitaire agenda uit. Hij moet bijdragen tot wat Koen Aerts heeft omschreven als een 'morele herstichting van Vlaanderen'. Historici kunnen deze politieke inzet van de geschiedenis onmogelijk met de deontologie van hun vak rijmen. Wanneer de geschiedenis staatspropaganda wordt – van het bevorderen van nationale trots en het 'complexloos' beleven van een eigen identiteit tot de uitsluiting van 'onverlichte vreemdelingen' – wordt zij 'willenschap'. Zij wordt ideologie, dienstbaar functionerend in een door de politieke machthebbers opgelegd kader. Indoctrinatie loert om de hoek.

Dit geldt uiteraard niet alleen voor het project van de Vlaamse Canon. De historicus is principieel op zijn hoede bij *elke* ideologische onderneming waarin het verleden al dan niet met de hulp van de overheid wordt vastgelegd en geïnstrumentaliseerd. 'Ook een canon van een linkse Vlaamse regering of een Belgische regering zouden niet op bijval kunnen rekenen', verzekert Koen Aerts terecht. Bart de Wever bleek er twintig jaar geleden dezelfde mening op na te houden toen hij in een opiniebijdrage in *De Standaard* (27 februari 2002) benadrukte: 'Geschiedenis laat

zich niet canoniseren tot absolute en eeuwige waarheid. Een officiële versie van het verleden opleggen, als dienstmaagd voor het politieke heden, is typisch voor totalitaire regimes. In een democratie moet de overheid daaromtrent de grootste schroom aan de dag leggen.' Intussen heeft de geschiedenispolitiek de overhand gekregen.

Meer in het algemeen moet een pedagogisch project dat de identiteitsvorming van jongeren van bovenaf wil aansturen, met de grootste omzichtigheid worden benaderd, aldus een historica in de VRT-*podcast* over de Vlaamse Canon. Schrijfster Rachida Lamrabet zei het bij de toekenning van een Vlaamse Ultima en van de KU Leuven Cultuurprijs in het studentenblad *Veto* (16 maart 2020) nog ruimer: 'Ik ben nogal achterdochtig ten opzichte van een nationale canon, omdat die eerder op een politieke manier de gemeenschap vorm geeft. Een samenleving bepaalt zichzelf van onderuit. Het is de hyperdiverse werkelijkheid die doorsijpelt. De samenleving is nooit een homogene groep geweest, ook al lijkt men dat te willen geloven vandaag.' Er liggen, ook voor de historicus, belangrijker maatschappelijke werven open dan een morele herstelling.

De nationalisering van het verleden

De Canon van Vlaanderen is geen eenvoudig laagdrempelig instrument om de historische kennis van de schoolgaande jeugd en zo mogelijk ook van de nieuwkomers wat bij te spijkeren. Hij is een hefboom in een politiek project met een identitair doel. Een tweede cluster van bezwaren die tegen de Canon kunnen worden gericht, betreft niet zijn politieke, maar zijn historiografische karakter: de Canon is een vorm van nationale geschiedschrijving die wantrouwen wekt.

Nationale geschiedschrijving

De nationale geschiedenis – de geschiedschrijving over naties en natiestaten – heeft zich de voorbije eeuwen tot een uiterst krachtig historiografisch genre ontwikkeld. Dat hangt samen met de opkomst en het succes van de moderne natiestaat. Tussen deze natiestaat en de geschiedschrijving ontstond een hechte, wederkerige band: de natiestaten werden gelegitimeerd door ze een verre oorsprong en historische wortels te geven, terwijl de bloeiende natiestaten en hun ideologen, de nationalisten, het beeld van het verleden in hoge mate bepaalden. Een cruciale periode daarbij waren de jaren 1850-1914, toen de ontwikkeling van de nationale geschiedschrijving hand in hand ging met de verwetenschappelijking en de professionalisering van de geschiedbeoefening. In dit complex golden de historici als *national awakeners*, om een uitdrukking van Stefan Berger te gebruiken. In Oekraïne bijvoorbeeld onderscheidde Mychajlo Hruševs'kyi in het verleden een eigen Oekraïens pad van het Russische en het Wit-Russische pad. In 1917-1918 zou hij de eerste president van de nieuw gestichte Oekraïense staat worden.

De nationale geschiedschrijving kreeg haar meest uitgesproken vorm in de grote syntheses van de nationale geschiedenis: in vaak zeer ruim opgezette verhalen werd de biografie van de natie, de protagonist van de vertelling, vanaf haar geboorte tot haar volwassenheid als staat met veel zin voor detail uiteengezet. Dergelijke syntheses werden in heel Europa geschreven. Steunend op een oudere (middeleeuwse en humanistische) traditie, waren het de romantische historici die in de tweede helft van de achttiende en in de vroege negentiende eeuw een eerste generatie van deze werken schiepen: Johannes von Müller in Zwitserland, Théodore Juste in België, František Palacký in Bohemen en vele anderen. Een tweede generatie nationale syntheses, wetenschappelijker van aard, volgde in de decennia rond 1900. Onder meer Alexandru Dimitrie Xenopol in Roemenië, Karl Lamprecht in Duitsland en Petrus Johannes Blok in Nederland tekenden ervoor. In België verscheen het eerste deel van de *Histoire de Belgique* van Henri Pirenne in 1900 (na een jaar eerder al in het Duits te zijn gepubliceerd). In onder meer Hongarije, Denemarken en Frankrijk werden grote collectieve projecten opgezet.

Al deze auteurs vertelden in hun monumentaal uitgegeven syntheses het verhaal van hun natie als een organisme dat door de eeuwen heen majesteitelijk was voortgeschreden naar het doel dat het eigen was: een epos dat zijn start in een ver verleden nam, de bergen en dalen van de vaderlandse geschiedenis volgde, en na een lange tocht van beproevingen eindigde in een glorieus heden, waarin bloei of onafhankelijkheid waren verworven. Het waren vertellingen die de lezers met trots vervulden. Ze werden ruim verspreid in goedkope herdrukken, vertalingen, verkorte versies en populaire bewerkingen. Zo werd het verhaal van deze syntheses altijd opnieuw gereproduceerd. Het werd het vanzelfsprekende standaardverhaal, een ingeprent verleden, waarvan de hoofdlijnen voor lange tijd vast kwamen te liggen. Kortom, de nationale geschiedenis raakte gecanoniseerd. Door het succes van deze syntheses werd bovendien niet alleen de geschiedschrijving, maar ook het verleden zelf genationaliseerd. De geschiedenis werd nog haast uitsluitend vanuit een nationaal denkraam bekeken. Andere *master narratives* – op basis van klasse of religie bijvoorbeeld – werden gemarginaliseerd.

Dit historiografisch nationalisme drong ook in Vlaanderen door. Als een emanatie van de Vlaamse beweging ontstond al vóór de Eerste Wereldoorlog een Vlaams-nationale geschiedschrijving. Als onderdeel van het collectieve, door het Willemsfonds uitgegeven *Vlaamsch België sedert 1830* publiceerde de Gentse hoogleraar Paul Fredericq in 1906-1909 een *Schets eener Geschiedenis der Vlaamsche Beweging*. De geschiedenis van Vlaanderen – Vlaams-België – van vóór 1830 kwam voor het eerst uitvoerig aan bod in het eveneens collectieve *Vlaanderen door de eeuwen heen*, dat in 1912-1913 onder leiding van de flamingantische voorman Max Roosees verscheen. Geleidelijk presenteerde deze Vlaams-nationale geschiedschrijving zich als een alternatief naast en later uitdrukkelijk tegen de Belgische geschiedschrijving van Pirenne, die intussen door zijn gevangenschap en ballingschap tijdens de 'Grote Oorlog' de gevaren van het nationalisme en zijn historische ondersteuning had leren kennen. Gelijkaardige ontwikkelingen deden zich ook elders in Europa voor, onder meer in Finland, waar de Zweedssprekende historici hun eigen weg gingen.

In een context van steeds sterker conflicterende nationale identificaties moest de Vlaams-nationale geschiedbeoefening een naar (meer) autonomie strevend Vlaanderen een historische stamboom geven en zo zijn politieke aspiraties rechtvaardigen. Een dergelijke apologie van een onafhankelijke Vlaamse natiestaat vormde de zesdelige *Geschiedenis van Vlaanderen* die vanaf 1936 verscheen onder leiding van Robert van Roosbroeck, als lid van het Vlaamsch Nationaal Verbond een overtuigd anti-belgicist. Vijf jaar later – Van Roosbroeck zat intussen als lid van de Vlaamse SS diep in de collaboratie – werd een biografische tegenhanger gepubliceerd: met *100 Grootte Vlamingen* (inclusief drie vrouwen) wilden Van Roosbroeck en zijn co-auteurs 'een waardig monument ter eere van Vlaanderen's grootsch verleden' oprichten. Het luxueuze boek bevatte portretten van Vlaamse literatoren, beeldende kunstenaars en architecten, musici en religieuze ijverars,

politici en militairen, één industrieel en dan vooral ook vertegenwoordigers van de wetenschap, die door hun opname in dit pantheon een fiere canon van Vlaamse voortrekkers gingen vormen – een eregalerij.

Een geschiedenis van 'Vlaanderen'

De door de Vlaamse regering voorgestelde Canon van Vlaanderen ligt in het verlengde van deze Vlaams-nationale geschiedschrijving. Natuurlijk gaat het om een historiografische vorm die verschilt van de grote nationale syntheses. Hier wordt immers geen doorlopend verhaal verwacht dat door de weidse landschappen van het nationale verleden meandert. De Vlaamse Canon zal de geschiedenis veeleer in een gefragmenteerde gedaante weergeven, in een reeks stapstenen door het verleden. Maar het achterliggende mechanisme verschilt niet: het verleden wordt in het canonproject genationaliseerd. Het gaat er om de 'Vlaamse' geschiedenis, de 'Vlaamse' cultuur, de 'Vlaamse' kunst, de 'Vlaamse' wetenschappen, de 'Vlaamse' top-uitvinders, het 'Vlaamse' erfgoed. Dit alles wordt er op een artificiële wijze afgegrensd en geïsoleerd. Alles wordt uitsluitend met een (Vlaams-)nationale bril bekeken. De Canon houdt met andere woorden een vervlaamsing van het verleden in. Andere perspectieven op datzelfde verleden worden er – in het beste geval – ondergeschikt.

De vervlaamsing van de geschiedenis houdt daarom het gevaar van een tunnelvisie in, een in zichzelf besloten kijk op het verleden om de ambities in het heden te legitimeren. De canoncommissie lijkt zich bewust van dit gevaar. Dumolyn verzekerde in een interview: 'Het is niet de bedoeling om een "Vlaamse-bodemverhaal" te vertellen.' In de opdrachtbrief van minister Weyts werd eveneens aandacht gevraagd voor 'de wisselwerking met andere culturen'. Dat waren antwoorden op de in 2018 naar een Frans en – inderdaad – ook Nederlands model gepubliceerde *Wereldgeschiedenis van Vlaanderen*, waarvan al vaker is opgemerkt dat zij kan gelden als de historiografische tegenhanger van de Canon. Een grote groep historici nam er op programmatische wijze afstand van de 'identitaire obsessie' en stelde in plaats daarvan de vervlechting van de regio 'Vlaanderen' met de wereld centraal.

Het Vlaanderen van deze *Wereldgeschiedenis* was een constructie die in en door allerlei transfers een steeds wisselende gedaante aannam. Dat liet ook toe de eigen realisaties in een breder kader te plaatsen. Immers, wat heeft het voor nut de verwezenlijkingen van de Vlaamse cartografie te onderstrepen als niet tegelijk wordt benadrukt dat het werk van Mercator en Ortelius enkel zo 'modern' kon zijn omdat deze 'grote Vlamingen' hun informatie uit de eerste hand van de cartograaf van de Spaanse koning kregen? Of hoe zinvol is het de realisaties van Plantijn te belichten als niet ook wordt beklemtoond dat diens activiteiten enkel mogelijk werden gemaakt door het kapitaal van buitenlandse kooplieden in Antwerpen? Een op deze manier geconcipeerd Vlaanderen was en is iets heel anders dan de

natiestaat die de initiatiefnemers van de Canon door de geschiedenis heen vorm zagen krijgen.

De vraag is dan natuurlijk wat deze natiestaat is, of nog duidelijker: van wat precies de geschiedenis in de Canon wordt opgelijst. Cordy sprak in zijn opiniebijdrage over 'de wording van de Vlaamse gemeenschap zoals we die vandaag kennen en vandaag omschrijven'. Gerard had het in *Het Accent* eenvoudig over 'de geschiedenis van de plek waar je leeft'. In beide gevallen was dus sprake van een geschiedschrijving waarin een vandaag bestaande entiteit – een gemeenschap, een geografische ruimte – wordt geprojecteerd naar een tijd waarin die nog niet bestond, een tijd waarin evenmin sprake was van het Vlaanderen zoals dat vandaag door zijn taal en zijn institutionalisering is bepaald. De Canon voert met andere woorden een relatief recente schepping – *finaliter* de Vlaamse deelstaat zoals die in de context van verschillende staatsvormingen in België tot stand is gekomen – terug naar een verleden waarin daarvan zelfs geen voorgeschiedenis bestond. Het doel is duidelijk: de canonmakers willen de Vlaamse deelstaat de nodige ouderdomspapieren verschaffen.

De verleiding is groot. De term 'Vlaanderen' wekt immers verwarring. Hij suggereert door zijn eigen ouderdom een verre geschiedenis. Maar ook hier is het belangrijk woord en zaak te onderscheiden. Pas vanaf 1860 – en dan nog maar alleen in beperkte literaire milieus – werd de term 'Vlaanderen' gebruikt ter aanduiding van de noordelijke, Nederlandstalige helft van België, het gebied dus dat zich een kleine halve eeuw later een eigen nationale historiografie zou aanmeten en zich nog later tot de huidige deelstaat zou ontwikkelen. Voordien verwees de term naar heel andere entiteiten, zowel taalkundig als territoriaal. In de zestiende eeuw duidde hij – enkel in andere talen dan het Nederlands – het geheel der Nederlanden aan. Voordien verwees 'Vlaanderen' enkel naar een vroegmiddeleeuwse *pagus* aan de Noordzee en het ruimere middeleeuwse graafschap, dat tot aan de Franse Revolutie zou blijven bestaan. Vervolgens ging hij de twee provincies West- en Oost-Vlaanderen benoemen, naast Frans- en Zeeuws-Vlaanderen (voor de wíeleriefhebbers: ook bij de in 1913 opgerichte 'Ronde van Vlaanderen' was dit het geval, vandaar het meervoud in het Frans: de *Tour des Flandres*).

Een canon van Vlaanderen opstellen en daarbij vertrekken van de huidige deelstaat, 'plek' of gemeenschap leidt onvermijdelijk tot wat de erfzonde van de historicus is genoemd: een anachronistische geschiedschrijving. De canoncommissie geeft zich daar blijkens haar website rekenschap van, maar schrijft zich desondanks in in een project waarin niet alleen een ruimte (het 'moderne' Vlaanderen), maar ook een (nationale) identiteit en een (nationaal) samenhorigheidsgevoel worden geprojecteerd op een ver verleden waarin noch van deze identiteit noch van dit samenhorigheidsgevoel sprake was. Het predicaat 'Vlaming' toekennen aan historische figuren die niet tot het graafschap Vlaanderen behoorden (zoals de

Duitse Brabander Rubens) en er hoe dan ook geen natiegevoel op nahielden, houdt enkel steek voor wie een eeuwenoude natie wil creëren om eigentijdse ambities kracht bij te zetten.

De weg naar onafhankelijkheid

Het beeld van de eeuwenoude natie voert terug naar de Belgische romantische geschiedbeoefening en haar basisconcepten. De vaderlandse geschiedenis werd er verbeeld als een drama waarin periodes van strijd voor de vrijheid en periodes van een rechtschapen vorstelijk bestuur elkaar afwisselden. Maar daarnaast leefde de gedachte dat de Belgische geschiedenis een aaneenschakeling was van vreemde overheersingen, een door Jean Stengers ontrafelde mythe, waarvan de onuitroeibaarheid Tom Verschaffel heeft doen spreken over 'een historische oorzak'. De schatplichtigheid van het canonproject aan deze Romantiek toont zich onder meer in het populaire beeld van de Vlaamse veerkracht. Als de 'Belgen' zich keer op keer van een vreemde dominantie wisten te bevrijden, dan geldt voor de Vlamingen dat elke uitdaging hen krachtiger maakte. Bart de Wever schreef in zijn formateursnota: 'Vlaanderen heeft in zijn eeuwenlange geschiedenis verschillende periodes van grote veranderingen gekend. En we zijn daar steeds sterker uitgekomen.' Daniëls heeft de mythe bevestigd: bij elke uitdaging, zo zei hij in de VRT-podcast over de Canon, heeft de Vlaming zich heruitgevonden.

Dergelijke concepten suggereren het bestaan van een bovenhistorisch Vlaams 'genie', of in elk geval een transhistorische lotsgemeenschap, die zich steeds explicieter in het historisch proces tonen en zich daarin verwezenlijken. In de Canon, met zijn lijstvorm en zijn motivatie om trots en zelfbewust te maken, wordt dat proces geconcretiseerd in een tocht langs de unieke en 'meesterlijke' hoogtepunten waarop Vlaanderen aanspraak kan maken: een 'ereronde door de tijd', zo noemde Reynebeau het in *Het nut van het verleden* (2006). Deze tocht houdt 'de historische en culturele ontwikkeling van Vlaanderen als Europese natie' in, zoals het in het regeerakkoord en de beleidsnota's Onderwijs en Cultuur heet. Daarmee wordt een ordening en interpretatie aan het – op zich zinloze – verleden gegeven. Er wordt een 'verteltraject' ontworpen dat suggereert dat het om een inherente ontwikkeling van de geschiedenis gaat. Dat traject scheidt ook een imaginaire continuïteit. Het canonproject roept niet alleen het beeld op van een voorouderlijke keten, maar dicht door zijn nadruk op het herkenbare – niet het andere, het vreemde, het bevreedende – ook de kloof tussen verleden en heden.

De horizon daarbij is Europees. Het gaat, zo zeggen het regeerakkoord en de beleidsnota's, om de ontwikkeling van Vlaanderen als Europese natie. Al eerder werd aangehaald dat Bart de Wever in *Over identiteit* benadrukte dat de Vlaamse *Leitkultur* moet steunen op een identiteit die in haar ambitie Europees is. Deze gedachte dient een dubbel doel. De Vlaams-nationalisten geven ermee aan

afstand te nemen van een ouderwets, negentiende-eeuws nationalisme (dat ook België typeerde, getuige Pirenne) en zich op het Europa van de regio's te richten. Maar Europees moet ook het karakter van de natie zijn: een samenleving met een door het christendom doordeesemde cultuur en met verlichte waarden (of wat daarvoor moet doorgaan), waarover niet valt te onderhandelen. Wie deze 'Europese' fundamenten van de Vlaamse natie niet aanvaardt, kan niet tot deze natie toetreden.

Uit dit alles rijst het beeld op van een geschiedenis waarin de protagonist – de Vlaamse natie – tot ver in het verleden wordt teruggevoerd, zich niet uit zijn baan laat slaan en na een continue en vanzelfsprekende ontwikkeling, langs herkenbare stations, zijn thuis bereikt. De geschiedenis is hier een onafwendbare, deterministische gang naar een vooraf bepaald doel, zonder contingentie: de autonomie van een 'Europees' Vlaanderen. Kortom, het canonproject is teleologisch opgezet. De geschiedenis wordt er 'teruggelezen', terwijl de lijstvorm de vervolgens geschetste ontwikkeling nog meer als 'normaal' doet beschouwen. Voor toevalligheden, betrekkelijkheden, onvervuld gebleven mogelijkheden en alternatieve scenario's (en ook alles wat een 'tegenfeitelijke geschiedenis' kan leren) is in deze geschiedenis geen plaats, ook al trachten zowel minister Weyts als de canoncommissie zelf op deze kritiek te anticiperen: de Canon heet 'geen uitgestippeld pad', maar 'een avontuurlijke reis' te zijn. Maar het finalisme zit, net als het anachronisme, in het project ingebakken. Het breekt met het uit 1934 daterende adagium van Johan Huizinga: 'Spreekt hij [de historicus] van Salamis, dan is het nog mogelijk dat de Perzen zullen winnen (...).'

Nog onlangs heeft de Duitse historicus Jakob Müller betoogd dat de Vlaamse natie en het Vlaams-nationalisme niet vóór 1914 bestonden, maar dat zij door de Duitse bezetter werden 'geïmporteerd'. Verklaart de tegenzin van historici tegen nationalisering, anachronisme en teleologie in de omgang met het verleden hun doorgaans kritischer houding ten aanzien van canons dan die van beoefenaars van de literatuur- en de kunstwetenschap? De literaire canon van de KANTL kwam inderdaad zonder veel gedruis tot stand. Natuurlijk, ook deze canon riep discussie op (in de kunstwetenschap woedt al langer een debat over wat door Anna Brzyski *partisan canons* is genoemd). De *dixhuitièmistes* bijvoorbeeld moesten bij de herziening in 2020 vaststellen dat er in deze canon nog steeds een gat van bijna twee eeuwen gaapte tussen Huygens en Conscience. Was die lange periode dan literair braakliggend terrein? De critici dachten het niet. Hun besluit reikte verder: juist door aan te geven welke werken het 'verdienen' in de canon te worden opgenomen, wordt zeer veel literatuur gediskwalificeerd (en meteen ook gesuggereerd dat zij terecht in de vergetelheid is geraakt). Kortom, literaire – en artistieke – canons zijn 'reductief'. *In extremis* maakt dit van een canon het spiegelbeeld van een index van verboden boeken: hij toont niet wat ik niet mag kennen of lezen, maar wat ik moet kennen of lezen – en wat dus ook niet. Dat is een intrinsiek probleem.

Veelal beperkte de discussie bij de literaire canon zich echter tot vragen rond representativiteit bij de samenstelling en rond de selectiecriteria. Moesten bijvoorbeeld niet meer vrouwelijke schrijvers in de Canon worden opgenomen, zoals het nieuwe schrijverscollectief Fixdit bepleitte? Of hoe zou kwaliteit kunnen worden gemeten? Dergelijke vragen zijn uiteraard niet onbelangrijk, zoals neerlandicus Geert Buelens al duidelijk maakte bij de start in september 2008 van een aantal literaire canondebatten in het Paleis voor Schone Kunsten in Brussel (in een coproductie van Bozar en deBuren). Maar zij betreffen doorgaans de lijst zelf, niet de constructie van de historische ontwikkeling die in deze lijst besloten ligt.

Geschiedenis en herinnering

De geschiedtheoretische bezwaren die de Vlaamse Canon oproept, zijn inderdaad fundamenteel. Zij houden verband met de wijze waarop de nationale geschiedenis vorm krijgt. Maar los daarvan rijzen ook andere vragen. Wat is bijvoorbeeld de verhouding tussen geschiedenis en herinnering bij de Canon? Bij een *brainstorm* in het kader van één van de flankerende initiatieven van de Vlaamse Canon, in februari 2022, werd door geen enkele van de deelnemers de kolonisatie gethematiseerd. Was het omdat die in de eerste plaats wordt geassocieerd met het België van Leopold II en Tervuren, en niet met Vlaanderen, terwijl zij evengoed in de geschiedenis van Vlaanderen thuishoort? Is het dan de herinnering die bepalend is voor de Canon? Is zij het die aanstuurt, zoals dat het geval was in de grote *lieux de mémoire*-projecten die overal in Europa vanaf de jaren 1980 werden uitgevoerd?

Voor de propagandisten van de Canon zou dit een teleurstellende vaststelling zijn. De initiatiefnemers van de *lieux de mémoire*-projecten staan immers een geschiedschrijving voor die uitdrukkelijk een alternatief voor de traditionele nationale geschiedenis beoogt te zijn. Het was de Franse historicus Pierre Nora die dit als eerste in het midden van de jaren 1980 formuleerde. De vaststelling dat zijn land in de voorgaande decennia een echte metamorfose had doorgemaakt en dat zijn oude tradities waren verdwenen, deden hem besluiten dat de nationale geschiedenis niet langer een klassiek, chronologisch geordend verhaal van allerlei 'positieve' realiteiten kon zijn, maar een geschiedenis van *herinneringen* aan deze realiteiten moest worden. Een 'geschiedenis in de tweede graad' dus, die een rondgang biedt langs de (letterlijke en figuurlijke) plaatsen van het nationale geheugen.

In het geval van Frankrijk liep dit parcours onder meer van Chartres tot de Vendée, van Descartes tot de *Dictionnaire Larousse*, van de galanterie tot *la mairie*. Elders in Europa – ook in Nederland en België – werd een eigen parcours ontworpen, waarbij telkens werd nagegaan hoe de pleisterplaatsen van het nationale geheugen een eigen historiek kenden. Dat is iets heel anders dan een gecanoniseerd verhaal van een nationaal wezen dat zich in zijn geschiedenis ontplooit.

Het onderwijs: de Canon en het referentiekader

Het opstellen van een canon van Vlaanderen roept principiële en geschiedtheoretische bezwaren op. Er is nog een derde reeks problemen. Zij zijn geschieddidactisch van aard. De centrale vraag daarbij is: wat is de meerwaarde van de Vlaamse Canon voor het geschiedenisonderwijs? De initiatiefnemers en voorstanders van de Canon twijfelen er niet aan *dat* deze meerwaarde er is. Dumolyn verklaarde in het reeds aangehaalde interview dat de canoncommissie 'vooral het publiek van "boeit-me-allemaal-niet"-14-jarigen' wil aanspreken. Meer algemeen is de Canon bedoeld om alle Vlamingen – 'het brede publiek', heet het op de website van de commissie – meer kennis van de Vlaamse geschiedenis en cultuur bij te brengen. Niemand immers mag 'een vreemdeling in zijn eigen vaderland' blijven, zoals het bij de Belgische romantische historici luidde. De vraag naar de didactische meerwaarde is dan des te belangrijker omdat nogal wat aanhangers van de Canon oprecht bezorgd zijn om de kwaliteit van het onderwijs.

De verdedigers van de Canon en de leden van de commissie beseffen dat het instrument niet kan worden verplicht op de scholen. Daarom spreken zij van 'een aanbod', dat 'vrijblijvend' (een wel erg ongelukkige term) is. Maar zij voegen eraan toe dat zij het gebruik ervan 'wel heel erg' zullen 'aanmoedigen' en dat zij 'dankbaar' zullen 'zijn als men (...) wil helpen bij de verspreiding van de canon'. Dat impliceert nog steeds niet dat de Canon in het onderwijs kan of zal worden opgelegd; de onderwijsnetten zullen aan hun vrijheid blijven vasthouden en weten zich daarbij gesteund door de rechterlijke macht. Maar het is evenzeer duidelijk dat groepsdruk en sturing hier niet veraf zijn. Het officiële karakter van de Canon – het gaat om een regeringszaak – draagt daar uiteraard toe bij. De afwijzende reactie van de geschieddidactici ligt dan ook voor de hand. Zij kunnen begrip opbrengen voor het feit dat een politieke partij haar programma probeert te realiseren of dat een regering aan *nation branding* (de 'Vlaamse meesters') doet. Maar in het geval van de Canon gaat het ook om een pedagogisch project, en daar loopt het mis.

Multiperspectiviteit

Het geschiedenisonderwijs heeft lang een vast beeld van het (vaderlandse) verleden uitgedragen. Generaties lang werd van de leerlingen verwacht dat zij dit beeld – al dan niet met behulp van de klassieke wandplaten – zouden kunnen reproduceren, zoals het verhaal van de grote nationale syntheses ook altijd werd herhaald. De riedeltjes klonken bekend: in de Franse scholen bijvoorbeeld, maar ook in de scholen in de vele Franse kolonies over de hele wereld werd decennialang het *nos ancêtres les Gaulois* gehoord. Het oude geschiedenisonderwijs was dus in sterke mate canoniek. Het huidige geschiedenisonderwijs heeft, mede onder invloed van

de ontwikkelingen in de geschiedwetenschap zelf, hogere ambities. Het wil de leerlingen historisch leren denken: hen inzicht verschaffen in de betekenis en het verloop van historische processen en hun kritische blik ten aanzien van de in de samenleving circulerende beelden (en mythes) van het verleden aanscherpen.

Het centrale begrip hierbij is het 'historisch referentiekader'. Een referentiekader is de bril waardoor naar de wereld wordt gekeken, het vormt het kader waarin de gebeurtenissen worden geordend en een betekenisvolle plaats krijgen. Een historisch referentiekader is dan de hefboom die het mogelijk maakt de wereld van het verleden – in haar vele duizenden jaren en met haar onoverzichtelijke geheel van feiten – te ordenen, historische fenomenen te situeren en historische processen te evalueren. Hij maakt, kortom, een historisch bewustzijn mogelijk, stelt in staat te reflecteren over de altijd complexe relatie tussen verleden en heden, en schept ruimte voor nieuwe historische narratieven. Dat gebeurt op basis van de 'historische oriëntatiekennis' die door het referentiekader wordt voorzien: het permanent beschikbare residu dat de voorwaarde is om elke andere, nieuwe historische kennis een plaats te geven.

Het oude referentiekader van het geschiedenisonderwijs werd gekenmerkt door een sterke focus op het nationale verleden en, binnen dat nationale verleden, op de politieke en militaire geschiedenis met haar grote voormannen – de verzetshelden, de ridders en de koningen van 'België'. Dat was een kader dat in een samenleving in verandering in toenemende mate als ontoereikend werd ervaren: het was te eng en te eenzijdig. Er was dus nood aan een ander, breder kader voor het geschiedenisonderwijs. Dit nieuwe referentiekader moest meerdere perspectieven tegelijk inhouden: het moest ruim zijn, het mogelijk maken de wereld van het verleden in haar complexiteit en gelaagdheid te doorgronden en tegemoet te komen aan de vele manieren waarop dit verleden door verschillende culturele en sociale gemeenschappen wordt ervaren. Deze verbreding sloot aan bij de metamorfose die de academische geschiedschrijving onderging. Geschiedenis werd per definitie geschiedenis in het meervoud. Dat wordt duidelijk bij de drie centrale dimensies van het historisch referentiekader: de omgang met tijd, met ruimte en met (verschillende) samenlevingen.

Oriëntatie in de tijd is natuurlijk een wezenlijk bestanddeel van de omgang met en het begrip van de geschiedenis. Leerlingen moeten voeling met continuïteit en verandering krijgen, een onderscheid leren maken tussen ontwikkelingen op korte termijn en op lange termijn, leren zien wat uniek en wat recurrent is, inzicht krijgen in duur, ritme, (r)evolutie en (on)gelijktijdigheid, leren de eigen samenleving binnen historische processen te situeren. Historische periodisering is daarbij cruciaal. Het onderscheiden en afbakenen van historische periodes kan op verschillende manieren gebeuren: volgens dynastieke ordeningsprincipes, met behulp van globale koepels ('de middeleeuwen', 'de vroegmoderne tijd'), aan de hand van kenmerkend geachte aspecten (in de tien tijdvakken van de

‘commissie De Rooy’ is bijvoorbeeld sprake van de ‘tijd van pruiken en revoluties’ en van de ‘tijd van televisie en computers’). Een breed historisch referentiekader houdt echter in dergelijke periodisering en geen absoluut karakter te geven. De ‘moderne tijd’ koppelen aan de industrialisering bijvoorbeeld maakt abstractie van ongelijktijdige ontwikkelingen in verschillende ruimtes.

Het ruimtelijk bewustzijn binnen het historisch referentiekader moet eveneens een open karakter hebben. Een breed kader veronderstelt dat er voldoende ruimtelijke niveaus worden aangesneden. Sommige historische fenomenen zijn immers lokaal ingebed (bijvoorbeeld een middeleeuwse stedelijke verordening), andere zijn eerder van regionaal of nationaal belang (zoals de invoering van een specifieke wetgeving), nog andere zijn betekenisvol op internationale of globale schaal (zoals de spanning tussen wereldmachten). Als een historisch referentiekader wordt beperkt tot één ruimtelijk niveau, raken er wel erg veel historische verschijnselen buiten het blikveld en kan een historisch bewustzijn niet tot volle wasdom komen. Daar komt nog bij dat het geschiedenisonderwijs ook gevoelig moet maken voor de betekenis van grensgebieden en voor ruimtelijke spanningen als die tussen centrum en periferie en die tussen stad en platteland. Een *sense of place* is bovendien ook nooit eenduidig. Een plaats of een grondgebied valt immers niet samen met een gemeenschap. Verschillende gemeenschappen creëren samen – in een ‘ontmoeting’ – het karakter van een plaats.

Mutatis mutandis geldt dit veelvoud ook voor de wijze waarop samenlevingen in het historisch referentiekader worden tegemoet getreden. In het brede kader dat het hedendaagse geschiedenisonderwijs kenmerkt, wordt de focus niet langer gericht op één samenleving. Samenlevingen vormen immers geen op zichzelf staande eilanden, maar zijn onderling met elkaar verbonden. Ze kennen verwantschappen en oefenen invloed op elkaar uit. Er is met andere woorden sprake van een verstrengeling van samenlevingen, van vervlechting, ook in het verleden, zoals Michael Werner en Bénédicte Zimmermann twee decennia geleden in hun *histoire croisée* duidelijk hebben gemaakt. Bovendien, zo leren de leerlingen op school, is geen enkele samenleving homogeen. Ze wijzigen door de tijd heen en wisselen voortdurend van structuur en samenstelling. Een genuanceerd historisch bewustzijn vergt oog voor de verschillende perspectieven op het verleden die op deze manier ontstaan, bij ‘autochtonen’ en nieuwkomers, bij ouders, omstaanders en slachtoffers, bij winnaars en verliezers. Alleen zo kunnen historische fenomenen in hun rijkdom worden begrepen.

Multiperspectiviteit, dat is dus het wezenskenmerk van het historisch referentiekader dat het huidige geschiedenisonderwijs bepaalt: oog voor de complexiteit van de historische tijd met haar gelijktijdigheid van het ongelijktijdige, voor de verschillende ruimtelijke niveaus en hun rafelranden, en voor de wijze waarop altijd heterogene samenlevingen met altijd weer andere heterogene samenlevingen zijn vervlochten. Daardoor kan historisch onderwijs bijdragen tot

de vorming van een wereldbeeld dat ruim, open en genuanceerd is. Het omgekeerde geldt evenzeer: hoe nauwer het historisch referentiekader, des te enger het wereldbeeld. De verbreding van het referentiekader sluit, zoals gezegd, aan bij recente ontwikkelingen in de geschiedwetenschap, zoals de aandacht voor interculturaliteit en mengculturen. Maar evenzeer versterkt dit proces de reflectie op hedendaags burgerschap en op de wijze waarop identiteiten zich vandaag als mozaïeken vormen. De mens is een *homo historicus*, die zichzelf – onder meer – schept vanuit de historische fenomenen waarmee hij of zij zich identificeert. Een inclusieve en democratische houding spoort met een historisch referentiekader zonder wij/zij- of vijandbeelden.

Een gids in de chaos?

De Canon houdt een terugkeer naar de oude didactiek in. Twintig jaar geleden, *in tempore non suspecto*, waarschuwde de Leuvense historica (en geschieddidactica) Kaat Wils al voor een geschiedenisonderwijs waarin het koesteren van het eigen verleden belangrijker wordt geacht dan een inzicht in de wijze waarop (groeps)-identiteiten worden geconstrueerd. De omschrijving van geschiedenis als ‘het gecanoniseerde verhaal over wie we waren en wie we dus zijn’ legitimeerde voor haar een onderwijstraditie die niet bijdroeg tot een historisch bewustzijn. Voor Gerard liggen de kaarten nu anders: de Canon is voor hem ‘een gids in de chaos die de geschiedenis nu eenmaal is’ (*Knack*, 17 november 2020). Het is een beeld dat door de verdedigers van het canonproject in talloze varianten is herhaald. De canoncommissie koos een kompas als logo voor haar onderneming – een betekenisvol detail, aldus commissielid Cathérine Verleysen in een interview. Devoldere had het in zijn canonpleidooi over ‘een mistlamp, een richtingaanwijzer, een navigatiesysteem’. Lerarenopleider Wouter Smets trad hen bij: de Canon zou het mogelijk maken ‘historisch denken meer gestructureerd op te bouwen’.

Dat laatste valt moeilijk te begrijpen, net zoals de gedachte dat de Canon een concrete invulling aan de ‘abstracte doelen’ in de eindtermen van het geschiedenisonderwijs zal kunnen geven (*De Standaard*, 9 oktober 2020). Het canonproject mist immers ten enenmale de breedheid, diversiteit en openheid van het historisch referentiekader zoals dat in het bestaande geschiedenisonderwijs functioneert. Dat wordt duidelijk wanneer het canonproject aan de hand van de drie centrale dimensies van het referentiekader wordt beoordeeld. Inzake de omgang met tijd is er, bij gebrek aan periodisering, sprake van een terugval in een gedeconnecteerd of hoogstens episodisch begrijpen van het verleden, dat uiteraard inzicht in fundamentele structurele ontwikkelingen in de geschiedenis bemoeilijkt. Inzake de omgang met ruimte schiet het project eveneens tekort door zijn eenzijdige nadruk op het anachronistisch opgevatte ‘Vlaanderen’. Wat ten slotte de omgang met samenlevingen betreft, staat de focus op de ‘eigen’ Vlaamse samenleving met haar ideale, homogeniserende *Leitkultur* haaks op het inzicht dat interculturele contacten een belangrijke motor van verandering in de

geschiedenis vormen. Zo dreigt de Canon slechts het historisch beeld van een middenklasse te bevestigen.

Nochtans verzekerde Dumolyn in een interview dat multiperspectiviteit centraal in de canononderneming zou staan. Zou het? Cordy vroeg na het debat bij deBuren niet alleen meer aandacht voor Vlaanderen in het geschiedenisonderwijs. Hij verwachtte ook dat de Vlaamse Canon een 'coherent verhaal' zou worden, dat de cohesie binnen een al bestaande gemeenschap zou versterken en een (identitaire) consensus zou uitdragen. De Canon moest consistent en doelgericht zijn. Een open gesprek met wie een ander perspectief innam, moest dus niet worden verwacht. Cordy toonde ook weinig geduld bij de gedachte dat er ook voor 'de doorsnee Vlaming' meerdere 'identitaire lagen' relevant zouden kunnen zijn. Bruno de Wever maakte de rekening. Het canonproject hield voor het geschiedenisonderwijs een kwalijke evolutie in. Van een open vak dat is gericht op het leren historisch denken, dreigt geschiedenis een gesloten vak te worden met een focus op een willekeurige en wisselende reeks historische *topics*. 'De Canon opent geen vensters, hij sluit deuren', zo luidde het. Koen Aerts varieerde: de Canon is 'meer een verarming dan een verrijking van ons historisch bewustzijn'.

Kan de Canon dan nog een gids zijn? In elk geval zal hij de leerlingen niet de ambities van het historisch denken bijbrengen: hij zal hen niet leren verschillende perspectieven te combineren, hij zal hun kritische zin bij historische mythevorming niet aanscherpen, hij zal hen niet doen beseffen hoezeer geschiedenis altijd discussie is – met empirische bewijzen en rationele argumenten, maar ook met interpretaties en representaties, met metaforische voorstellen om de voorbije werkelijkheid 'te zien als' (een herfsttij of een koude oorlog). Hij zal de interesse in het verleden bij vele leerlingen ook niet stimuleren: voor hen zal de Canon een geschiedenis presenteren die hen vreemd blijft. De lat ligt, kortom, niet hoog genoeg. 'Het tonen van een enkel grijs beregend vensterraam is niet hetzelfde als leerlingen kritische distantie bijbrengen', schreven enkele Nederlandse historici bij de canon van de 'commissie Van Oostrom' in 2006. Zo is ook het aanduiden van internationale invloeden niet hetzelfde als het begrijpen van de geschiedenis in een transnationaal perspectief, waarbij de Vlaamse geschiedenis 'slechts' als een lokale variant van dergelijke transnationale processen verschijnt.

De meerwaarde van de Canon van Vlaanderen voor het geschiedenisonderwijs is dus beperkt, meer nog: hij houdt een verschraling in. Gezien het belang dat de kennissamenleving Vlaanderen aan de kwaliteit van het onderwijs hecht, is dat een majeur probleem. Eerder dan in te zetten op het symbooldossier dat het opstellen van een Vlaamse Canon intussen is geworden, zou de Vlaamse regering haar krachten daarom kunnen wijden aan wat het geschiedenisonderwijs wél kan versterken: het uitbouwen van kwalitatief hoogstaande lerarenopleidingen, de herwaardering van het lerarenberoep en het verder ondersteunen van de professionalisering van de leraar, meer onderwijstijd. Dat is heel wat meer dan

de 'gemakzuchtige oplossing voor een ingewikkeld probleem' die de Nederlandse Canon in 2006 in de ogen van Beyen was.

Achterdocht

Essentieel is daarbij ook dat de overheid zich verre houdt van een inhoudelijke invulling van het geschiedenisonderwijs. Het bepalen van de eindtermen is één zaak, het sturen en opleggen van een canonieke geschiedenis van de natie(staat) Vlaanderen – al dan niet met behulp van de onderwijsinspectie – is een andere. De eindtermen leggen een aantal criteria vast; kinderen moeten op school bijvoorbeeld leren hoe sociale ongelijkheid in het verleden heeft gefunctioneerd. Daarmee is niet voorgeschreven welke personen en gebeurtenissen (welke 'ankerpunten uit onze Vlaamse cultuur, geschiedenis en wetenschappen') moeten worden behandeld. De Canon, opgesteld van regeringswege, doet dat wél. Op het moment dat hij de eindtermen in het onderwijs verdringt, worden de scholen een kanaal waarlangs een specifieke, officiële visie op het verleden wordt verspreid en opgedrongen.

Dat was precies wat de Nederlandse historici met de canon van de 'commissie Van Oostrom' zagen gebeuren. Het leidde tot stevig protest. Meer dan twintig historici lieten in een brief aan de Tweede Kamer weten dat het verplicht stellen van de canon in (een deel van) het onderwijs een verregaande en nooit eerder vertoonde inmenging in de inhoud van dit onderwijs inhield (*Trouw*, 1 november 2008). Hier was sprake, zo oordeelden zij, van kwalijke staatspedagogiek. Tot de ondertekenaars van de brief behoorden ook De Rooy en Kennedy. Vijftien jaar later dreigt Vlaanderen dezelfde weg op te gaan. Het is een vreemde gang van zaken, met name bij de Vlaams-nationalistische politici: terwijl in allerlei documenten (bijvoorbeeld in de 'startnota' van De Wever) wordt benadrukt dat leraren vertrouwen moeten krijgen en minder met administratie moeten worden lastiggevallen, krijgen zij met de Canon een nieuwe afvinklijst toegeschoven, waardoor zij minder ruimte zullen hebben om vanuit hun eigen professionaliteit te bepalen met welke inhoud zij hun leerlingen historische en kritische inzichten kunnen bijbrengen. Het is een paradox die berust op achterdocht.

Betekent dit dat de geschiedenis van Vlaanderen uit de scholen moet worden gebannen? Uiteraard niet, van belang is vooral *hoe* zij wordt onderwezen. In hun opiniestuk in *Karakter* schreven de geschieddidactici: 'Betekenisvol geschiedenisonderwijs brengt de Vlaamse regio automatisch aan bod, zij het niet als een teleologisch maar als een contingent gegeven, niet louter op zich maar ingebed in ruimere geografische Belgische, Europese en mondiale verbanden, niet eenzijdig Vlaams maar met oog voor wederzijdse beïnvloeding, en niet homogeniserend en exclusief maar inclusief met oog voor verschillende en heterogene bevolkingslagen en -groepen.' Daar is geen door de overheid geïnitieerde en door een onafhankelijke en pluralistische commissie uitgewerkte canon voor nodig.

Flankerend beleid

De Vlaamse regering heeft tegelijk met het besluit een Canon van Vlaanderen op te stellen aangekondigd dat zij ook andere initiatieven zal nemen om de kennis van de Vlaamse geschiedenis en cultuur te verspreiden en zo de Vlaamse identiteit te versterken. Dit flankerend beleid houdt twee belangrijke projecten in: de ontwikkeling van een museum van de geschiedenis en cultuur van Vlaanderen en een televisiereeks over de belangrijkste episodes uit het Vlaamse verleden. Deze ondernemingen zijn geënt op het canonproject, dat blijkt een mededeling van minister-president Jambon in de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media van het Vlaams Parlement (21 januari 2021) het koninginnenstuk van het identiteitsoffensief blijft. Maar zij kennen wél een zelfstandige ontwikkeling, in zoverre zelfs dat intussen is gebleken dat de uitvoerders van de drie projecten – de Canon, het museum en het media-initiatief – niet goed op de hoogte zijn van elkaars voortgang. Voor de beide componenten van haar flankerend beleid heeft de regering de mosterd opnieuw in Nederland gehaald.

De Nederlandse historiek

Nationale historische musea zijn natuurlijk geen nieuw fenomeen. Zij ontstonden in de late achttiende eeuw, in het revolutionaire Frankrijk, toen Alexandre Lenoir in 1795 in Parijs een Musée des Monuments français opende, dat was gericht op de geboorte van de natie in de middeleeuwen. Vervolgens raakten zij wijd verspreid over heel Europa. Hun kracht schulde in hun vermogen om – meer dan historische teksten – emoties te kunnen oproepen. De bezoekers raakten onder de indruk van hun spectaculaire opzet en werden er als het ware ‘ondergedompeld’ in het vaderlandse verleden. De objecten die er werden getoond – een scepter, een houten kist, een opgezet paard – kregen een sacrale betekenis. Zij wakkerden de patriottische trots verder aan.

In deze lange traditie bepleitten in Nederland een christendemocratische en een socialistische politicus in 2006 de oprichting, naar het model van het Haus der Geschichte in Bonn en Leipzig, van een museum van de nationale geschiedenis. Dat museum zou de wordingsgeschiedenis van het Nederlandse volk met een ‘culturele dialoog’ en een verdieping van het democratisch burgerschapsbesef moeten verbinden. Wat volgde op het voorstel van Maxime Verhagen en Jan Marijnissen, was een weinig verheffend bekvechten over de locatie van een dergelijk museum, over opzet en stijl ervan, over de inhoud (de redacteurs van de *Canon met de kleine c*, een in 2008 verschenen bundel, bijvoorbeeld wilden er volksverhalen, liederen en getuigenissen over het verleden laten weerklinken). Bezuinigingen deden het plan uiteindelijk begraven, al zou het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem vanaf 2017 wél een binnenmuseum met een tentoonstelling over de Canon van

Nederland aanbieden en verschillende andere musea een netwerk rond de Canon vormen. Intussen was ook de intentie van Sarkozy om een nationaal museum van Frankrijk op te richten op niets uitgedraaid.

In 2019 brachten de erfgenamen van Verhagen en Marijnissen het museumplan echter opnieuw te berde: er was, zo oordeelden zij, 'behoefte aan meer verbinding, meer samenleving en minder polarisatie'. Drie jaar later volgde de – toch nog onverwachte – verrijzenis. In het coalitieakkoord van het kabinet Rutte IV, in december 2021, werd aangekondigd dat de regering alsnog wilde inzetten op een Nationaal Historisch Museum. Dat was het resultaat van een politieke koehandel: de linksliberalen van D66 kregen het door hen gepromote Slavernijmuseum in Amsterdam, maar in ruil daarvoor konden de andere regeringspartijen (opnieuw) uitpakken met een museum van de nationale geschiedenis (*de Volkskrant*, 12 januari 2022). De bestaande min of meer historische musea zoals het Rijksmuseum, het Scheepvaartmuseum en het Mauritshuis reageerden verbolgen op de wederopstanding: 'De museumdichtheid is al groot.'

De maatschappelijke discussie die op de aankondiging van het kabinet volgde, leek in sterke mate op de strijd die zich kort tevoren rond de herijking van de Canon door de 'commissie Kennedy' had voltrokken: het ging om activisme en behoud. Naast de vele critici van het geplande museum waren er ook voorstanders. Zij hielden er soms heel andere opvattingen op na dan de politici die het museum als een plaats van nationale tradities beschouwden. Een oud-directeur van een Schiedams museum bijvoorbeeld verwelkomde het museum, niet als een negentiende-eeuwse identiteitsfabriek, maar als een etalage van de 'intensieve culturele transitie' die Nederland beleefde: het museum moest geen groots nationaal verleden tonen, maar moest een progressief educatief project worden dat bijdroeg tot de opbouw van een open en diverse maatschappij (*Trouw*, 21 november 2021 en *De Groene Amsterdammer*, 27 januari 2022). Dat leidde tot conservatieve reacties. Columnisten hadden het voorspeld: al eerder hadden zij besloten dat het Nationaal Historisch Museum (opnieuw) vooral 'een splijtzwam' zou zijn, 'een vergeefse zoektocht naar consensus' (*de Volkskrant*, 16 en 17 februari 2020).

Hoe moeilijk het voor musea is geworden een canonieke opdracht te vervullen, bleek onlangs nog uit het protest tegen de financiële steun van regeringszijde voor de aankoop van een nieuwe Rembrandt door het Rijksmuseum. *De Vaandeldrager* was een meesterwerk, zo rechtvaardigde de regering haar steun, dat onlosmakelijk was verbonden met de Tachtigjarige Oorlog, de meest glorieuze episode uit het vaderlandse verleden. Maar voor de vele critici getuigde de aankoop van een irrationele heiligverklaring en een pijnlijke blikvernaauwing: de hernieuwde canonisering van Rembrandt ontnam het zicht op kunstenaars van nu, op een moment bovendien dat de hele cultuursector door de corona-epidemie in zwaar weer verkeerde (*De Groene Amsterdammer*, 26 mei 2022: 'Rembrandt

als vlag'). Een Amsterdamse cultuursocioloog vroeg zich af of Rembrandt nog wel symbool kon staan voor de Nederlandse nationale identiteit, 'die inmiddels toch wat multicultureler is' (*Trouw*, 9 december 2021). De aankoop ging door, maar liet wrange gevoelens na (*Algemeen Dagblad*, 18 januari 2022).

Een virtueel museum

Vlaanderen zocht voor zijn museumplan inspiratie in Nederland. Op zich wekt dat verwondering, niet alleen omdat de Nederlandse historiek vooral falen en verdeeldheid openbaarde, maar ook omdat een verwijzing naar de recente plannen van onder meer Schotland, Wales, Catalonië en Baskenland meer voor de hand had gelegen: ook in deze natiestaten-in-wording, vergelijkbaar met Vlaanderen, leefde immers het verlangen in een historisch museum de eigen geschiedenis (en een eigen versie van de geschiedenis) te tonen, van een ver verleden tot vandaag. In Vlaanderen was het minister-president Bourgeois die de eerste aanzet tot een museum gaf, in een in 2018 uitgesproken 11 juli-toespraak op de historische Groeningekouter in Kortrijk; daarbij werd dan weer verwezen naar Friese en Beierse voorbeelden. Het idee werd vervolgens na de verkiezingen van mei 2019 heropgenomen: zowel in de formateursnota van De Wever als in het regeerakkoord werd een 'museum over de Vlaamse geschiedenis' in het vooruitzicht gesteld. Overigens werd de hele cultureel erfgoedsector er als prioritair beschouwd: hij vertelt immers 'het verhaal van ons gedeeld verleden en de opbouw van onze Vlaamse identiteit'.

Dat het nieuwe museum moest bijdragen tot de vorming en de versterking van de Vlaamse identiteit, lag voor minister-president Jambon voor de hand. Zijn antwoord op enkele vragen over het aangekondigde museum in de zonet aangehaalde vergadering van de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media van het Vlaams Parlement opende militant: 'Ik weet dat heel wat fracties ter linkerzijde moeilijkheden hebben wanneer er over identiteit en geschiedenis en zo gesproken wordt.' Niet zo voor de politici van de N-VA: in Jambons beleidsnota Cultuur werd van het nieuwe museum verwacht dat het zou bijdragen tot een gedeeld geheugen.

Het was overigens niet de eerste keer dat van regeringszijde een dergelijk museum werd opgezet. De redactie van *Apache* heeft eraan herinnerd dat Vlaams minister-president Patrick Dewael al in 2001 voorstelde om behalve het Holocaustmuseum in Mechelen een 'museum over de Vlaamse ontvoogding' op te richten (3 en 5 februari 2020). De liberaal maakte er geen geheim van dat ook dit museum een politieke agenda moest dienen: het moest ervoor zorgen dat de 'Vlaamse bevrijdingsstrijd' niet langer 'door extreem-rechts werd gekaapt'. Het museum zou er niet komen. Ook het nieuwe plan wekte weinig animo, zeker in de museumwereld. Daar was men ervoor beducht aan de leiband van de overheid te moeten lopen, zoals Olga van Oost, directeur van het Vlaams Steunpunt voor

Cultureel Erfgoed FARO, constateerde. Was een dergelijk museum nodig, zo klonk het, en was het betaalbaar? Was er geen alternatief mogelijk, zoals een 'Vlaams lint van musea', waarbij elk museum apart de eigen band met de Vlaamse gemeenschap zou belichten? Ook verschillende politici, uit verschillende politieke families, waren dit idee genegen.

Al snel werd daarom besloten geen fysiek, maar een virtueel museum op te zetten. Dat zou niet alleen budgettair haalbaarder zijn, maar ook realistischer op inhoudelijk vlak: het was immers ondenkbaar dat grote (buitenlandse) musea topstukken uit de Vlaamse kunst aan een nieuw fysiek museum zouden afstaan. Bovendien zou op deze manier de vraag kunnen worden ontweken of dit museum niet overbodig was: wat was immers de relatie tussen dit museum van de geschiedenis en cultuur van Vlaanderen en het in 2018 door Jan Peumans geopende en ook al door Gerard gecreëerde Bezoekerscentrum Vlaams Parlement, dat toch al 'de Vlaamse identiteit doorheen de geschiedenis' in de verf zette (zoals een christendemocratisch parlementslid het uitdrukte)? Maar ook als virtueel museum bleef dit een geldverslindend project, een pijnlijke werkelijkheid in een tijd waarin kunst en cultuur financieel werden beknot en andere – sociale – noden groot waren. Vele politici gaven daarom hun argwaan tegenover het plan niet op.

Voor de uitwerking van dit 'Virtueel museum van Vlaanderen', zoals de onderneming nu ging heten, werd een projectleider binnen het Departement Cultuur, Jeugd en Media van de Vlaamse overheid aangesteld. Wim Putzeys, die ervaring binnen het cultureel erfgoed met een IT-profiel combineerde, kreeg de opdracht begin 2023 een concept en een implementatie- en beheersplan op te leveren. De *scope* van het museum zou in elk geval breed zijn: kunst en geschiedenis, maar ook politiek en wetenschap, van de prehistorie tot vandaag. Maar hoe moest dit verder worden ontwikkeld, met welk materiaal bijvoorbeeld? Een ruime bevraging van de erfgoedsector moest de weg wijzen. Zij leverde vooral een lange lijst van bezorgdheden op. Prioritair daarbij was de vraag wat er in dit virtuele museum nu eigenlijk zou worden verteld en welke keuzes daarbij zouden worden gemaakt. Maar de conclusies van de bevraging hielden meer in: bezorgdheid over de besluitvorming, vrees een onvoldoende meerstemmig platform te creëren, angst voor een oppervlakkige en commerciële invulling, weinig draagvlak voor het uitbouwen van een eigen verdienmodel. Kortom, het was duidelijk dat de sector erg kritisch tegenover het regeringsinitiatief stond.

Dit leidde tot ongerustheid bij de verantwoordelijken. In februari 2022 werd de sector daarom uitgenodigd zich in open werkgroepen te buigen over onder meer de vraag hoe belevenis in het museum zou kunnen worden gecreëerd, en over de selectie van verhalen en 'erfgoedelementen' voor het museum. Dat was een goede zaak. Maar de bijeenkomsten misten transparantie. De vraag naar het precieze verband tussen dit museumproject en de (op dat moment al fel bekritiseerde) canononderneming bijvoorbeeld bleef onbeantwoord. De terug-

houdendheid om eigen ideeën over de inhoud en de boodschap van het museum te delen leidde bovendien tot een omgekeerd effect: hier was geen sprake van werkelijke participatie, maar werd met de rem op gereden. Intussen zetten de verantwoordelijken een 'publiekstraject' op: een website en dialogogavonden 'doorheen het Vlaamse land' moesten steun voor het project werven.

Neo-Conscience

Een soortgelijke poging tot publieksverruiming lag ten grondslag aan het tweede project van het flankerend beleid dat de regering voor de Canon opzette, naast het museum: een televisiereeks over de geschiedenis van Vlaanderen. In Nederland verscheen een dergelijke reeks, geïnspireerd door een Deense serie en na drie jaar voorbereiding, vanaf februari 2022 op het scherm (*Trouw*, 1 februari 2022). *Het verhaal van Nederland* toonde de Nederlandse geschiedenis in tien afleveringen. De reeks bracht de hoogtepunten van deze geschiedenis in beeld, maar ook haar minder fraaie kanten ('De geschiedenis zit vol gouden bergen en zwarte bladzijden', zo werd elke aflevering ingeleid). Willem van Oranje bijvoorbeeld werd gepresenteerd als vader des vaderlands, maar ook als een machtspoliticus die zijn positie met behulp van een heel propagandanetwerk versterkte. De reeks werd een succes.

In Vlaanderen werden na de verkiezingen van mei 2019 hoge verwachtingen ten aanzien van de VRT uitgesproken. In de 'startnota' van De Wever luidde het in niet mis te verstane termen: 'De VRT moet meer dan ooit focussen op zijn publieke karakter, het versterken van de Vlaamse identiteit en haar representativiteit ten aanzien van het ideologische landschap in Vlaanderen.' In het regeerakkoord heette het: 'Ook de VRT draagt bij aan de Vlaamse identiteit.' Dat was geen eenvoudige sociologische vaststelling, maar een opdracht, een eis zelfs, die ook dreigend kon worden verwoord. Meremans zei in *Knack*: 'Ik zou graag zien dat de VRT duidelijker meewerkt aan de bewustwording dat iedereen deel uitmaakt van dezelfde Vlaamse Gemeenschap.' Initiatieven op dit vlak mochten ook wel wat kosten.

In de zomer van 2021 kondigde de VRT dan ook aan dat Tom Waes was gestart met de opnames van *Het verhaal van Vlaanderen*, een programma dat werd gemaakt door het productiehuis De Mensen voor Eén. Waes was een populaire televisiepresentator, regisseur, acteur en (occasioneel) zanger, van wie professioneel werk kon worden verwacht. De kijkers werd inderdaad veel beloofd. De serie, eveneens in tien afleveringen, zou een documentairereeks worden die zou tonen wat er zich in Vlaanderen 'sinds de aankomst van de eerste *Homo sapiens*' heeft afgespeeld. Zij zou doorspekt worden met historische *re-enactments*. Dat illustreerde hoezeer de makers van de reeks de taal van de Romantiek wilden spreken: *Het verhaal van Vlaanderen* zou geen 'saaie materie uit stoffige boeken' bieden, maar meeslepende en dramatische verhalen van 'mensen van vlees en

bloed', 'tastbare geschiedenis', die de kijkers niet alleen naar de Groeningekouter zou meenemen, maar ook naar de badkamer van Filips de Goede.

Neo-Conscience dus, *mise-en-scène*, voorzien voor eind 2022. De CEO van de VRT stelde intussen de politici gerust: 'Een project als *Het verhaal van Vlaanderen* kan niet dichter bij het DNA van onze openbare omroep liggen.' Minister-president Jambon keek al uit naar de uitzendingen, het project had zijn volle steun. Hij wist dat de hele *cast* erin zou slagen 'de Vlaming (...) in zijn of haar hart te raken'.

Besluit

Het opzet van dit *Standpunt* was niet de concrete inhoud te beoordelen van de Canon van Vlaanderen waartoe de Vlaamse regering in 2019 besloot; de canoncommissie is ook nog niet klaar met haar werk. Waar het in deze tekst wél om draaide, is het concept zelf van een nationale canon: wat houdt het in en welke vragen roept het op? Op deze manier wordt het mogelijk de Vlaamse Canon bij zijn verschijning in een juist perspectief te plaatsen. Het stelt ook in staat het – omstreden – regeringsplan voor een museum van de geschiedenis en cultuur van Vlaanderen te contextualiseren en te evalueren.

Het spreekt vanzelf dat het daarbij belangrijk is de motieven van de initiatiefnemers en pleitbezorgers van deze canon voor ogen te houden. Vlaams-nationalistische politici, andersglobalisten en veelal conservatief ingestelde cultuurcritici hebben elkaar rond dit project gevonden. Voor de eersten vormt de Canon een instrument dat moet bijdragen tot een primaire identificatie met Vlaanderen, eerder dan met België, en tegelijkertijd de eigen cultuur moet vrijwaren, nu die, zo meent men, wordt bedreigd door relativisme, kosmopolitisme en migratie. Voor de andersglobalisten staat de Canon voor een authentieke cultuur, als David tegen de Goliath van de globaliserende wereld. Voor de cultuurcritici gaat het om het behoud van de eigen literaire en artistieke tradities, in een maatschappij waarin de status van deze tradities gering is geworden.

In deze coalitie wordt de Canon een project dat zich focust op wat onvervreemdbaar wordt geacht, op wat zuiver is (en wellicht nooit zuiver genoeg kan zijn), op het oorspronkelijke. Het gaat met andere woorden om identiteit. Dat maakt van de Canon een politiek project, ideologisch geïnspireerd bij zijn geboorte en verder aangestuurd vanuit een agenda waarin de Canon een hefboom is geworden in een cultuuroorlog tegen hen die de traditionele samenleving heten te ontwrichten. Dat heeft niet alleen geleid tot een selectieve, strategische lectuur van het Nederlandse model, maar ook – en dat is belangrijker – tot een instrumentalisering van de geschiedenis. Dat verklaart waarom de overgrote meerderheid van de historici zich van bij de aanvang tegen het project heeft gekeerd. Het gaat daarbij niet primair om de vraag naar de samenstelling van de Canon, de selectie van wat er wél en wat er niet in wordt opgenomen. Het gaat veeleer om de *framing* van het verleden, om zijn vervaamsing. Het gaat, ruimer opgevat, om de politieke *framing* van het wereldbeeld.

De Canon is inderdaad geen onschuldig project, een eenvoudig ‘laagdrempelig instrument’ (om de voorzitter van de canoncommissie nogmaals te citeren) dat de bevolking moet helpen een weg te vinden in de onoverzichtelijke massa die het verleden is. Het is veeleer een project dat – *excusez le mot* – enggestigheid

uitstraalt, vanuit een exclusief en eenzijdig denken. Het impliceert immers dat de geschiedenis slechts met één bril wordt bekeken, de nationale, terwijl andere perspectieven op datzelfde verleden amper een rol krijgen toebedeeld. Binnen dat nationale perspectief valt bovendien alle nadruk op wat herkenbaar is, niet op het andere, het vreemde, het bevreemdende. De nationalisering van de geschiedenis en een inburgering van de nieuwkomers op basis van een traject dat niet op wederkerigheid steunt, behoren tot hetzelfde identitaire canonieke register.

Zo moet worden vastgesteld dat de Canon de samenleving niet versterkt. Hij aanvaardt en respecteert de maatschappelijke diversiteit niet, maar dreigt haar veeleer te beknotten. Hij verbindt niet, maar scheidt en onderscheidt. 'De Canon kan ook een prachtig vertrekpunt zijn voor een dialoog over Vlaanderen', schreef minister Weyts in september 2020 in zijn persmededeling over de Canon. Het tegendeel, zo valt te betreuren, is waar: het canonproject is een normatief project, dat eenheid decreeteert waar verscheidenheid heerst, dat orde en zekerheid predikt om een einde te maken aan wat het nationale – het Vlaamse – comfort schaadt. Dat wordt een ronduit pijnlijk verhaal wanneer het om het geschiedenisonderwijs gaat. De Canon betekent er een verarming ten aanzien van het breed opgezette referentiekader dat er opgang maakt. Dat historisch referentiekader staat voor multiperspectiviteit en meerstemmigheid, openheid en nuance. Wat de staatspedagogiek (om die term uit de discussie in Nederland te hernemen) van de voorvechters van de Canon in de plaats daarvan levert, is een droog 'wie we zijn en vanwaar we komen'.

Jonker heeft in 2008 opgemerkt dat de Nederlandse Canon ergens in het midden zweeft tussen een creatief cultureel archief en een dwangmatige politieke herinnering – het ene enigszins elitair, maar ook gevoed van onderuit, rijk en veelzijdig, het andere beperkter en taaier. In Vlaanderen moge de literaire canon van de KANTL een zelfde middenpositie innemen, de van regeringszijde opgezette canon met zijn gerichtheid op een eenduidige historische zingeving zit veel dichter bij de dwangmatige (partij)politieke herinnering. De Canon van Vlaanderen is een zaak van lijstjes en vensters, maar ook van gebruik en misbruik van oude waardepapieren en nieuwe toegangstickets tot een anders gesloten samenleving. Dat staat ver van een waarachtig cultureel geheugen en de discussie daarover.

In vele westerse landen is ten gevolge van de globalisering, de migratie en andere grote veranderingsprocessen een reactie op gang gekomen die wijst op een terugplooiën op zichzelf. Dat geldt voor voormalige *imperia* als Frankrijk en Groot-Brittannië, maar ook voor landen zonder een dergelijk verleden. Daarbij worden de specificiteit van het eigen politieke systeem en de fundamentele waarden van de eigen rechtsstaat benadrukt. Er worden maatregelen genomen tegen wat de economie, het sociale stelsel of het 'volkskarakter' dreigt te ontwrichten. De aandacht voor het erfgoed groeit. Allerlei intellectuele constructies, gaande van versluierende *invented traditions* tot gevaarlijke 'omvolkingstheorieën', moeten

deze reactie ondersteunen. Het opstellen van een nationale canon hoort thuis in dit arsenaal.

In dit perspectief is het Vlaamse canonverhaal een variant op wat elders op analoge wijze gebeurt. Om die reden werd in dit *Standpunt* verwezen naar parallelle ontwikkelingen in Nederland en Denemarken, Frankrijk en de Verenigde Staten. Maar het in 2018-2019 opgestarte canonproject is ook een verhaal dat in essentie Vlaams is: het illustreert de moeizame omgang met de eigen geschiedenis, de sterke gehechtheid aan een eigen 'grondstroom' in cultuur en onderwijs, en het verlangen een 'onmogelijk geworden land' open te breken. Dat maakt van de Canon van Vlaanderen een project waarin wetenschap moet buigen voor 'complexoze' politiek. In de diverse samenleving die Vlaanderen vandaag is geworden, lijkt de sacraliserende werking van een dergelijke canon niet verzekerd. De Vlaamse regering is, om het laconiek te zeggen, niet de Kerk. Maar dat de Canon tot een historische blikvernauwing leidt en de opbouw van een nieuwe samenleving bemoeilijkt, is een weinig geruststellende conclusie.

Aanbevelingen

Vóór dit *Standpunt* wordt besloten met een aantal aanbevelingen die de Canon van Vlaanderen vraagt, is het goed het felle debat in herinnering te roepen dat ruim anderhalf decennium geleden in Frankrijk rond de inzet van de geschiedenis werd gevoerd. Het voorwerp van de discussie in de media en in de politiek vormde toen de in het wetsvoorstel van 23 februari 2005 opgelegde verplichting om in het geschiedenisonderwijs 'de positieve rol van Frankrijk in de kolonisatie' te beklemtonen. De Franse historische wereld kwam daartegen in het geweer en slaagde erin het voorstel te doen aanpassen. Dat gebeurde onder meer aan de hand van een publieke oproep en een petitie. De korte tekst bevat enkele duidelijke uitspraken die in het licht van het Vlaamse canonproject amper aan actualiteit hebben ingeboet. Zo worden volgende principes naar voren geschoven:

- 1 De geschiedenis is geen godsdienst. De historicus aanvaardt geen enkel dogma, respecteert geen enkel verbod, erkent geen taboes. Hij kan storend zijn.
- 2 De geschiedenis is geen moraal. De rol van de historicus bestaat er niet in op te hemelen, of te veroordelen. Hij verklaart.
- 3 De geschiedenis is niet de slavin van de actualiteit. De historicus projecteert op het verleden geen eigentijdse ideologische schema's, en evenmin smokkelt hij hedendaagse gevoeligheden binnen in de gebeurtenissen van het verleden.
- 4 Geschiedenis is niet gelijk aan herinnering. De historicus verzamelt in een wetenschappelijke demarche de herinneringen van personen, hij vergelijkt ze onderling, confronteert ze met getuigenissen, voorwerpen, sporen, en stelt zo feiten vast. De geschiedenis houdt rekening met de herinnering, ze laat er zich evenwel niet toe herleiden.
- 5 De geschiedenis is geen juridisch object. In een vrije staat komt het niet toe aan het parlement en al evenmin aan de juridische autoriteit om de historische waarheid te definiëren. De politiek van de staat, zelfs met de beste bedoelingen gemotiveerd, is niet de politiek van de geschiedenis.

Het canonproject vraagt ook meer specifieke aanbevelingen:

- 1 Scheid politiek en geschiedenis. Maak van de geschiedbeoefening geen discipline of praktijk in dienst van een natiestaat(-in-wording), geen identitaire operatie, geen project dat door de schepping van een 'door iedereen gedeeld' beeld van het verleden uniformiteit in de maatschappij moet brengen. Een dergelijke 'consensus', gepresenteerd als 'een aanbod', maar afgedwongen in curricula op scholen of in inburgeringstrajecten, leidt niet tot sociale cohesie of tot een samenleving die de grote uitdagingen van de eigen tijd – de armoede en de tragiek van de welvaartsstaat, grootstedelijkheid, klimaat en duurzaamheid – aan kan. Een politiek geïnstrumentaliseerde geschiedenis verdeelt eerder dan dat ze verbindt, sluit eerder uit dan dat ze verbreedt.

2 Wees uitermate voorzichtig met het concept 'nationale identiteit'. Een Nederlands historicus, Ed Jonker, heeft erover gesproken als 'de kwal van Kossmann': 'Zijn het niet allemaal constructies, hersenspinsels, die we beter op het strand kunnen laten liggen, zoals de kwal van Kossmann? Ik refereer aan diens inmiddels befaamde advies aan historici over hoe om te gaan met het fenomeen van de nationale identiteit. Loop er voorzichtig omheen, kijk er eens naar, geef het een voorzichtige por, maar ga er vooral niet midden in staan.' Voor E.H. Kossmann was de natie in de Nederlanden 'een tuchteloos probleem'.

3 Ga vragen over de aard van de historische kennis en over de wolfjzers en schietgeweren van de geschiedschrijving – zelfs als die de vorm aanneemt van een naakte lijst van feiten – niet uit de weg. Kan de geschiedenis van een (nog) niet bestaande entiteit zonder anachronisme worden geschreven? Hoe vermijden een nationale geschiedenis een continuïteit te geven die ze alleen maar achteraf kon krijgen? Hoe haar geen onwezenlijke doelgerichtheid toeschrijven? Reflecteer op deze en dergelijke vragen, verdoezel ze niet.

4 Bewaak de meerstemmigheid en de openheid in het geschiedenisonderwijs. De Canon is in eerste instantie bedoeld voor het onderwijs. Hij is een instrument dat niet alleen het gevaar van staatspedagogiek inhoudt, maar ook de lat onvoldoende hoog legt. Goed geschiedenisonderwijs heeft een meer ambitieuze didactiek nodig: een referentiekader dat de leerlingen leert omgaan met de complexiteit van periodisering, de gelijktijdige aanwezigheid van verschillende ruimtelijke niveaus, de verwevenheid van samenlevingen en hun heteroögen karakter.

5 Investeer in het geschiedenisonderwijs. Stel de kwaliteit van dit onderwijs voorop, wars van clichés over kennis, vaardigheden en hun vermeende tegenstelling. Geef vertrouwen aan leraren; dit gebeurt niet door hen een historische canon op te dringen, maar door hen zelf de vrijheid te laten de inhoud van hun lessen te bepalen en vorm te geven. Versterk de lerarenopleiding, ondersteun de professionalisering, voorzie in voldoende onderwijstijd.

6 Bevorder een eigentijdse omgang met het verleden. 'De Europese samenlevingen zullen zich de komende jaren steeds meer als plurale samenlevingen moeten organiseren', concludeerde antropologe Marie-Claire Foblets onlangs in een *Standpunt over De multiculturele samenleving en de democratische rechtsstaat* (2020). Een maatschappij die wordt gekenmerkt door superdiversiteit en waarin een binair denken over meerderheid en minderheid niet langer vanzelfsprekend is (Vlaanderen zou er goed aan doen op dit vlak eens met Brusselse ogen naar de werkelijkheid te kijken), heeft een andere geschiedenis nodig dan degene die in het canonproject wordt voorgesteld. Geschiedenis is geen vorm van culturele dijkbewaking.

7 Zet in op (kennis van en participatie in) kunst, literatuur en cultuur, maar doe dat zonder een politiek *frame*, zonder moraal en zonder het verlangen te

disciplineren. Behoudzucht en onzekerheid omtrent 'cultuurloze' generaties en de wildgroei van hun experimenten zijn slechte raadgevers. Trots op artistieke en literaire tradities en op de hoogtepunten van het eigen verleden in wetenschap en techniek verzekert het begrip ervan niet en dreigt in haar canonieke gedaante het landschap onherroepelijk te verschromelen. Ondersteun de kwaliteit van de media, eerder dan hen een richting te geven.

8 Toon begrip voor de erfgoedsector. De geringe steun die het project van een nieuw museum van de geschiedenis en cultuur van Vlaanderen er geniet, houdt niet alleen verband met het verlangen naar onafhankelijkheid van een als eenstemmig en eenkennig ervaren overheid. Zij is ook het gevolg van de frustratie voor elke onderneming en elke werking lijvige dossiers te moeten schrijven, terwijl er altijd maar een deel van de nodige middelen wordt toegekend. Dat staat in schril contrast tot de financiering van het nieuwe museumproject.

Bronnen en literatuur

Voor de redactie van dit *Standpunt* kon gebruik worden gemaakt van een aantal websites, waaronder:

www.canon.vlaanderen (de website van de canoncommissie zelf)
www.osgg.be/in-de-ban-van-de-canon (bevat een dossier over de Canon van Vlaanderen, opgesteld door de Oud-studenten Geschiedenis Universiteit Gent)
knhg.nl/dossier-vlaamse-canon (bevat een soortgelijk dossier, opgesteld door het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap)
www.canonvannederland.nl (de website van de Nederlandse Canon, zowel in zijn oorspronkelijke als in zijn herijkte versie)
www.kantl.be/litteraire-canon (de website van de literaire canon van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren, en Literatuur Vlaanderen)
canonfestival.org/ (de website van het festival van de literaire canon in het najaar van 2022)

Verder werden volgende bronnen en literatuur geraadpleegd (persartikelen werden slechts bij uitzondering in deze lijst opgenomen; de referenties werden verwerkt in de tekst zelf):

K. Aerts, 'In de schaduw van de IJzertoren: de canonisering van het verleden', in: I. Janssens (red.), *Onvoltooid verleden tijd. Antidotum tegen historisch geheugenverlies* (Gorredijk 2020) 126-138.

K. Aerts e.a., 'De eenzijdige blik van de Canon van Vlaanderen', in: *De Standaard*, 7 oktober 2020.

R. Aerts, *Denkend aan Nederland. Over geschiedenis, nationaliteit en politiek* (Amsterdam 2022).

Ch. Altieri, *Canons and Consequences. Reflections on the Ethical Force of Imaginative Ideals* (Evanston 1990).

J. Anim-Addo, D. Osborne en K. Sesay, *This is the Canon. Decolonize your Bookshelf in 50 Books* (Londen 2021).

M. Aust, 'A la recherche d'histoire impériale. Histories of Russia from the Nineteenth to the Early Twenty-First Century', in: M. Middell en L. Roura (red.), *Transnational Challenges to National History Writing* (Basingstoke 2013) 229-256.

E. Awouters e.a., 'VVLG verzet zich tegen het voorstel van een Vlaamse canon', in: *Hermes. Tijdschrift van de Vlaamse Leraren Geschiedenis*, 23 (2019), nr. 3, 4-5.

A. de Baets, *De figuranten van de geschiedenis. Hoe het verleden van andere culturen wordt verbeeld en in herinnering gebracht* (Berchem 1994).

- M. Bamberg, C. Demuth en M. Watzlawik (red.), *The Cambridge Handbook of Identity* (Cambridge 2021).
- J. Bank, G. van Es en P. de Rooy, *Kortweg Nederland. Wat iedereen wil weten over onze geschiedenis* (Den Haag 2005).
- U. Beck, 'The Cosmopolitan Condition. Why Methodological Nationalism Fails', in: *Theory, Culture and Society*, 24 (2007), 286-290.
- S. Berger (red.), *Writing the Nation. A Global Perspective* (Basingstoke 2007).
- S. Berger, *History and Identity. How Historical Theory Shapes Historical Practice* (Cambridge 2022).
- S. Berger (m.m.v. Chr. Conrad), *The Past as History. National Identity and Historical Consciousness in Modern Europe* (Basingstoke 2015).
- S. Berger, M. Donovan en K. Passmore (red.), *Writing National Histories. Western Europe Since 1800* (Londen - New York 1999).
- L.M.F. Bertens, 'Modeling the Art Historical Canon', in: *Arts and Humanities in Higher Education*, 21 (2022), 240-262.
- B. Bevernage en N. Wouters (red.), *The Palgrave Handbook of State-Sponsored History after 1945* (Londen 2018).
- M. Beyen, "'Een werk waarop ieder Vlaming fier kan zijn"? Het boek *100 Grootte Vlamingen* (1941) als praal­façade van het Vlaams-nationale geschiedenis­bouw­werk', in: J. Tollebeek, G. Verbeeck en T. Verschaffel (red.), *De lectuur van het verleden. Opstellen over de geschiedenis van de geschiedschrijving aangeboden aan Reginald de Schryver* (Leuven 1998) 411-440.
- M. Beyen, *Oorlog en verleden. Nationale geschiedenis in België en Nederland, 1938-1947* (Amsterdam 2002).
- M. Beyen, 'Canons in dialoog', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 121 (2006), 93-98.
- M. Beyen, 'Tragically Modern. Centrifugal Sub-nationalisms in Belgium, 1830-2009', in: M. Huyseune (red.), *Contemporary Centrifugal Regionalism. Comparing Flanders and Northern Italy* (Brussel 2011) 17-28.
- M. Beyen en B. Majerus, 'Weak and Strong Nations in the Low Countries. National Historiography and its "Others" in Belgium, Luxembourg, and the Netherlands in the Nineteenth and Twentieth Century', in: S. Berger en Chr. Lorenz (red.), *The Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories* (Basingstoke 2008) 283-310.
- P.B.M. Blaas, *Anachronisme en historisch besef. Momenten uit de ontwikkeling van het Europees Historisch Bewustzijn* (Den Haag 1988).

- P. Boilley, 'Loi du 23 février 2005, colonisation, indigènes, victimisations. Evocations binaires, représentations primaires', in: *Politique africaine*, 2005, nr. 98, 131-140.
- M. Boone, '24 januari 1477', in: M. van Remoortel, L. Budke en E. Forestier (red.), *Dates with Gender and Diversity. Huldeboek voor Marysa Demoor* (Gent 2021) 25-28.
- M. Boone, 'Geschiedenis en geschiedschrijving als gewillige dienstmaagden van de politiek? Casus: de historische canon van Vlaanderen', in: *WT. Tijdschrift over de Geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, 80 (2021), 37-63.
- D. Boswell en J. Evans (red.), *Representing the Nation: a Reader. Histories, Heritage and Museums* (Londen - New York 1999).
- M. Brands, 'Beslagen buitenspiegels. Over de grenzen van zelfreflectie in Nederland', in: Idem, *Karrensproten onder het asfalt. Over de terugkeer van historische patronen* (Amsterdam 2013) 361-374.
- M. Brolsma e.a. (red.), *Networks, Narratives and Nations. Transcultural Approaches to Cultural Nationalism in Modern Europe and Beyond* (Amsterdam 2022).
- A. Brzyski (red.), *Partisan Canons* (New York 2007).
- D. Carasso, *Helden van het Vaderland. Onze geschiedenis in 19de-eeuwse taferelen verbeeld. De historische galerij van Jacob de Vos Jacobszoon 1850-1863* (Amsterdam 1991).
- L. de Cock, *Sur l'enseignement de l'histoire. Débats, programmes et pratiques de la fin du XIXe siècle à nos jours* (Parijs 2018).
- L. de Cock e.a. (red.), *Comment Nicolas Sarkozy écrit l'histoire de France. Dictionnaire critique* (Marseille 2008).
- R. Cohen en S.E. Murrow, *Rethinking America's Past. Howard Zinn's A People's History of the United States in the Classroom and Beyond* (Athens 2021).
- Chr. Counsell, 'Historical Knowledge and Historical Skills: a Distracting Dichotomy', in: J. Arthur en R. Phillips (red.), *Issues in History Teaching* (Londen - New York 2000) 54-71.
- De maatschappelijke rol van de geschiedenis. Historici aan het woord* (Brussel 2010).
- D. Dessers, J. Dumolyn en P.T. Jones, *¡Ya Basta! Globalisering van onderop* (Gent 2002).
- C. Detels, 'History, Philosophy, and the Canons of the Arts', in: *The Journal of Aesthetic Education*, 32 (1998), nr. 3, 33-51.
- L. Devoldere, *Wachtend op de Barbaren. Essays* (Tielt 2002).
- L. Devoldere, *Tegen de kruideniers. Over talen, Europa en geheugen* (Antwerpen 2014).

- L. Devoldere, *Was alles al gezegd, nog niet door hen. Pleidooien en aanklachten* (Leuven 2021).
- I. Ding, D. Slater en H. Zengin, 'Populism and the Past. Restoring, Retaining, and Redeeming the Nation', in: *Studies in Comparative International Development*, 56 (2021), 148-169.
- M. Doorman, *Kiekertak en Klotterbrooke. Gedachten over de canon* (Amsterdam 2004).
- entoen.nu. De Canon van Nederland* (Rapport van de Commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon) (Amsterdam 2006-2007) 3 dln.
- L. Dorsman, E. Jonker en K. Ribbens, *Het zoet en het zuur. Geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000).
- M.-Cl. Foblets, *De multiculturele samenleving en de democratische rechtsstaat. Hoe vrijwaren we de sociale cohesie?* (KVAB Standpunten 68) (Brussel 2020).
- A. Fuhrmann, 'Een encyclopedie voor de 21ste eeuw: concept en uitgangspunt bij de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*', in: *WT. Tijdschrift over de Geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, 81 (2022), 36-43.
- M. van Ginderachter, 'Wereldgeschiedenis van Nederland en Vlaanderen. Over de (on)mogelijkheid van een open, globale en niet-nationalistische geschiedenis voor een breed publiek', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 133 (2020), 89-103.
- M. van Ginderachter, K. Aerts en A. Vrints (red.), *Het land dat nooit was. Een tegenfeitelijke geschiedenis van België* (Antwerpen 2014).
- M. van Ginderachter en G. Warland, 'How Regional, National and Transnational History Has (Not) Been Written in Belgium: Reflections within a European Perspective', in: M. Middell en L. Roura (red.), *Transnational Challenges to National History Writing* (Basingstoke 2013) 404-422.
- D. Goodhart, *The Road to Somewhere. The New Tribes Shaping British Politics* (Londen 2017).
- M. Grever, *Onontkoombaar verleden. Reflecties op een veranderende historische cultuur* (Hilversum 2020).
- M. Grever, E. Jonker, K. Ribbens en S. Stuurman, *Controverses rond de canon* (Assen 2006).
- M. Grever en K. Ribbens, *Nationale identiteit en meervoudig verleden* (Amsterdam 2007).
- M. Grever en S. Stuurman (red.), *Beyond the Canon. History for the Twenty-First Century* (Basingstoke - New York 2007).
- J. de Groot, *Consuming History. Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture* (Londen - New York 2009).

S. Gruzinski, *L'histoire, pour quoi faire?* (Parijs 2015).

P. Haapala, 'Lived Historiography. National History as a Script to the Past', in: V. Kivimäki, S. Suodenjoki en T. Vahtikari (red.), *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800-2000* (z.pl. 2021) 29-57.

C. Haas, 'The History Canon Project as Politics of Identity. Renationalizing History Education in Denmark', in: *History Education Research Journal*, 15 (2018), 180-192.

T. van Havere, K. Wils, F. Depaepe, L. Verschaffel en K. van Nieuwenhuysse, 'Flemish Students' Historical Reference Knowledge and Narratives of the Belgian National Past at the End of Secondary Education', in: *London Review of Education*, 15 (2017), 272-285.

P. Hecht, 'Een wisselende lijst en een begrip dat onder druk staat', in: *Boekman. Tijdschrift voor Kunst, Cultuur en Beleid*, 2009, nr. 79, 69-73.

H. Henrichs, 'Identiteitsfabriek of warenhuis van het verleden? Inburgering en het Nationaal Historisch Museum', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 120 (2007), 608-622.

Hoe Vlaming te zijn? Zes teksten van August Vermeylen en Jozef Deleu, uitg. H. Vandevoorde (Kalmthout 2017).

P. Janssenswillen, B. Wansink en G.M. Savenije, 'Multiperspectiviteit als vliegwiel voor historisch denken', in: *Hermes. Tijdschrift van de Vlaamse Leraren Geschiedenis*, 23 (2019), nr. 2, 15-20.

E. Jonker, 'Op eieren lopen. Canonvorming met een slecht geweten', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 121 (2006), 76-92.

E. Jonker, *De geesteswetenschappelijke carrousel. Een nieuwe ronde in het debat over wetenschap, cultuur en politiek* (Amsterdam 2006).

E. Jonker, *Ordentelijke geschiedenis. Herinnering, ethiek en geschiedwetenschap* (Utrecht 2008).

F. Kaplan (red.), *Museums and the Making of 'Ourselves'. The Role of Objects in National Identity* (Leicester 1994).

J.C. Kennedy, 'The Dutch Canon Debate. Reflections of an American', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 121 (2006), 99-105.

S. Keymeulen en J. Tollebeek, *Henri Pirenne, Historian. A Life in Pictures* (Leuven 2011).

S. Knell, P. Aronsson en A.B. Amundsen (red.), *National Museums. New Studies from Around the World* (Londen - New York 2011).

- G. Komrij, *Komrij's canon in honderd gedichten* (Amsterdam 2010).
- G. Konrád, *De Melancholie van de Wedergeboorte* ([Amsterdam] 1990).
- E.H. Kossmann, *Een tuchteloos probleem. De natie in de Nederlanden* (Leuven 1994).
- Chr. Kühberger (red.), *Mit Geschichte spielen. Zur materiellen Kultur von Spielzug und Spielen als Darstellung der Vergangenheit* (Bielefeld 2021).
- K. Laarakker, 'Nooit meer Giphart?! Discussies over de canon in het vernieuwde literatuuronderwijs', in: *Vooy's. Tijdschrift voor Letteren*, 21 (2003), 118-125.
- G. Langfeld, 'The Canon in Art History: Concepts and Approaches', in: *Journal of Art Historiography*, 2018, nr. 19, 1-18.
- J. Leerssen, 'Nationalism and the Cultivation of Culture', in: *Nations and Nationalism*, 12 (2006), 559-578.
- J. Leerssen, 'Setting the Scene for National History', in: S. Berger en Chr. Lorenz (red.), *Nationalizing the Past. Historians as Nation Builders in Modern Europe* (Basingstoke 2010) 71-85.
- J. Leerssen, *When was Romantic Nationalism? The Onset, The Long Tail, the Banal* (NISE Essays 2) (Antwerpen 2014).
- J. Lepore, *The Whites of their Eyes. The Tea Party's Revolution and the Battle over American History* (Princeton 2010).
- A. Liakos, 'The Canon of European History and the Conceptual Framework of National Historiographies', in: M. Middell en L. Roura (red.), *Transnational Challenges to National History Writing* (Basingstoke 2013) 315-342.
- H. Locher, 'The Idea of the Canon and Canon Formation in Art History', in: M. Rampley e.a. (red.), *Art History and Visual Studies in Europe. Transnational Discourses and National Frameworks* (Leiden 2012) 29-40.
- S. Lubar, *Inside the Lost Museum. Curating, Past and Present* (Cambridge, MA - Londen 2017).
- M. MacMillan, *Dangerous Games. The Uses and Abuses of History* (New York 2010).
- Chr. Madelein, B. Vanacker, L. van Deinsen, K. van der Haven en T. Verschaffel, 'Lezen zonder Verlichting. Over de dode hoek van de canon', in: *De Lage Landen*, 2020, nr. 4, 46-52.
- I. Maly, *N-VA. Analyse van een politieke ideologie* (Berchem 2012).
- J.K. McDonough, *Teleology. A History* (New York 2020).
- M. Mergeay, 'Multiplicatie en popularisatie. Van Karel V tot keizer Karel', in: R. Hoozee, J. Tollebeek en T. Verschaffel (red.), *Mise-en-scène. Keizer Karel en de verbeelding van de negentiende eeuw* (Antwerpen - Gent 1999) 80-93.

J. Müller, *Die importierte Nation. Deutschland und die Entstehung des flämischen Nationalismus 1914 bis 1945* (Göttingen 2020).

Fr. Nietzsche, *Over nut en nadeel van geschiedenis voor het leven. Tweede traktaat tegen de keer* (Groningen 1994).

K. van Nieuwenhuysse en T. van der Vlies, 'Hedendaagse uitdagingen voor een oud schoolvak: geschiedenisonderwijs in de 21ste eeuw', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 134 (2021), 126-137.

K. van Nieuwenhuysse en Br. de Wever, 'Nieuwe eindtermen geschiedenis: historisch denken voorop', in: *Hermes. Tijdschrift van de Vlaamse Leraren Geschiedenis*, 23 (2019), nr. 1, 6-10.

K. van Nieuwenhuysse en M. Wilke, 'History Education in Belgium / Flanders Since 1945 Between a National and a Global Scope: Whose Past, What For, and For Whom?', in: *Bulletin du CREAS*, 7 (2020), 65-76.

K. van Nieuwenhuysse en K. Wils, 'Historical Narratives and National Identities. A Qualitative Study of Young Adults in Flanders', in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 45 (2015), 40-72.

A. van Nimmen, *Rob van Roosbroeck en tijdgenoten. Het verdriet van Vlaanderen* (Gent 2014).

G. Noiriel, *Etat, nation et immigration. Vers une histoire du pouvoir* (Parijs 2001).

P. Nora, 'Comment écrire l'histoire de France?', in: Idem (red.), *Les lieux de mémoire*, dl. 3: *Les France*, vol. 1: *Conflits et partages* (Parijs 1992) 9-32.

C. Offermans, 'De Canon versplinterd', in: *Boekman. Tijdschrift voor Kunst, Cultuur en Beleid*, 2009, nr. 79, 43-49.

O. van Oost en R. Daenen, '"Het begin van het canonvirus?"', in: *FARO. Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 14 (2021), nr. 2, 6-9.

F. van Oostrom, 'Canon und kein Ende', in: *Boekman. Tijdschrift voor Kunst, Cultuur en Beleid*, 2009, nr. 79, 92-96.

Open vensters voor onze tijd. De Canon van Nederland herijkt (Rapport van de Commissie Herijking Canon van Nederland) (Utrecht 2020).

T. de Paepe en K. van Nieuwenhuysse, '"Liever geschiedenisonderwijs herwaarderen dan een canon." Interview met prof. Maria Grever over de Nederlandse ervaringen met een historische canon', in: *Hermes. Tijdschrift van de Vlaamse Leraren Geschiedenis*, 23 (2019), nr. 3, 6-11.

T. de Paepe, Br. de Wever, P. Janssenswillen en K. van Nieuwenhuysse, 'Dienstmeid of kritische vriendin? Waarom een Vlaamse canon geen goed idee is voor het geschiedenisonderwijs', in: *Karakter. Tijdschrift van Wetenschap*, 2019, nr. 68, 2-5.

- Th.C. Pollock, 'Transmitting our Literary Heritage', in: *The English Journal*, 31 (1942), 200-210.
- I. Porciani, 'Nations on Display: History Museums in Europe', in: Idem en J. Tollebeek (red.), *Setting the Standards. Institutions, Networks and Communities of National Historiography* (Basingstoke 2012) 130-150.
- S. Pryke, 'National and European Identity', in: *National Identities*, 22 (2020), 91-105.
- L. Raphael en B. Bevernage (red.), *The Professional Historian in Public. Old and New Roles Revisited* (Berlijn 2022).
- M. Reynebeau, *Het klauwen van de leeuw. Vlaamse identiteit van de 12de tot de 21ste eeuw* (Leuven 1995).
- M. Reynebeau, *Het nut van het verleden* (Tielt 2006).
- D. Rieff, *In Praise of Forgetting. Historical Memory and Its Ironies* (New Haven 2016).
- A. Rigney, 'Remembrance as Remaking. Memories of the Nation Revisited', in: *Nations and Nationalism*, 24 (2018), 240-257.
- M. Schoonenboom, 'Flirten met de traditie', in: *Boekman. Tijdschrift voor Kunst, Cultuur en Beleid*, 2009, nr. 79, 6-11.
- P. Schöttler, 'After the Deluge. The Impact of the Two World Wars on the Historical Work of Henri Pirenne and Marc Bloch', in: S. Berger en Chr. Lorenz (red.), *Nationalizing the Past. Historians as Nation Builders in Modern Europe* (Basingstoke 2010) 404-425.
- R. de Schryver, 'Het vroege gebruik van "Vlaanderen" in zijn moderne betekenis', in: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 41 (1987), 45-54.
- R. de Schryver, 'Vlaams bewustzijn en interpretatie van het Belgische verleden. Vragen rond wederzijdse beïnvloeding', in: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 42 (1988), 73-92.
- L. Silver en K. Terraciano (red.), *Canons and Values: Ancient to Modern* (New Haven 2019).
- L. Simons, *Antwerpen - Den Haag retour. Over twee volken gescheiden door dezelfde taal* (Tielt 1999).
- W. Smets, 'Dienstbaar verleden? Hoe een canon van Vlaanderen kan bijdragen tot goed onderwijs', in: *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 21 (2021), nr. 3, 250-257.
- N. Sotirakopoulos, *Identity Politics and Tribalism. The New Culture Wars* (Luton 2021).

- E. Spinoy, 'Grensconflicten. Strijd over de canon van de Vlaamse poëzie', in: *Boekman. Tijdschrift voor Kunst, Cultuur en Beleid*, 2009, nr. 79, 22-27.
- G. Stadeus en S. van der Stockt, *De Vlaamse canon. Een poging tot* (Gent 2020).
- T. Stanley, *Whatever Happened to Tradition? History, Belonging and the Future of the West* (Londen 2021).
- J. Stengers, 'Le mythe des dominations étrangères dans l'historiographie belge', in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 59 (1981), 382-401.
- S. Stevens, 'Ramen waar eerst muren waren. Terugblikken op 175 jaar historisch onderzoek', in: *De toekomst van geschiedenis* (Den Haag 2020) 24-35.
- A. vander Stichele, "'De geschiedenis is van iedereen'", in: *FARO. Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 13 (2020), nr. 4, 44-49.
- K. Swerts, 'A Flemish Nozdormu? Teleology and Philosophy of History in the Writings of Hendrik Jozef Elias', in: *Dutch Crossing. Journal of Low Countries Studies*, 42 (2018), 159-174.
- M. Tamm, 'Writing Histories, Making Nations. A Review Essay', in: *Storicamente*, 12 (2016), 1-29.
- K. Tilmans, F. van Vree en J. Winter (red.), *Performing the Past. Memory, History, and Identity in Modern Europe* (Amsterdam 2010).
- J. Tollebeek, 'Geschiedenis met een doel. Finalisme en antifinalisme in de geschiedschrijving van de Nederlandse cultuur', in: Idem, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België* (Amsterdam 1994) 92-117.
- J. Tollebeek, 'Historical Representation and the Nation-State in Romantic Belgium (1830-1850)', in: *Journal of the History of Ideas*, 59 (1998), 329-353.
- J. Tollebeek, 'Het essay. Geschiedschrijving zonder vanzelfsprekendheid', in: Idem, T. Verschaffel en L.H.M. Wessels (red.), *De palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000* (Hilversum 2002) 259-280.
- J. Tollebeek, "'Vaut le voyage." De Belgische plaatsen van herinnering', in: Idem, G. Buelens, G. Deneckere, Ch. Kesteloot en S. de Schaepdrijver (red.), *België, een parcours van herinnering*, dl. 1: *Plaatsen van geschiedenis en expansie* (Amsterdam 2008) 13-25.
- J. Tollebeek, 'An Era of *Grandeur*. The Middle Ages in Belgian National Historiography, 1830-1914', in: R.J.W. Evans en G.P. Marchal (red.), *The Uses of the Middle Ages in Modern European States. History, Nationhood and the Search for Origins* (Basingstoke 2011) 113-135.
- J. Tollebeek, '*Exegi monumentum*: The Great Syntheses of National History', in: I. Porciani en J. Tollebeek (red.), *Setting the Standards. Institutions, Networks and Communities of National Historiography* (Basingstoke 2012) 105-129.

- J. Tollebeek en T. Verschaffel, 'Group Portraits with National Heroes. The Pantheon as an Historical Genre in Nineteenth-Century Belgium', in: *National Identities*, 6 (2004), 91-106.
- H. Trüper, D. Chakrabarty en S. Subrahmanyam (red.), *Historical Teleologies in the Modern World* (Londen 2015).
- H. Tuithof, J. Kennedy en K. Goudsmit, 'Nabeschouwing op de herijking van de Canon van Nederland', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 134 (2021), 303-315.
- R. Vanderbeeken en K. Zahidi (red.), *Debatfiches van de Vlaamse elite* (Berchem 2022).
- M.A. Vargas, *Constructing Catalan Identity. Memory, Imagination, and the Medieval* (Basingstoke 2018).
- G. Vercauteren, 'Blik op de regio. De canon uit Nederlands-Limburg', in: *FARO. Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 13 (2020), nr. 4, 50-51.
- T. Verschaffel, *Beeld en geschiedenis. Het Belgische en Vlaamse verleden in de romantische boekillustraties* (Turnhout 1987).
- T. Verschaffel, 'De omweg van het verleden. Geschiedenis als middel', in: *FARO. Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 13 (2020), nr. 4, 52-55.
- B. Wellings en Chr. Gifford, 'The Past in English Euroscepticism', in: S. Berger en C. Tekin (red.), *History and Belonging. Representations of the Past in Contemporary European Politics* (Oxford 2018) 88-105.
- A.V. Wendland, 'The Russian Empire and its Western Borderlands: National Historiographies and Their "Others" in Russia, the Baltics and the Ukraine', in: S. Berger en Chr. Lorenz (red.), *The Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories* (Basingstoke 2008) 405-441.
- M. Werner en B. Zimmermann, 'Penser l'histoire croisée: entre empire et réflexivité', in: *Annales. Histoire, Sciences sociales*, 58 (2003), 7-36.
- B. de Wever, *Over identiteit* (Gent 2019).
- Br. de Wever, 'The Flemish Movement and Flemish Nationalism: Instruments, Historiography and Debates', in: *Studies on National Movements*, 1 (2013), 50-80.
- K. Wils, 'Het leven of de liefde. Geschiedenisonderwijs in Vlaanderen en Nederland', in: *Ons Erfdeel*, 46 (2003), 695-706.
- K. Wils, 'The Evaporated Canon and the Overvalued Source. History Education in Belgium. An Historical Perspective', in: L. Symcox en A. Wilschut (red.), *National History Standards. The Problem of the Canon and the Future of Teaching History* (Charlotte, NC 2009) 15-31.
- L. Wils, *Op zoek naar een natie. Het ontstaan van Vlaanderen binnen België* (Kalmthout 2020).

A. Wilschut (red.), *Zinvol, Leerbaar, Haalbaar. Over geschiedenisonderwijs en de rol van de canon daarin* (Amsterdam 2005).

A. Wilschut, 'Canonical Standards or Orientational Frames of Reference', in: L. Symcox en A. Wilschut (red.), *National History Standards. The Problem of the Canon and the Future of Teaching History* (Charlotte, NC 2009) 117-139.

N.J. Wilson, *History in Crisis? Recent Directions in Historiography* (New Jersey 2005).

E. Witte, 'Op zoek naar het natiegevoel in België. Enkele kanttekeningen bij "Les racines de la Belgique" van Jean Stengers', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 60 (2001), 176-187.

E. Witte, *Voor vrede, democratie, wereldburgerschap en Europa. Belgische historici en de naoorlogse politiek-ideologische projecten (1944-1956)* (Kapellen 2009).

Over de auteurs

Jo Tollebeek is gewoon hoogleraar Cultuurgeschiedenis van de negentiende en twintigste eeuw aan de KU Leuven. Hij doceerde aan de Rijksuniversiteit Groningen en de University of Pennsylvania, bekleedde een Francqui-Leerstool aan de Universiteit Antwerpen en was *distinguished fellow* van de Koninklijke Bibliotheek van Nederland en decaan van de Leuvense letterenfaculteit. Hij is lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en de Academia Europaea.

Marc Boone is emeritus gewoon hoogleraar Geschiedenis van de Middeleeuwen aan de Universiteit Gent. Hij was gasthoogleraar aan de Université de Bourgogne (Dijon), Paris IV (Sorbonne), de Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales en de Università degli Studi di Milano, bekleedde een Francqui-Leerstool aan de Université libre de Bruxelles en was decaan van de faculteit Letteren en Wijsbegeerte van de Gentse universiteit. Hij is lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, en van de Academia Europaea.

Karel van Nieuwenhuysen is hoofddocent aan de onderzoekseenheid Geschiedenis van de KU Leuven. Als geschieddidacticus is hij verantwoordelijk voor de educatieve *master* in de cultuurwetenschappen. Hij was gastonderzoeker aan het Georg Eckert Instituut voor Internationaal Leerboekenonderzoek in Braunschweig en aan de universiteiten van Coimbra, Alberta en McGill Montreal. Hij is voorzitter van de Vlaamse Vereniging voor Leraren Geschiedenis en Cultuurwetenschappen, en vicevoorzitter van de International Research Association for History and Social Sciences Education.

RECENTE STANDPUNTEN (vanaf 2017)

52. Mark Eyskens – *Europa in de problemen*. KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2017.
53. Luc Steels – *Artificiële intelligentie. Naar een vierde industriële revolutie?*. KVAB/Klasse Natuurwetenschappen, 2017.
54. Godelieve Gheysen, René Custers, Dominique Van Der Straeten, Dirk Inzé, *Ggo's anno 2018. Tijd voor een grondige herziening*. KVAB/Klasse Natuurwetenschappen, 2017.
55. Christoffel Waelkens (e.a.) – *Deelname van Vlaanderen aan grote internationale onderzoeksinfrastructuren: uitdagingen en aanbevelingen*, KVAB/Klasse Natuurwetenschappen, 2017.
55. Addendum. Jean-Pierre Henriët. – *Mijlpalen in internationale wetenschappelijke samenwerking*, KVAB/Klassen Natuurwetenschappen, 2017.
56. Piet Swerts, Piet Chielens, Lucien Posman – *A Symphony of Trees. Wereldcreatie naar aanleiding van de herdenking van de Derde Slag bij Ieper, 1917*, KVAB/Klasse Kunsten, 2017.
57. Willy Van Overschée e.a. – *De mobiliteit van morgen: zijn we klaar voor een paradigmawissel?*, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, 2018.
58. Tinne De Laet e.a. - *“Learning Analytics” in het Vlaams hoger onderwijs*, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, 2018.
59. Dirk Van Dyck, Elisabeth Monard, Sylvia Wenmackers e.a. – *Onderzoeker-gedreven wetenschap. Analyse van de situatie in Vlaanderen*, KVAB/Klasse Natuurwetenschappen, 2018.
60. Liliane Schoofs – *Doctoraathouders geven het Vlaanderen van morgen vorm*, KVAB/Klasse Natuurwetenschappen, 2018.
61. Luc Bonte, Aimé Heene, Paul Verstraeten e.a. – *Verantwoordelijk omgaan met digitalisering. Een oproep naar overheden en bedrijfsleven, waar ook de burger toe kan/moet bijdragen*, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, 2018.
62. Jaak Billiet, Michaël Opgenhaffen, Bart Pattyn, Peter Van Aelst – *De strijd om de waarheid. Over nepnieuws en desinformatie in de digitale mediawereld*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2018.
63. Christoffels Waelkens. – *De Vlaamse Wetenschapsagenda en interdisciplinariteit. Leren leven met interdisciplinaire problemen en oplossingen*, KVAB/Klasse Natuurwetenschappen, 2019.
64. Patrick Onghena – *Repliceerbaarheid in de empirische menswetenschappen*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2020.
65. Mark Eyskens – *Als een virus de mensheid gijzelt. Oorzaken en gevolgen van de Coronacrisis*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2020.
66. Jan Rabaey, Rinie van Est, Peter-Paul Verbeek, Joos Vandewalle - *Maatschappelijke waarden bij digitale innovatie: wie, wat en hoe?*, KVAB - Denkersprogramma 2019, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, 2020.
67. Oana Dima (auteur), Dirk Inzé, Hubert Bocken, Pere Puigdomènech, René Custers (eds)., *Genoombewerking voor veredeling van landbouwgewassen. Toepassingen van CRISPR-Cas9 en aanverwante technieken*, ALLEA-KVAB/Klasse Natuurwetenschappen, 2020.
68. Marie-Claire Foblets, *De multiculturele samenleving en de democratische rechtsstaat – Hoe vrijwaren we de sociale cohesie?*, KVAB/Klasse Menswetenschappen 2020
69. Joost Van Roost, Luc Van Nuffel, Pieter Vingerhoets e.a., *De rol van gas in de Belgische energietransitie – Aardgas en Waterstof*, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, 2020.
70. Richard Bardgett, Joke Van Wensem, *Bodem als natuurlijk kapitaal – KVAB Denkersrapport 2020*, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, 2021
71. Jos Smits e.a., *Multifunctionele eilanden in de Noordzee*, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, 2021.
72. Elisabeth Monard, red., *Kunst, Wetenschap en Technologie in Symbiose*, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, 2021.
73. Jan Wouters, Maaïke De Ridder, *De problematiek van de rechtsstaat en democratische legitimiteit binnen de Europese Unie*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2021.
74. Hilde Heynen, Bart Verschaffel, e.a., *Architectuurkwaliteit vandaag, Reflecties over architectuur in Vlaanderen*, KVAB/Klasse Technische wetenschappen en Klasse Kunsten, 2021.

De volledige lijst met standpunten en alle pdf's kunnen worden geraadpleegd op www.kvab.be/standpunten

De Vlaamse regering kondigde in haar regeerakkoord van september 2019 aan een ‘Canon van Vlaanderen’ te willen opstellen: ‘een lijst van ankerpunten uit onze Vlaamse cultuur, geschiedenis en wetenschappen’. Deze Vlaamse canon moet datgene bevatten wat uit de geschiedenis van Vlaanderen in elk geval het onthouden waard lijkt, en wat uit zijn historische culturele rijkdom door iedereen zou moeten worden gekend. De lijst, die tegen het voorjaar van 2023 wordt verwacht, moet ‘richtinggevend’ worden in zowel het onderwijs als in de inburgeringstrajecten. Daardoor, zo luidt het, zal een gedeelde kennis ontstaan die niet alleen een grotere gehechtheid aan Vlaanderen, maar ook meer sociale cohesie garandeert.

In dit Standpunt wordt de politieke genese van de Vlaamse canon gereconstrueerd en worden de motieven van de initiatiefnemers en de pleitbezorgers geanalyseerd. Daarnaast wordt de historiek geschetst van de Canon van Nederland, die door de Vlaamse regering tot model is verheven, worden de eerste reacties op het regeringsplan voorgesteld en worden de flankerende initiatieven gepresenteerd waarmee de overheid de Canon in de markt wil zetten.

Centraal staat echter een uitgebreide argumentatie van de bezwaren die tegen deze canonieke omgang met de geschiedenis van Vlaanderen kunnen worden ingebracht. Een aantal zaken wordt daarbij nabij onderzocht: de discussie over de selectie en de samenstelling van de lijst die de Canon moet vormen, de identitaire inzet van de operatie en het gevaar van politieke manipulatie, de nationalisering van de geschiedenis die zich daarbij voltrekt, het anachronistische en teleologische karakter van een dergelijke historische canon en de wijze waarop hij het geschiedenisonderwijs dreigt te verenigen. De Canon van Vlaanderen, zo luidt de conclusie, houdt een verschraving in van zowel de historische als de maatschappelijke diversiteit.

De reeks Standpunten van de Academie is een bijdrage tot het wetenschappelijk onderbouwd debat over actuele maatschappelijke en artistieke thema’s. De auteurs, leden en werkgroepen van de Academie schrijven in eigen naam, onafhankelijk en met volledige intellectuele vrijheid. De goedkeuring voor publicatie door een of meerdere Klassen van de Academie waarborgt de kwaliteit van de gepubliceerde studies.